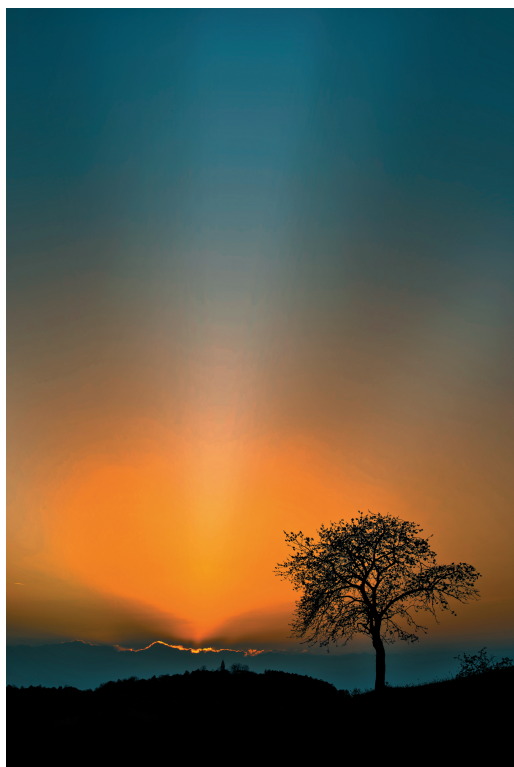

MEDNARODNA KATOLIŠKA REVIJA

COMMUNIO

Staranje

MEDNARODNA KATOLIŠKA REVIIJA

COMMUNIO

Ustanovitelji:

Hans Urs von Balthasar, Joseph Ratzinger, Henri de Lubac

Izdaja:

SVET MEDNARODNE KATOLIŠKE REVIIJE COMMUNIO
PRI SLOVENSKI ŠKOFOVSKI KONFERENCI

Uredniški odbor:

ALOJZIJ ČEMAŽAR, JANEZ FERKOLJ,
DAVID MOVRIN, MARIJAN PEKLAI, JASMINA RIHAR,
CIRIL SORČ, STANISLAV ZORE

Glavni in odgovorni urednik: ANTON ŠTRUKELJ

© Slovenska škofovska konferenca

Jezikovni pregled: Helena Škrlep

Izhaja pri založbi: DRUŽINA d.o.o.

Za založbo Tone Rode

Tisk: Tiskano v Sloveniji

Naklada: 750 izvodov

Ljubljana 2019

PAPEŽ BENEDIKT XVI.	89	O KRIZI VERE
SV. JANEZ PAVEL II.	104	PISMO STAREJŠIM
ROMANO GUARDINI	122	O STARANJU
KARD. ANDRÉ VINGT-TROIS	130	TRENUTEK RESNICE
HANNA-BARBARA GERL FALKOVITZ	136	ŽIVLJENJE JE IZROČANJE
IVICA RAGUŽ	142	MALA TEOLOGIJA STAROSTI
MICHAEL SIEVERNICH	161	UMETNOST STARANJA
VERENA WETZSTEIN	172	DEMENCA KOT IZZIV
S. EMANUELA ŽERDIN	183	NE ŽIVOTARITI. ŽIVETI– DO KONCA!
KOMISIJA PRAVIČNOST IN MIR SŠK	188	PROTI NASILNEMU KONČANJU ŽIVLJENJA

Slika na naslovnici: Oton Naglost, Vipava, Sončni zahod

PAPEŽ BENEDIKT XVI.

O krizi vere

Od 21. do 24. februarja 2019 so se na povabilo papeža Frančiška v Vatikanu zbrali predsedniki škofovskih konferenc sveta, da bi se posvetovali o krizi vere in Cerkve, ki jo je bilo čutiti po vsem svetu zaradi pretresljivih informacij o zlorabi, ki so jo kleriki zagrešili nad mladoletnimi. Obsežnost in težavnost poročil o takšnih dogodkih sta najgloblje pretresli duhovnike in laike ter za številne postavili vero Cerkve kot takšno pod vprašaj. Tu je treba postaviti močno znamenje in iskati nov začetek, da bi ponovno zares napravili Cerkev verodostojno kot luč med narodi in kot pomoč nasproti uničujočim silam.

Ker sem jaz sam v trenutku javnega izbruha krize in med njenim naraščanjem deloval na odgovornem mestu kot pastir v Cerkvi, sem si moral – čeprav zdaj kot emeritus nisem več neposredno odgovoren – zastaviti vprašanje, kaj morem iz pogleda nazaj prispevati k novemu začetku. Tako sem od časa napovedi do samega zasedanja predsednikov škofovskih konferenc zapisoval misli, s katerimi morem prispevati to ali ono opozorilo kot pomoč v tej težavni uri. Po stikih z državnim tajnikom kardinalom Parolinom in svetim očetom samim se mi zdi zdaj pravilno, da v časopisu »Klerusblatt« objavim besedilo, ki je nastalo.

Moje delo je razdeljeno na tri dele. V prvi točki poskušam čisto na kratko prikazati splošen družbeni kontekst vprašanja, brez katerega problem ni razumljiv. Poskušam pokazati, da se je v šestdesetih letih zgodilo neznansko dogajanje, kakršnega v takšni razsežnosti v zgodovini pač skoraj ni bilo. Reči moremo, da so se v dvajsetih letih, od 1960 do 1980, popolnoma sesula dotlej veljavna merila glede spolnosti in je nastala zmeda, ki so jo medtem poskušali prestreči.

V drugi točki poskušam nakazati posledice tega položaja v duhovniški vzgoji in v življenju duhovnikov.

Končno bi rad v tretjem delu pokazal nekaj možnosti za pravilni odgovor Cerkve.

I.

1. Stvar se začena z uvajanjem otrok in mladine v bistvo spolnosti, kakor ga je predpisala in izvajala država. V Nemčiji je zdravstvena ministrica gospa Strobel naročila izdelavo filma, v katerem je bilo za spolno vzgojo prikazano vse, kar se dotlej ni smelo javno prikazovati, vključno s spolnim dejanjem. Kar je bilo sprva mišljeno samo za pouk mladih ljudi, je bilo nato kar samoumevno sprejeto kot splošna možnost.

Podobne učinke je dosegel »Sexkoffer« (Spolni kovček), ki ga je izdala avstrijska vlada. Seksualni in pornografski filmi so tedaj postali takšna resničnost, da so jih predvajali tudi v kinu na železniških postajah. Spominjam se še, kako sem nekega dne, ko sem šel v mesto Regensburg, videl stati in čakati množice ljudi pred velikim kinom. Takšne množice smo prej doživljali samo med vojno, ko je bilo pričakovati kakšno posebno dodelitev. V spominu mi je tudi ostalo, kako sem šel v mesto na veliki petek 1970. Tam so bili vsi stebri za plakate polepljeni z reklamnim plakatom, ki je v velikem formatu prikazoval dve povsem nagi osebi v tesnem objemu.

K svoboščinam, ki si jih je hotela izbojevati revolucija leta 1968, je spadala tudi popolna spolna svoboda, ki ni dopuščala nobenih norm več. Pripravljenost za nasilje, ki je zaznamovala ta leta, je tesno povezana s tem duševnim zlomom. V resnici na letalih niso več dopuščali seksualnega filma, ker je v majhni skupnosti potnikov spodbujal nasilje. Ker so zlorabe na področju oblačenja prav tako izzivale napadalnost, so tudi šolski voditelji poskušali uvesti šolsko obleko, ki naj bi pripomogla k ozračju učenja.

K fiziognomiji revolucije 1968 je spadalo, da so tedaj tudi pedofilijo diagnosticirali kot dovoljeno in primerno. Vsaj za mlade ljudi v Cerkvi, a ne samo zanje, je bil to v mnogih ozirih zelo

bridek čas. Vedno sem se spraševal, kako so se mladi ljudje v takšnih okoliščinah pripravljali na duhovništvo in ga mogli sprejeti z vsemi njegovimi posledicami. Velik osip duhovniškega naraščaja v tistih letih in nadvse veliko število laizacij sta bila posledici vseh teh dogajanj.

2. Neodvisno od tega razvoja se je v istem času sesula katoliška moralna teologija. To sesutje je napravilo Cerkev nemočno pred dogajanjem v družbi. Čisto na kratko poskušam opisati, kako se je to zgodilo. Vse do drugega vatikanskega koncila so katoliško moralno teologijo večinoma utemeljevali naravno-pravno, medtem ko so Sveto pismo navajali samo kot ozadje ali podkrepitev. V koncilskem prizadevanju za novo pojmovanje razodetja so naravno-pravno možnost precej opuščali in zahtevali povsem na Svetem pismu utemeljeno moralno teologijo. Spominjam se še, kako je jezuitska fakulteta v Frankfurtu zelo nadarjenega mladega patra (Schüllerja) pripravljala za zasnovo čisto na Svetem pismu utemeljene moralke. Lepa disertacija patra Schüllerja pokaže prvi korak k zasnovi moralke, utemeljene na Svetem pismu. Pater Schüller je bil nato poslan v Ameriko na nadaljnje študije in se je vrnil s spoznanjem, da moralke ni mogoče sistematično predstaviti samo na biblični osnovi. Nato jo je poskušal oblikovati bolj pragmatično, ne da bi mogel odgovoriti na krizo moralke.

Končno se je nato dokaj uveljavila teza, da je treba moralko določiti samo na podlagi ciljev človeškega delovanja. Starega stavka »Cilj posvečuje sredstva« sicer niso potrdili v tej grobi obliki, a njegova miselna forma je postala določujoča. Tako tudi ni moglo biti ničesar povsem dobrega in prav tako ne nekaj vedno slabega, ampak so bila samo relativna vrednotenja. Ni bilo več dobrega, ampak samo še relativno boljše, odvisno od trenutka in okoliščin.

Kriza utemeljevanja in prikazovanja katoliške moralke je dosegla dramatične oblike konec osemdesetih in v devetdesetih letih. Dne 5. januarja 1989 je izšla »kölnska izjava« (Kölner Erklärung), ki jo je podpisalo petnajst katoliških teoloških profesorjev. Izjava je imela pred očmi različne krizne točke v odnosu med škofovskim cerkvenim učiteljstvom in nalogo teologije. To besedilo, ki sprva

ni preseglo običajne mere protestov, je zelo hitro preraslo v vik in krik zoper cerkveno učiteljstvo ter je zelo vidno in slišno zbralo protestni potencial, ki se je glasno upiral pričakovanim besedilom cerkvenega učiteljstva Janeza Pavla II. (prim. D. Mieth, *Kölner Erklärung*, LThK VI³, 196).

Papež Janez Pavel II., ki je zelo dobro poznal položaj moralne teologije in ga pozorno spremljal, je naročil pripravo okrožnice, ki naj bi te stvari spet poravnala. Okrožnica z naslovom »*Veritatis splendor*« (Sijaj resnice) je izšla 6. avgusta 1993 in povzročila silovite nasprotne odzive moralnih teologov. Prej pa je že izšel »*Katekizem katoliške Cerkve*«, ki je na prepričljiv način sistematično predstavil moralko, ki jo oznanja Cerkev.

Nepozabno mi ostaja, kako je tedaj vodilni nemški moralni teolog Franz Böckle, ki se je po upokojitvi vrnil v svojo švicarsko domovino, glede na morebitne odločitve okrožnice »*Veritatis splendor*« izjavil, da bo z vsemi svojimi močmi povzdignil glas proti okrožnici, če bo odločila, da obstajajo dejanja, ki jih je treba vedno in v vseh okoliščinah imeti za slaba. Dobrotljivi Bog mu je prihranil izvedbo te odločitve; Böckle je umrl 8. julija 1991. Okrožnica je bila objavljena 6. avgusta 1993 in je v resnici vsebovala odločitev, da obstajajo dejanja, ki nikdar ne morejo postati dobra. Papež se je tedaj popolnoma zavedal teže te odločitve in se je prav za ta del svojega dokumenta še enkrat posvetoval s prvovrstnimi strokovnjaki, ki sicer niso sodelovali pri pisanju te okrožnice. Ni mogel in ni smel pustiti nobenega dvoma, da mora moralka pri vrednotenju dobrin spoštovati poslednjo mejo. Obstajajo dobrine, ki nikoli niso prepuščene tehtanju. Obstajajo dobrine, ki jih nikoli ne smemo opustiti zaradi še višje vrednote in ki so tudi nad ohranitvijo fizičnega življenja. Življenje, ki bi ga odkupili z zatajitvijo Boga, življenje, ki sloni na poslednji laži, ni življenje. Mučeništvo je temeljna kategorija krščanskega bivanja. To, da mučeništvo po teoriji, ki so jo zastopali Böckle in mnogi drugi, ni več moralno nujno, kaže, da je tu na kocki samo bistvo krščanstva.

V moralni teologiji je medtem seveda postala nujna neka druga postavitev vprašanja. Zelo se je uveljavila teza, da cerkvenemu

učiteljstvu pripada dokončna pristojnost (»nezmotnost«) samo v dejanskih verskih vprašanjih. Vprašanja morale pa naj ne bi mogla biti predmet nezmotnih odločitev cerkvenega učiteljstva. Na tej tezi je res nekaj pravilnega, kar zasluži nadaljnjo razpravo. Vendar obstaja moralni minimum, ki je neločljivo povezan s temeljno odločitvijo vere in ga je treba braniti, če vere nočemo zožiti na teorijo, ampak priznavamo, da ima vera zahteve do konkretnega življenja. Iz vsega tega je razvidno, kako bistvena je avtoriteta Cerkve v stvareh morale. Kdor Cerkvi na tem področju odreka poslednjo učiteljsko pristojnost, jo sili k molku prav tam, kjer gre za mejo med resnico in lažjo.

Neodvisno od tega vprašanja so v širokih krogih moralne teologije razvijali tezo, da Cerkev nima in ne more imeti svoje lastne moralke. Pri tem so opozarjali, da vse moralne teze poznajo vzporednice tudi v drugih verstvih in potemtakem ne more obstajati krščanski proprij (lastna posebnost). Toda na vprašanje o propriju biblične morale ne odgovorimo s tem, da lahko za vsak posamezen stavek nekje najdemo tudi vzporednico v drugih verstvih. Gre marveč za celoto biblične moralke, ki je kot takšna nova in drugačna od posameznih delov. Moralni nauk Svetega pisma ima svojo posebnost navsezadnje v svoji zasidranosti v podobi Boga, v veri v enega Boga, ki se je pokazal v Jezusu Kristusu in živel kot človek. Dekalog (deset zapovedi) nanaša biblično vero v Boga na človeško življenje. Božja podoba in morala spadata skupaj ter sestavljata posebno novost krščanskega odnosa do sveta in človeškega življenja. Sicer pa je bilo krščanstvo že od začetka opisano z besedo *hodós*, pot. Vera je pot, način življenja. V prvotni Cerkvi so uvedli katehumenat kot življenjski prostor nasproti vedno bolj demoralizirani kulturi. V njem so se učili živeti posebnost in novost krščanskega načina. Hkrati so bili zavarovani pred splošnim načinom življenja. Mislim, da so tudi danes potrebne nekakšne katehumenske skupnosti, da se krščansko življenje sploh more uveljaviti v svoji posebnosti.

II.

Prvi cerkveni odzivi

1. Že dolgo pripravljeni in izvajani proces razkroja krščanskega pojmovanja morale, kakor sem poskušal pokazati, je v šestdesetih letih doživel takšno stvarnost, kakršne prej ni bilo. Ta razkroj moralne učiteljske avtoritete Cerkve je moral nujno vplivati tudi na njene različne življenjske prostore. V zvezi s srečanjem predsednikov škofovskih konferenc z vsega sveta s papežem Frančiškom je v ospredju predvsem vprašanje duhovniškega življenja in bogoslovnih semenišč. Pri problemu priprave na duhovniško služenje v semeniščih dejansko ugotavljamo zelo hudo sesutje dotedanje oblike te priprave.

V raznih bogoslovnih semeniščih so se oblikovali homoseksualni klubi, ki so delovali bolj ali manj javno in razločno spremenili ozračje v semeniščih. V nekem semenišču v južni Nemčiji so živeli skupaj kandidati za duhovniško službo in kandidati za laiško službo pastoralnega referenta. Pri skupnih obedih so bili skupaj bogoslovci, poročeni pastoralni referenti delno z ženo in otrokom ter posamično pastoralni referenti s svojimi prijateljicami. Ozračje v semenišču ni moglo podpirati priprave na duhovniški poklic. Sveti sedež je vedel za takšne probleme, ne da bi bil z njimi natančno seznanjen. Kot prvi korak je bila odrejena apostolska vizitacija v semeniščih v ZDA.

Ker so bila po drugem vatikanskem koncilu spremenjena tudi merila za izbiro in imenovanje škofov, je bil tudi odnos škofov do njihovih semenišč zelo različen. Kot merilo za imenovanje novih škofov so tedaj imeli predvsem njihovo »koncilskost«. Pri tem pa je bilo seveda mogoče razumeti zelo različne stvari. V resnici so koncilsko mišljenje v številnih delih Cerkve razumevali kot eno od tedanjih izročil nasproti kritični ali negativni usmeritvi, ki naj ga zdaj nadomesti nov, korenito odprt odnos do sveta. Neki škof, ki je bil prej ravnatelj, je dal bogoslovcem predvajati pornografske filme, menda z namenom, da bi jih napravil odporne zoper protiversko ravnanje. Bili so – ne samo v Združenih državah Amerike – po-

samezni škofje, ki so v celoti odklanjali izročilo in si prizadevali v svojih škofijah izoblikovati nekakšno novo »katoliškost«. Morda je omembe vredno, da so v številnih semeniščih tisti študentje, ki so jih zalotili pri branju mojih knjig, veljali kot neprimerni za duhovništvo. Moje knjige so bile skrite kot slaba literatura in so jih brali tako rekoč samo pod klopjo.

Vizitacija, ki je sledila, ni prinesla novih spoznanj, ker so se očitno združile različne sile, da bi prikriale resnične razmere. Odrejena je bila druga vizitacija in prinesla znatno več spoznanj, a je v celoti ostala brez posledic. Vendarle so se v sedemdesetih letih razmere v semeniščih na splošno postavile na zdrave temelje. Kljub temu so se samo ponekod okrepili in povečali novi duhovniški poklici, ker se je položaj na splošno razvijal drugače.

2. Vprašanje pedofilije, kolikor se spominjam, je postalo žgoče šele v drugi polovici osemdesetih let. Pedofilija je v ZDA medtem prerasla že v javen problem. Škofje so iskali pomoči v Rimu, ker se cerkveno pravo, kakor je zapisano v novem Zakoniku, ni zdelo zadostno, da bi sprejeli potrebne ukrepe. Rim in rimski pravniki so se sprva težko spoprijeli s to zadevo. Po njihovem mnenju bi moral zadostovati začasen suspenz od duhovniške službe, da bi dosegli očiščenje in razjasnitev. Tega ameriški škofje niso mogli sprejeti, saj bi duhovniki s tem ostali v službi škofa; s tem bi bili obsojeni kot z njim neposredno povezane figure. Prenova in poglobitev zavestno ohlapno izdelanega kazenskega prava novega Zakonika sta si morali šele počasi utirati pot.

Temu se pridružuje načelni problem v pojmovanju kazenskega prava. Kot »koncilski« je veljal samo še tako imenovani »garantizem«. To pomeni, da je bilo treba predvsem garantirati, zagamčiti pravice obtoženih in sicer tako zelo, da je bila obsodba dejansko izključena. Kot protiutež pogosto nezadostni možnosti obrambe obtoženih teologov je bila zdaj njihova pravica do obrambe v smislu garantizma (jamstva) razširjena tako daleč, da so bile obsodbe komaj še mogoče.

Na tem mestu naj mi bo dovoljen majhen ekskurz. Spričo obsežnosti pedofilskih prestopkov so na novo priklicali v spomin

Jezusovo besedo, ki pravi: »Kdor pohujša katerega teh malih, ki verujejo vame, bi bilo zanj bolje, da mu obesijo mliniski kamen za vrat in ga vržejo v morje« (Mr 9,42). Ta beseda v svojem prvotnem pomenu ne govori o spolnem zapeljevanju otrok. Beseda »mali« v Jezusovi govorici označuje preprosto verujoče, ki jih more v njihovi veri spodnesti intelektualna ošabnost tistih, ki si domišljajo, da so pametni. Jezus torej tukaj ščiti dobrino vere z izrecno grožnjo kazni tistim, ki škodujejo. Moderna raba stavka v sebi ni napačna, a ne sme zakriti prvotnega pomena. V njem se marveč razločno javlja garantizem, da ni pomembna samo pravica obtoženega, in da ta potrebuje jamstva. Prav tako so pomembne visoke dobrine, kakršna je vera. Uravnoteženo cerkveno pravo, ki ustreza celoti Jezusovega oznanila, se torej ne sme samo garantistično zavzemati za obtoženega, katerega spoštovanje je pravna dobrina. Ščititi mora tudi vero, ki je prav tako pomembna pravna dobrina. Pravilno izdelano cerkveno pravo mora torej vsebovati dvojno jamstvo – pravno varstvo obtoženega in pravno varstvo velike dobrine. Če danes izražas to samo po sebi jasno pojmovanje, na splošno naletiš na gluha ušesa pri vprašanju zaščite pravne dobrine vere. Zdi se, da vera v splošni pravni zavesti nima več položaja dobrine, ki jo je treba ščititi. To je skrb zbujajoče stanje, ki ga morajo pastirji Cerkve premisliti in vzeti resno.

Kratkim zapisom o položaju duhovniške vzgoje v času javnega izbruha krize bi rad dodal še nekaj opozoril glede razvoja cerkvenega prava o tem vprašanju. Za delikte (prestopke) duhovnikov je sicer pristojna kongregacija za duhovščino. Ker pa je tedaj v njej zelo obvladoval položaj garantizem, sem se s papežem Janezom Pavlom II. sporazumel, da je primerno dodeliti pristojnost za te delikte kongregaciji za verski nauk, in sicer pod naslovom »*Delicta maiora contra fidem*« (Večji prestopki proti veri). S to dodelitvijo je bila dana tudi možnost za najvišjo kazen, se pravi za izključitev iz duhovniškega stanu, ki je pod drugimi pravnimi naslovi ne bi mogli izreči. To pa ni bil trik, da bi mogli naložiti najvišjo kazen, ampak izhaja iz pomembnosti vere za Cerkev. V resnici je važno videti, da je pri takšnih prestopkih klerikov navsezadnje poškodo-

vana vera. Taki prestopki so mogoči samo tam, kjer vera ne določa več ravnanja. Teža kazni vsekakor predpostavlja tudi jasen dokaz za prestopek – to je vsebina garantizma, ki je ostal v veljavi. Z drugimi besedami: da bi mogli zakonito izreči najvišjo kazen, je nujno potreben pravi kazenski postopek. S tem pa so bile tako škofije kakor Sveti sedež preobremenjeni. Tako smo izoblikovali najmanjšo obliko kazenskega postopka in pustili primer odprt, da Sveti sedež sam prevzame postopek, kjer škofija ali metropolija tega ne zmore. V vsakem primeru mora kongregacija za verski nauk preveriti postopek, da bi zajamčili pravice obtoženega. Končno smo na Feria IV (to je zasedanje članov kongregacije) ustanovili prizivno instanco, da bi imeli tudi možnost pritožbe zoper postopek. Ker je vse to dejansko presegalo moči kongregacije za verski nauk in so nastajale časovne zakasnitve, je papež Frančišek izpeljal nadaljnje reforme.

III.

1. Kaj moramo storiti? Ali moramo ustanoviti kakšno novo Cerkev, da se bodo stvari uredile? No, ta eksperiment je bil že storjen in je že propadel. Samo pokorščina in ljubezen do našega Gospoda Jezusa Kristusa more pokazati pravo pot. Poskušajmo torej kot prvo na novo in od znotraj razumeti, kaj je Gospod hotel in hoče z nami.

Najprej bi rekel: če hočemo vsebino vere, utemeljene v Svetem pismu, res čisto na kratko povzeti, smemo reči: Gospod je začel zgodovino ljubezni z nami in hoče v njej zaobjeti celotno stvarstvo. Protisila zlu, ki ogroža nas in ves svet, more navsezadnje obstajati samo v tem, da se zanesemo na to ljubezen. Moč zla nastaja z našim zavračanjem ljubezni do Boga. Odrešen je, kdor se zaupa Božji ljubezni. Naša neodrešenost sloni na nezmožnosti, da bi ljubili Boga. Pot odrešenja ljudi je v tem, da se naučimo ljubiti Boga.

Poskušajmo nekoliko bolj razviti to bistveno vsebino razodetja. Potem moremo reči: prvi temeljni dar, ki nam ga podarja vera, obstaja v gotovosti, da Bog obstaja. Svet brez Boga more biti le

svet brez smisla. Kajti od kod tedaj prihaja vse, kar je? Vsekakor nima nobenega duhovnega temelja. Je nekako tu in nima ne cilja ne smisla. Ni nobenih meril dobrega in zla. Tedaj se more uveljaviti le tisto, kar je močnejše kakor drugo. Moč je potem edino počelo. Resnica ne velja nič, je pravzaprav ni. Samo če imajo stvari duhovni temelj, če so hotene in mišljene – samo če je Bog Stvarnik, ki je dober in hoče dobro – more tudi človekovo življenje imeti smisel.

To, da je Bog kot Stvarnik in kot merilo vseh stvari, je prva prazahteva. Toda Bog, ki se sploh ne bi izrazil, se ne bi dal spoznati, bi ostal domneva in ne bi mogel določati lika našega življenja. Zato da je Bog tudi zares Bog v zavestnem stvarstvu, moramo pričakovati, da se na neki način izreče. To je storil na mnogovrstne načine, odločilno pa v klicu Abrahamu. Ta klic je ljudem, ki so iskali Boga, dal orientacijo, ki presega vsa pričakovanja: Bog sam postane ustvarjeno bitje in govori kot človek z ljudmi.

Stavek »Bog je« tako dokončno postane zares veselo oznanilo, prav zato ker je več kakor spoznanje, zato ker Bog ustvarja in je ljubezen. Prva in temeljna naloga, ki nam jo je Gospod naročil, je, da to spet prinesemo ljudem v zavest.

Družba, v kateri je Bog odsoten – družba, ki Boga ne pozna in ga obravnava kot nebivajočega, je družba, ki izgubi svoje merilo. V našem času so iznašli geslo o smrti Boga. Če Bog umre v kaki družbi, postane svobodna, so nam zagotavljali. V resnici pa smrt Boga v družbi pomeni tudi konec njene svobode, ker umre smisel, ki daje orientacijo. Tedaj izgine tudi merilo, ki kaže smer, ko nas uči razlikovati dobro in zlo. Zahodna družba je družba, v kateri je Bog v javnosti odsoten in ki ji nima ničesar več povedati. In zato je to družba, v kateri se vedno bolj izgublja merilo človeškosti. Na posameznih točkah tako od časa do časa nenadoma začutimo, da je postalo naravnost samoumevno, kaj je zlo in kaj uničuje človeka. Tako je s pedofilijo. Še pred kratkim so jo teoretično obravnavali kot povsem pravilno in se je vedno bolj razširjala. In zdaj s pretresenostjo spoznavamo, da se na naših otrocih in mladih dogajajo stvari, ki jim grozijo z uničenjem. Da se je to moglo razširiti tudi v Cerkvi in med duhovniki, nas mora nadvse pretresti.

Kako je mogla pedofilija doseči takšen obseg? Nazadnje je razlog v odsotnosti Boga. Tudi mi kristjani in duhovniki raje ne govorimo o Bogu, ker se to govorjenje ne zdi življenjsko. Po pretresih druge svetovne vojne smo v Nemčiji svojo ustavo še izrecno postavili pod odgovornost pred Bogom kot vodilnim merilom. Pol stoletja pozneje v evropsko ustavo ni bilo več mogoče sprejeti odgovornosti pred Bogom kot merilom. Boga imajo za strankarsko zadevo kakke majhne skupine in ne more več veljati kot merilo za družbo v celoti. V tej odločitvi se zrcali položaj Zahoda, v katerem je Bog postal zasebna zadeva manjšine.

Prva naloga, ki mora izhajati iz moralnih pretresenosti našega časa, obstaja v tem, da sami spet začnemo živeti z Bogom in v naravnosti nanj. Mi sami se moramo predvsem spet naučiti spoznavati in priznavati Boga za temelj svojega življenja ter ga ne puščati ob strani kot kakšno neresnično floskulo. Nepozabno mi ostaja svarilo, ki mi ga je nekoč na pisemski kartici napisal veliki teolog Hans Urs von Balthasar: »Troedinega Boga, Očeta, Sina in Svetega Duha, ne predpostavljati, ampak predstavljati!« V resnici tudi v teologiji pogosto predpostavljamo Boga kot samoumevnost, a v življenju ne ravnamo v skladu z njim. Vprašanje o Bogu se zdi tako neresnično, tako zelo oddaljeno od stvari, ki nas zaposlujejo. In vendar se vse spremeni, če Boga ne predpostavljamo, ampak predstavljamo; če ga ne puščamo nekje v ozadju, ampak ga priznavamo kot središče našega mišljenja, govorjenja in delovanja.

2. Bog je za nas postal človek. Ustvarjeno bitje človek mu je tako zelo pri srcu, da se je zedinil z njim in je tako povsem resnično vstopil v človeško zgodovino. Bog govori z nami, živi z nami, trpi z nami in je sprejel nase smrt za nas. O tem sicer veliko govorimo v teologiji, z učenimi besedami in mislimi. Toda prav zato nastaja nevarnost, da sebe naredimo za gospodarje vere, namesto da bi nas vera prenavljala in obvladala.

Premislimo vse to ob osrednji resničnosti, ob obhajanju svete evharistije. Naše ravnanje z evharistijo more zbudati samo skrb. Na drugem vatikanskem koncilu je šlo po pravici za to, da bi ta zakrament navzočnosti Kristusovega telesa in krvi, navzočnosti

njegove osebe, njegovega trpljenja in vstajenja spet postavili v središče krščanskega življenja in bivanja. Delno se je to res zgodilo in Gospodu hočemo biti za to iz srca hvaležni.

Toda večinoma prevladuje drugačna usmeritev: ne prevladuje spoštovanje pred navzočnostjo Kristusove smrti in vstajenja, ampak takšno ravnanje z njim, ki uničuje veličino skrivnosti. Upadajoča udeležba pri nedeljskem evharističnem slavu kaže, kako malo današnji kristjani še zmorejo ceniti veličino daru, ki obstaja v njegovi resnični navzočnosti. Evharistija je razvrednotena v ceremonialno kretnjo, če je samoumevno, da pri družinskih praznovanjih ali ob porokah in pogrebih zaradi vljudnosti delimo obhajilo vsem, ki so povabljeni iz sorodstvenih razlogov. Samoumevnost, s katero marsikje navzoči kar mimogrede prejmejo tudi sveti zakrament, kaže, da v obhajilu vidimo samo še ceremonialno kretnjo. Če torej premišljujemo, kaj moramo storiti, je jasno, da ne potrebujemo druge Cerkve, ki bi si jo sami izmislili. Nujno potrebna je marveč prenova vere v nam podarjeno navzočnost Jezusa Kristusa v zakramentu.

V pogovorih z žrtvami pedofilije mi je ta nujnost vedno bolj roteče prihajala v zavest. Neka mlada žena, ki je kot ministrantka služila pri oltarju, mi je pripovedovala, da je kaplan, njen predpostavljeni kot ministrantki, spolno zlorabo, ki jo je počenjal z njo, vedno začenjal z besedami: »To je moje telo, ki se daje zate.« Očitno je, da ta žena ne more več poslušati besed spremenjenja, ne da bi v sebi grozeče občutila vso muko zlorabe. Da, Gospoda moramo milo prositi za odpuščanje in ga predvsem roteče prositi, naj nas vse na novo nauči razumeti veličino svojega trpljenja in svoje žrtve. In storiti moramo vse, da bi obvarovali dar svete evharistije pred zlorabo.

3. In končno je tu skrivnost Cerkve. Nepozaben mi ostaja stavek, s katerim je pred skoraj sto leti Romano Guardini izrekel veselo upanje, ki se je tedaj vsiljevalo njemu in mnogim drugim: »Začelo se je dogajanje z nepregledno daljnosežnostjo: Cerkev se prebujala v dušah.« S tem je hotel reči, da Cerkve niso več doživljali in občutili kakor prej zgolj kot aparat, ki je prihajal k njim od zunaj, ali kot

nekakšen upravni urad. Cerkev so polagoma občutili navzočo v srcih – ne kot nekaj zunanjega, ampak kot nekaj, kar se nas dotika od znotraj. Pol stoletja pozneje sem ob ponovnem premišljevanju tega dogajanja in pogledu na to, kar se je zgodilo, čutil skušnjavo, da bi obrnil stavek: »Cerkev umira v dušah.« V resnici danes marsikje gledajo na Cerkev samo kot na nekakšen politični aparat. O njej govorijo skoraj izključno s političnimi kategorijami. In to velja celo za škofe, ki svojo predstavo o jutrišnji Cerkvi večinoma opisujejo izključno politično. Kriza, ki so jo povzročili mnogi primeri duhovniških zlorab, sili k temu, da gledajo na Cerkev naravnost kot na nekaj izjalovljenega, kar moramo zdaj temeljito vzeti v roke in oblikovati na novo. Toda od nas samih narejena Cerkev ne more biti upanje.

Jezus sam je Cerkev primerjal z ribiško mrežo, v kateri so dobre in slabe ribe, ki jih mora na koncu Bog sam ločiti. Zraven je prilika o Cerkvi kot njivi, na kateri raste dobro žito, ki ga je posejal Bog sam, a tudi plevel, ki ga je »sovražnik« na skrivaj zasejal prav tam. V resnici je plevel na Božji njivi, v Cerkvi, viden čezmerno in prav tako slabe ribe v mreži kažejo svojo moč. Toda Božja njiva vseeno ostaja Božja in mreža ostaja Božja mreža. In v vseh časih niso bistveni le plevel in slabe ribe, ampak tudi Božja setev in dobre ribe. To, da oboje oznanjamo s posebnim poudarkom, ni le napačna apologetika, ampak nujno služenje resnici.

V tej zvezi je nujno opozoriti na pomembno besedilo v Janezovem Razodetju. Hudič je tu označen kot tožnik, ki naše brate dan in noč toži pred Bogom (Raz 12,10). Razodetje tu sprejema misel, ki je v središču okvirne pripovedi Jobove knjige (Job 1 in 2, 10; 42,7–16). Tam je rečeno, da je hudič poskušal prikazati Jobovo pravičnost zgolj kot zunanjo. Šlo je natanko za to, kar pripoveduje Razodetje: hudič hoče dokazati, da ni pravičnih ljudi; da je vsa pravičnost ljudi samo zunanja. Če bi mogli potrkat bližje, bi hitro odpadel videz pravičnosti. Pripoved se začena s pogovorom med Bogom in hudičem, v katerem je Bog pokazal na Joba kot pravega pravičnika. Naj preizkus pokaže, kdo ima prav. Vzemi mu njegovo posest in videl boš, da od njegove pobožnosti ne preostane

nič, argumentira hudič. Bog mu dovoli ta poskus in Job ga dobro prestande. Zdaj hudič sili naprej in reče: »Koža za kožo! Človek da za svoje življenje vse, kar ima. Toda stegni le svojo roko in se dotakni njegovega mesa, resnično, v obraz te bo preklinjal!« (Job 2,4s). Tako Bog dovoli hudiču drugo rundo. Sme se dotakniti tudi Jobove kože. Samo usmrtiti ga ne sme. Za kristjane je jasno, da je Job, ki je vsemu človeštvu zgled pred Bogom, Jezus Kristus. V Razodetju nam je človekova drama predstavljena v celotni širini. Nasproti Bogu Stvarniku stoji hudič, ki obrekuje celotno človeštvo in celotno stvarstvo. Hudič tega ne govori samo Bogu, ampak predvsem ljudem: pogledajte si, kaj je ta Bog napravil. Domnevno dobro stvarstvo. V resnici je stvarstvo v vsej celoti polno bede in gnusa. Obrekovanje stvarstva je v resnici obrekovanje Boga. Hudič hoče dokazati, da Bog sam ni dober, in nas odvrniti od njega.

Aktualnost tega, kar tukaj pove Razodetje, je očitna. Danes gre v obtoževanju Boga predvsem za to, da bi Cerkev kot celoto očrnili in nas odvrnili od nje. Ideja o boljši Cerkvi, ki bi jo naredili mi sami, je v resnici hudičev predlog, s katerim nas hoče odvrniti od živega Boga z lažnivo logiko, ki ji prehitro nasedemo. Ne, Cerkev tudi danes ne obstaja samo iz slabih rib in plevela. Tudi danes obstaja Božja Cerkev, ki je ravno tudi danes orodje, s katerim nas Bog rešuje. Zelo pomembno je, da nasproti hudičevim lažem in polresnicam postavimo celotno resnico. Seveda, v Cerkvi sta greh in zlo. A tudi danes je sveta Cerkev, ki je neuničljiva. Tudi danes je veliko ponižno verujočih, trpečih in ljubečih ljudi, v katerih se nam kaže pravi Bog, ljubeči Bog. Bog ima tudi danes svoje pričevalce (»martyres«) v svetu. Biti moramo le budni, da bi jih videli in slišali.

Beseda »martyr, mučenec, pričevalec« je vzeta iz procesnega prava. V procesu proti hudiču je Jezus Kristus prava in resnična priča za Boga, prvi mučenec, ki so mu od tedaj sledili nešteti. Današnja Cerkev je bolj kakor kadar koli Cerkev mučencev in pričevalcev živega Boga. Če se z budnim srcem ozremo naokoli in prisluhnemo, moremo danes povsod, prav med preprostimi ljudmi, a vendar tudi v visokih vrstah Cerkve najti pričevalce, ki s svojim življenjem in trpljenjem pričujejo za Boga. To, da jih nočemo za-

znati, je lenobnost srca. K velikim in bistvenim nalogam našega oznanjevanja spada, da kolikor moremo, ustvarjamo življenjske prostore vere ter, predvsem, da jih najdemo in priznavamo.

Živim v hiši, v majhni skupnosti ljudi, ki vedno znova v vsakdanjosti odkrivajo takšne pričevalce živega Boga in srečni tudi mene opozarjajo nanje. Videti in najti živo Cerkev je čudovita naloga, ki nas same krepi in nam daje, da se vedno znova veselimo vere.

Na koncu svojih premišljevanj bi se rad zahvalil papežu Frančišku za vse, kar stori, da bi vedno znova kazal Božjo luč, ki tudi danes ni zašla. Hvala, sveti oče!

papež Benedikt XVI.

Vatikan, 11. aprila 2019

(Iz nemščine prevedel Anton Štrukelj)

SV. JANEZ PAVEL II.

Pismo starejšim

Mojim priletnim bratom in sestram!

*Dni naših let je sedemdeset let,
če smo krepki, osemdeset let,
in njihova vihravost je muka in zlo,
hitro mine in mi odletimo (Ps 90 [89], 10).*

1. Ko je psalmist pisal te besede, je bilo sedemdeset let veliko in le maloštevilni so jih presegli. Z današnjim napredkom zdravstva ter zaradi boljših družbenih in gospodarskih razmer se je življenjska doba v mnogih deželah precej podaljšala. Še vedno pa je res, da leta minevajo hitro in da je življenje kljub naporu in bolečini, ki jih zaznamujeta, preveč lepo in dragoceno, da bi se ga mogli naveličati.

Ker sem tudi sam že prileten, sem začutil željo, da bi se pogovoril z vami. To pa storim predvsem z zahvalo Bogu za darove in priložnosti, ki mi jih je radodarno podelil do zdaj. V duhu ponovno obiskujem postaje svojega življenja, ki je prepleteno z zgodovino velikega dela tega stoletja, in vidim, kako se mi prikazujejo obrazi nešteto ljudi in med njimi nekateri, ki so mi še posebno dragi: to so spomini na vsakdanje in izredne dogodke, lepe trenutke in dogodke, ki imajo pečat trpljenja. Vendar pa vidim nad vsem previdnostno in usmiljeno roko Boga Očeta, ki »najbolje skrbi za

vse, kar obstaja«¹ in »nas usliši, kadar ga prosimo po njegovi volji« (1 Jn 5,14). Njemu pravim s psalmistom:

O Bog, učil si me od moje mladosti,
do zdaj sem oznanjal tvoja čudovita dela.
Tudi do starosti in osivelosti,
o Bog, me ne zapusti,
dokler ne oznanim tvoje moči temu rodu,
vsakemu, ki pride, tvojo mogočnost (Ps 71 [70] 17.18).

Moja misel se z ljubeznijo obrača k vsem vam, dragi starostniki vseh jezikov in kultur. To pismo vam pošiljam v letu, ki ga je Organizacija združenih narodov (OZN) hotela primerno posvetiti priletnim ljudem, da bi opozorila vso družbo na položaj tistih, ki se morajo zaradi teže let pogosto spopadati s številnimi in težkimi vprašanji.

Že Papeški svet za laike je o tej temi ponudil v premislek dragocene vidike.² S tem pismom vam želim le izraziti svojo duhovno bližino kot človek, ki leto za letom čuti rasti v sebi vedno globlje razumevanje za to obdobje življenja; in se zato zaveda potrebe po bolj neposrednem stiku z vrstniki, da bi se pogovoril o skupnih izkušnjah; vse to pa pod Božjim pogledom, ki nas objema s svojo ljubeznijo ter nas s svojo previdnostjo podpira in vodi.

2. Predragi bratje in sestre, v naših letih je naravno, da poskušamo narediti nekakšen obračun. Ta pogled nazaj omogoči vedrejšo in objektivnejšo oceno oseb in dogodkov, ki smo jih doživeli na poti. Potek časa ublaži obrise dogodkov in omili boleče prelome. Žal je v vsakem življenju veliko križev in težav. Včasih gre za vprašanja in bolečine, ki so huda preizkušnja za duševno in telesno odpornost ter morda prizadenejo celo vero. Izkušnja pa nas uči, da pogosto celo vsakdanje težave s pomočjo Božje milosti pripomorejo k zorenju ljudi in jim krepijo značaj.

Onkraj posameznih dogodkov je posebno nujen razmislek o času, ki nezadržno teče. »Čas usodno beži,« je modroval že stari latinski pesnik.³ Človek je potopljen v čas: v njem se rodi, živi in umre. Rojstvo določi datum, prvega v življenju, smrt pa drugega,

zadnjega: alfa in omega, začetek in konec človekove zemeljske zgodbe, kot jo je navdihnili krščansko izročilo, ko je vklesalo ti dve grški črki na nagrobne plošče.

Toda če je naše življenje s tem merilom kratko in krhko, nas tolaži misel, da zaradi duhovne duše preživimo celo smrt. Poleg tega nam vera odpira upanje, »ki ne razočara« (prim. Rim 5,5), ker nas opozori na končno vstajenje. Zato Cerkev na slovesno velikonočno vigilio uporabi ti dve črki z zvezi s Kristusom, ki je živ včeraj, danes in vedno: »Kristus včeraj in danes, začetek in konec, alfa in omega. Njegovi so časi in vekovi.«⁴ Čeprav je človekova zgodba podvržena času, jo je Kristus vendar postavil na obzorje nesmrtnosti: »Postal je človek med ljudmi, da bi povezal začetek s koncem, se pravi človeka z Bogom.«⁵

Zapleteno stoletje naproti upanja polni prihodnosti

3. Ko se obračam k priletnim, se zavedam, da govorim ljudem in o ljudeh, ki imajo za seboj dolgo pot (prim. Modr 4,13). Govorim svojim vrstnikom. Zato prav lahko najdem vzporednost s svojo osebno zgodbo. Naše življenje, dragi bratje in sestre, je Previdnost vpisala v to dvajseto stoletje, ki je prejelo od preteklosti zapleteno dediščino in je bilo priča številnih izrednih dogodkov.

Kakor toliko drugih zgodovinskih trenutkov je zabeležilo luči in sence. Ni bilo vse mračno. Mnogo pozitivnih vidikov je uravnotežilo, kar je bilo slabega, in se je uveljavilo kot blagodejni odgovor skupne zavesti. Res pa je tudi – in bi bilo prav tako krivično kakor nevarno, če bi to pozabil! – da je bilo trpljenje, ki je zaznamovalo milijone in milijone ljudi, nezaslišano. Dovolj je, če pomislimo na spopade, ki so izbruhnili na različnih celinah zaradi ozemeljskih sporov med državami ali zaradi sovraštva med narodi. Nič manj hude niso razmere skrajne revščine v razsežnih družbenih slojih na svetovnem jugu, sramoten pojav rasnega razlikovanja in načrtno kršenje človekovih pravic v mnogih državah. In kaj naj rečem o velikih svetovnih spopadih?

V prvem delu stoletja sta bila kar dva spopada z množico mrtvih in obsegom rušenja, ki ga nismo poznali nikoli prej. Prva svetovna vojna je pokosila milijone vojakov in civilistov ter uničila veliko človeških življenj na pragu mladosti ali celo otroštva. In kaj naj rečem o drugi svetovni vojni? Prišla je komaj po nekaj desetletjih sorazmernega miru v svetu, zlasti v Evropi, a je bila še hujša od prve, s strašnimi posledicami za življenje narodov in celin. Bila je totalna vojna, nezaslišana mobilizacija sovraštva, ki je prizadelo tudi nemočno civilno prebivalstvo in uničilo cele rodove ljudi. Davek, ki so ga na različnih bojiščih plačali vojni norosti, je bil neskončno velik, prav tako strašno pa je bilo tudi pobijanje v taboriščih smrti, ki so bila prava Golgota naših dni.

Nad drugim delom stoletja je ležala mora hladne vojne, se pravi soočenje dveh nasprotnih ideoloških blokov, Vzhoda in Zahoda, nova tekma v oboroževanju in nenehna grožnja atomske vojne, ki bi lahko uničila človeštvo.⁶ Ta temna stran se je, hvala Bogu, zaprla s propadom nasilnih totalitarnih režimov v Evropi, z nastopom miroljubne tekme, ki uporablja orožje resnice in pravice.⁷ Tako je stekel naporen, a koristen proces dialoga in sprave, ki poskuša vzpostaviti vedrejšo in vzajemnejšo sožitje med narodi.

Toda še preveč držav je daleč od tega, da bi poznale blagodejnost miru in svobode. Veliko skrbi je v prejšnjih mesecih zbudil spopad na Balkanu, ki je bil že prejšnja leta prizorišče strašne etnične vojne: spet je tekla kri, spet je bilo rušenje, spet je oživel sovraštvo. Ko se je zdaj naposled poleglo divjanje orožja, začnemo misliti na obnovo v novem tisočletju. Toda med tem še naprej gorijo na drugih celinah številna vojna žarišča, pogosto s poboji in nasiljem, ki jih vsakdanja kronika prehitro pozabi.

4. Če nas ti spomini in žalostni dogodki razžalostijo, pa ne moremo pozabiti, da se je na obzorju našega stoletja prikazalo veliko dobrih znamenj, ki so upanje za novo tisočletje. Tako se je sredi toliko nasprotovanj, zlasti glede spoštovanja vsakega človeškega življenja, okrepila zavest o splošnih človekovih pravicah, ki so jih narodi sprejeli v slovesnih obvezujočih izjavah.

Razvil se je tudi čut za pravico narodov, da si sami vladajo v okviru narodnih in mednarodnih odnosov, v duhu pravega vrednotenja kulturne istosti hkrati s spoštovanjem manjšin. Polom totalitarnih sistemov, kakor je bil vzhodnoevropski, je okrepil vesoljno zavest o vrednosti demokracije in svobodnega trga, čeprav je pustil velik izziv, da bi uskladili svobodo in družbeno pravičnost.

Pomisliti moramo tudi na veliki Božji dar, da poskušajo verstva vedno odločneje navezati dialog, ki naj jih usposobi, da bodo temeljna prvina za mir in edinost sveta.

In kaj naj rečemo o dejstvu, da se je v skupni zavesti okrepilo priznanje dostojanstva ženske? Nedvoumno je pred nami še dolga pot, toda smer je zakoličena. Upanje zbuja tudi krepitev komunikacij, ki ob podpori sodobne tehnike omogočajo, da premagamo tradicionalne meje in se imamo lahko za državljane sveta.

Drugo pomembno področje zorenja je nova ekološka zavest, ki jo je treba podpreti. Razlog za upanje je tudi velik napredek v zdravstvu in vedah, ki skrbijo za blagor človeštva.

Veliko je torej razlogov, da se zahvalimo Bogu. Ta konec stoletja se kljub vsemu kažejo velike možnosti za mir in napredek. Saj iz preizkušenj, ki so prizadele našo generacijo, sije luč, ki lahko razsvetli našo starost. Tako je potrjeno načelo, ki ga goji krščanska vera: »Ne le da težave ne uničijo upanja, temveč so celo njegov temelj.«⁸

Zelo je spodbudno, da se ob zatonu stoletja in tisočletja že kaže zarja nove dobe za človeštvo: zato se bomo ustavili v razmišljanju o času, ki naglo odteka, pa ne zato, da bi se sprijaznili s neizprosno usodo, temveč da bi dali polno vrednost letom, ki nam še ostanejo.

Jesen življenja

5. Kaj je starost? Včasih jo imamo za jesen življenja, kakor je rekel Ciceron,⁹ v primerjavi z letnimi časi in zaporedjem v naravi. Dovolj je, da opazujemo spremembe v pokrajini, v poteku leta, v hribih in na ravnem, na travnikih, v dolinah, v gozdovih, na

drevesih in rastlinah. Obstaja velika povezanost med človekovim življenjskim ritmom in ciklusi v naravi, katerih del je.

Hkrati pa se človek loči od vsega, kar ga obdaja, ker je oseba. Oblikovan je po Božji podobi in sličnosti ter je zato zavesten in odgovoren osebek. Vendar tudi v svoji duhovni razsežnosti doživlja zaporedje različnih razvojnih stopenj, ki so vse prav tako minljive. Sv. Efrem Sirski je rad primerjal življenje prstom ene roke, bodisi zato da je nakazal, kako njegova dolgost ne presega enega pednja, bodisi da je s tem opozoril, da ima vsako obdobje življenja svojo značilnost, podobno kot posamezni prsti, in da »prsti predstavljajo pet stopenj, po katerih stopa človek naprej«. ¹⁰

Če sta torej otroštvo in mladost doba, ko se človek oblikuje ter živi usmerjen v prihodnost in v zavesti svojih možnosti dela načrte za zrelo dobo, tudi starost ni brez dobrih lastnosti, saj kakor pravi sv. Hieronim, »zmanjša vzgon strasti in poveča modrost, daje zrelejše nasvete«. ¹¹ V vsakem pomenu je starost prednostno obdobje tiste modrosti, ki je na splošno sad izkušnje, kajti »čas je velik učitelj«. ¹² Zelo znana je psalmistova molitev: »Daj nam spoznati število naših dni, da pridemo do srčne modrosti« (Ps 90 [89], 12).

Starostniki v Svetem pismu

6. »Mladost in črni lasje so le dih,« pravi Pridigar (11, 10). Sveto pismo opozarja, včasih zelo odkrito, na minljivost življenja in na čas, ki neustavljivo teče: »Nečimrnost čez nečimrnost, vse je nečimrnost« (Prd 1, 2). Kdo ne pozna tega ostrega opozorila davnega modreca? Razumemo ga zlasti mi, ki smo v letih, ker nas je izučila izkušnja.

Vendar pa Sveto pismo kljub temu treznemu pogledu ohranja zelo pozitiven pogled na vrednoto življenja. Človek je vendar ustvarjen »po Božji podobi« (prim. 1 Mz 1, 26) in vsako obdobje ima svojo lepoto in svoje naloge. Večja starost je v Božji besedi celo močno cenjena, tako da je dolgo življenje tam znamenje Božje naklonjenosti (prim. 1 Mz 11, 10–32). Pri Abrahamu je

poudarjeno, da je visoka starost posebna prednost, ta naklonjenost ima podobo obljube: »Iz tebe bom naredil velik narod, blagoslovil te bom in naredil tvoje ime veliko, da bo v blagoslov. Blagoslovil bom tiste, ki te bodo blagoslavljali, in preklel tiste, ki te bodo preklinjali, in v tebi bodo blagoslovljeni vsi narodi zemlje« (1 Mz 12, 2–3). Ob njem je Sara, ki vidi, kako se njeno telo stara, a doživi v mejah ovenelega telesa Božjo moč, ki nadomesti človeško pomanjkljivost.

Mojzes je star, ko mu Bog zaupa nalogo, naj izvoljeno ljudstvo izpelje iz Egipta. Velika dela, ki jih v blagor Izraelu stori po Božjem ukazu, ne zavzemajo njegove mladosti, temveč starost. Med drugimi zgledi starostnikov bi rad navedel zgodbo o Tobiju, ki si ponižno in pogumno prizadeva, da bi izpolnjeval Božjo postavo, pomagal ubogim in potrpežljivo prenašal slepoto vse do odločilnega posega Božjega angela (prim. Tob 3, 16–17); pa tudi Eleazarjevo zgodbo, ki je z mučeništvom izpričal izredno velikodušnost in moč (prim. 2 Mkb 6, 18–31).

7. Tudi Nova zaveza, ki jo ožarja Kristusova luč, vsebuje zgovorne postave starostnikov. Evangelij po sv. Luku na začetku predstavi zakonca, ki sta bila že »v letih« (1,7): Elizabeto in Zaharija, starša Janeza Krstnika. K njima se skloni Božje usmiljenje (prim. Lk 1, 5–25. 39–79): že priletni Zaharija zve, da bo dobil sina. On sam to poudari: »Jaz sem namreč star in moja žena je v letih« (Lk 1,18). Med Marijinim obiskom priletna sorodnica Elizabeta vzklikne, polna Svetega Duha: »Blagoslovljena ti med ženami in blagoslovljen sad tvojega telesa« (Lk 1,42). In ob rojstvu Janeza Krstnika zapoje himno »Blagoslovljen«. To je čudovit par priletnih ljudi, ki ju navdaja globok duh molitve.

Ko Marija in Jožef prineseta v jeruzalemski tempelj Jezusa, da bi ga darovala Gospodu po zapovedi postave, da bi ga kot prvorojenca odkupila, najdeta tam starega Simeona, ki je dolgo pričakoval Mesija. Ko vzame Otroka v roke, se zahvali Bogu in zapoje »Nunc dimittis«: »Gospod, zdaj odpuščaš svojega služabnika po svoji besedi v miru« (Lk 2, 29).

Ob njem najdemo Ano, ki je bila vdova do štiriinosemdeset let in je zvesto obiskovala tempelj, ob tej priložnosti pa ima srečo, da vidi Jezusa. Evangelist pripominja, da »je slavila Boga ter o njem pripovedovala vsem, ki so pričakovali odkupitev Jeruzalema« (Lk 2, 38).

Prileten je tudi spoštovani član Sinedrija Nikodem. Jezusa obišče ponoči, da ne bi zbujal pozornosti. Njemu Božji učenik razodene, da je Božji sin, ki je prišel rešit svet (prim. Jn 3, 1–21). Nikodema znova srečamo ob Kristusovem pogrebu, ko je prinesel mešanico mire in aloje; premagal je strah in se razglasil za učenca Križanega (prim. Jn 19, 38–40). Kakšna tolažbe polna pričevanja! Spominjajo nas, kako v vsaki dobi Gospod zahteva od vsakega prispevek njegovih talentov. Pri službi evangeliju se ne postavlja vprašanje starosti.

In kaj naj rečemo o priletnem Petru, ki je bil poklican, da izpriča svojo vero z mučeništvom? Jezus mu je nekega dne rekel: »Ko si bil mlad, si se opasoval sam in si hodil, kamor si hotel; ko se postaraš, boš raztegnil roke in drug te bo opasal in odvedel, kamor nočeš« (Jn 21, 18). Te besede me kot Petrovega naslednika zadevajo v živo in mi zbujajo potrebo, da stegujem svoje roke h Kristusovim, v poslušnosti njegovemu ukazu: »Hodi za menoj!« (Jn 21, 19).

8. Psalm 92 (91) zgoščeno izraža bleščeča pričevanja priletnih v Svetem pismu: »Pravični poganja kakor palma, raste kakor cedra na Libanonu ... Še v starosti rodijo sadove, ostanejo polni soka in zelenja, da oznanjajo, da je Gospod pravičen« (13. 15–16). In apostol Pavel kot odmev na psalmistovo misel zapiše v Pismu Titu: »Stari možje morajo biti trezni, zdravi v veri, ljubezni, stanovitnosti. Podobno naj se stare ženske vedejo spodobno, kakor zahteva svetost ... Naj druge učijo, kar je dobrega. Tako bodo mogle vzgajati mlade žene, da bodo ljubile svoje može in otroke« (Tit 2, 2–5).

Starost je torej v luči in lastni govorici Svetega pisma prikazana kot »ugodni čas« za izpolnitev človeške avanture; je del Božjega načrta za vsakega človeka kot čas, kamor se vse steka, da bi mogel bolj zaznati smisel življenja in doseči »modrost srca«. Knjiga

modrosti pravi: »Častitljiva namreč ni starost, ki traja dolgo, tudi je ne merimo po številu let, zakaj pri ljudeh je razumnost isto kot sivi lasje in brezmadežno življenje kot visoka starost« (4, 8–9). Je dokončno obdobje človeške zrelosti in izraz Božjega blagoslova.

Varuhi skupnega spomina

9. V preteklosti so starejše zelo spoštovali. Latinski pesnik Ovid je o tem zapisal: »Spoštovanje za sivo glavo je bilo nekoč veliko.«¹³ Nekaj stoletij prej je grški pesnik Focilid opozarjal: »Spoštuj bele lase: starega modreca spoštuj, kakor spoštuješ svojega očeta.«¹⁴

In danes? Če poskušamo raziskati sedanje stanje, ugotovimo, da je pri nekaterih narodih starost spoštovana in pravilno cenjena, pri drugih pa veliko manj, zaradi miselnosti, ki postavlja na prvo mesto neposredno korist in človekovo storilnost. Zaradi takega odnosa je tretje ali četrto obdobje pogosto podrejeno in se celo sami starostniki sprašujejo, ali je njihovo življenje še koristno.

Prišlo je celo tako daleč, da vedno z večjo vztrajnostjo predlagajo evtanazijo kot rešitev v težkih primerih. Pojem evtanazije je, žal, v teh zadnjih letih izgubil prizvok groze, ki se naravno zbudi v srcih, čutečih za spoštovanje življenja. Seveda se lahko zgodi, da se preizkušenih ljudi ob hudi bolezni z neznosnimi bolečinami polasti obup in se njihovi domači ali tisti, ki skrbijo zanje, čutijo v primežu napačnega sočutja nagnjeni k misli, da je rešitev »sladke smrti« razumna. Glede tega se je treba spomniti, da moralni zakon v zvezi s tem dopušča opustitev tako imenovane »terapevtske trme«¹⁵ in zahteva samo tisto oskrbo, ki je znotraj normalnih zahtev zdravstvene oskrbe. Evtanazija kot neposredna povzročitev smrti pa je čisto nekaj drugega! Kljub namenom in okoliščinam ostane bistveno zlo dejanje, prekršek zoper Božji zakon, huda žalitev za dostojanstvo človeške osebe.¹⁶

10. Znova moramo usvojiti pravi zorni kot, od koder bomo gledali na življenje v celoti. In ta pravi zorni kot je večnost, življenje

pa v vsakem svojem obdobju priprava nanjo. Tudi starost ima svojo vlogo v tem procesu postopnega zorenja človeškega bitja na poti v večnost. Družbena skupina, ki ji pripada starostnik, bo prav tako prejela od tega neko korist.

Priletni pomagajo drugim, da gledajo na zemeljske dogodke z več modrosti, kajti dogajanje jim je dalo izkustvo in zrelost. So varuhi skupnega spomina in zato prednostni razlagalci skupnih idealov in vrednot, ki podpirajo in vodijo družbeno sožitje. Če jih izključimo, je isto, kakor če bi se odrekli preteklosti, v kateri tičijo korenine sedanjosti, in to v imenu neke modernosti brez spomina. Starejši zmorejo zaradi svoje zrele izkušnosti dati mladim dragocene nasvete in nauke.

Vidiki krhke človeškosti, ki so vidnejši v starosti, postanejo v tej luči opozorilo na soodvisnost in na nujno vzajemnost, ki povezuje generacije, kajti vsaka oseba potrebuje drugo osebo ter se bogati z darovi in karizmami vseh.

Zato glede tega pomenljivo odzvanjajo razmišljanja meni dragega pesnika, ki piše: »Ni večna samo prihodnost! ... Da, tudi preteklost je doba večnosti: kar se je že zgodilo, se ne bo spet pojavilo nenadoma tako, kakor je bilo ... Vrnilo se bo kot Ideja, ne bo se pojavilo kot samo v sebi.«¹⁷

Spoštuj očeta in mater!

11. Čemu torej ne bi še naprej izkazovali starostniku tisto spoštovanje, ki ga je zdravo izročilo mnogih kultur z vseh celin postavilo za vrednoto? Za narode, ki jih je dosegel svetopisemski vpliv, je bila stoletja Božja zapoved »Spoštuj očeta in mater« dolžnost, ki jo sicer vsi priznavajo. Iz polnega in doslednega izpolnjevanja te zapovedi je izšla ljubezen otrok do staršev, hkrati pa je bila poudarjena močna vez, ki obstaja med rodovi. Kjer to zapoved ohranjajo in zvesto izpolnjujejo, tam ostareli vedo: ni nevarnosti, da bi jih imeli za nekoristno in odvečno breme.

Poleg tega zapoved uči, naj spoštujemo tiste, ki so bili pred nami, in vse, kar so dobrega storili: »oče in mati« označujeta preteklost, vez med generacijami, pogoj, ki omogoča obstanek nekega naroda. V dvojni obliki, ki ju ponuja Sveto pismo (prim. 2 Mz 20, 2–17; 5 Mz 5, 6–21), ima ta Božja postava prvo mesto na drugi tabli, ki zadeva dolžnosti človeškega bitja do sebe in do družbe. In je edina, ki je z njo povezana tudi obljuba: »Spoštuj očeta in mater, da se podaljšajo tvoji dnevi na zemlji, ki ti jo daje Gospod, tvoj Bog« (2 Mz, 20, 12; prim. 5 Mz 5, 16).

12. »Pred sivo glavo vstani, prikloni se staremu človeku in boj se svojega Boga« (3 Mz 19,32). Spoštovati starejše je trajna dolžnost do njih: sprejemanje, pomoč, upoštevanje njihovih dobrih lastnosti. V marsikaterem okolju se dogaja skoraj samo od sebe, kot po pradavnem običaju. Drugje, zlasti v gospodarsko najbolj razvitih narodih, je treba preobrniti težnjo, da se bodo mogli tisti, ki so v letih, starati dostojanstveno, ne da bi se jim bilo treba bati, da ne bodo nič več vredni. Treba si je dopovedati, da spada k zares človeški civilizaciji spoštovanje in ljubezen do starejših, da se bodo počutili kljub upadanju moči živi del družbe. Že Cicero je opozoril, da je »breme let lažje za tistega, ki ga mladi spoštujejo in ljubijo«. ¹⁸

Človeški duh je sicer udeležen pri staranju telesa, vendar v nekem pomenu vedno mlad, če živi obrnjen proti večnosti, in to trajno mladost izkusi zelo živo, kadar se notranjemu pričevanju dobre vesti pridruži dejavno in hvaležno čustvo drugih ljudi. Sv. Gregorij Nazianski pravi, da se tak človek »ne bo postaral v duhu: sprejel bo konec kot trenutek, ki ga je določila nujna svoboda. Blago se bo preselil tja, kjer nobeden ni nezrel ali star, temveč so vsi popolni v svoji duhovni dobi.« ¹⁹

Vsi poznamo zelo zgovoren primer starostnikov s presenetljivo mladostnostjo in močjo duha. Za vse, ki se jim približajo, so spodbuda z besedami in tolažba z zgledom. Da bi le mogla družba dati polno vrednost starostnikom, ki jih imajo v nekaterih deželah sveta – mislim predvsem Afriko – po pravici za »žive knjižnice« modrosti, shrambe neprecenljive dediščine človeških in duhovnih

pričevanj. Če je res, da na telesni ravni na splošno potrebujejo pomoč, je prav tako res, da so v pozni starosti opora za mlade, ki se pojavljajo na obzorju bivanja in preizkušajo razne poti.

Ko govorim o priletnih, se moram obrniti tudi na mlade in jim priporočiti, naj jim stojijo ob strani. Spodbujam vas, dragi mladi, da storite to z ljubeznijo in velikodušnostjo. Starejši vam morejo dati veliko več, kakor si lahko mislite. Glede tega opozarja Sirahova knjiga: »Ne zavračaj pripovedovanja starih, saj so se tudi oni učili od svojih očetov« (8,9); »Drži se družbe starih, če je kdo moder, se ga okleni« (6,34), kajti »kako lepo pristaja starcu modrost« (25,5).

13. Krščanska skupnost lahko veliko pridobi od vedre navzočnosti tistih, ki so že v letih. Predvsem mislim na evangelizacijo: njen uspeh ni odvisen samo od delovne uspešnosti. V koliko družinah dobijo vnuki od starih staršev osnove vere! Toda blagodejen prispevek starejših se lahko razširi na mnogo drugih področij. Duh deluje, kjer in kakor hoče, in pri tem pogosto uporabi človeške poti, ki v očeh sveta niso veliko vredne. Koliko ljudi najde razumevanje in tolažbo v starejših, pa naj bodo sami ali bolni, vendar morejo še vedno vlti pogum z ljubeznivim nasvetom, tiho molitvijo in s pričevanjem trpljenja, ki ga sprejemajo s potrpežljivo predanostjo. Prav tedaj, ko pojemajo moči in se zmanjšajo delovne sposobnosti, postanejo ti naši bratje in sestre še dragocenejši v skrivnostnem načrtu Božje previdnosti.

Tudi pod tem vidikom je torej, tudi zaradi očitne psihološke potrebe priletnih, najbolj naraven kraj za življenje v starosti tisto okolje, kjer so starejši »doma«, med sorodniki, znanci, prijatelji, in kjer lahko še kaj postorijo. Ko se s podaljšanjem srednje življenjske dobe večja število starejših, bo postalo vse bolj nujno širiti to kulturo, ki bo starejše sprejemala in jih cenila, da ne bodo potisnjeni na rob. Najbolje je, če starostnik ostane v družini, z zagotovljeno zdravstveno oskrbo glede na vedno večje potrebe, ki jih prinaša pozna starost ali bolezen. V nekaterih primerih pa že same okoliščine narekujejo ali zahtevajo, da starejše sprejmejo »hiše počitka«, v katerih starostnik najde družbo drugih ljudi in

je deležen strokovne nege. Take ustanove so torej hvalevredne in lahko opravljajo dragoceno nalogo, kolikor jih ne vodi skrb za organizacijsko uspešnost, temveč pristrčna zavzetost. Vse je veliko lažje, če so odnosi domačih, prijateljev in župnijske skupnosti taki, da starejšim dajejo občutek ljubezni in da so v družbi še koristni. In kako naj tu ne pošljemo občudujoče in hvaležne misli redovnim družbam in skupinam prostovoljcev, ki posvečajo posebno skrb prav oskrbi starejših, posebno najrevnejših, ki so v stiski zapuščeni?

Dragi starostniki, ki ste v stiski zaradi slabega zdravja ali iz drugih razlogov, iz srca sem z vami. Kadar Bog dopusti trpljenje zaradi bolezni, osamelosti ali iz drugih razlogov, ki so povezani s starostjo, nam da vedno milost in moč, da se z večjo ljubeznijo pridružimo Sinovi žrtvi in se tesneje povežemo z njegovim rešnim načrtom. Bodimo prepričani: Bog je oče, oče, bogat z ljubeznijo in usmiljenjem! Še zlasti mislim na vas, vdovci in vdove, ki ste na zadnjem delu poti ostali sami; na vas, ostareli redovniki in redovnice, ki ste dolga leta zvesto služili Božjemu kraljestvu; na vas, predragi bratje v duhovništvu in škofovstvu, ki ste zaradi dosežene starostne meje opustili neposredno odgovornost pastirske službe. Cerkev vas še potrebuje in ceni vaše delo, ki ga še morete opravljati na različnih področjih apostolata, računa na vaš prispevek daljše molitve, pričakuje vaše izkušene nasvete in se bogati z evangelijskim pričevanjem, ki ga dajete dan za dnem.

*Daješ mi spoznati pot življenja, polnost veselja
je pred tvojim obličjem (Ps 16 [15], 11)*

14. Naravno je, da se s potekom let v nas udomači misel na »zahod«. Saj nas na to spominjajo že vrste naših sorodnikov, prijateljev in znancev, ki se redčijo: to ugotavljamo ob različnih priložnostih, npr. ob družinskih srečanjih, srečanjih vrstnikov in sošolcev, tovarišev z univerze in iz vojske, semenišča ... Meja med življenjem in smrtjo poteka po sredi naših skupnosti in se neizogibno približuje vsakomur izmed nas. Če je življenje romanje

proti nebeški domovini, je starost čas, ko čisto naravno mislimo na prag večnosti.

Vendar pa se tudi mi priletni težko sprijaznimo z resničnostjo tega prehoda. V njej je namreč zaradi človeškega stanja, ki ga zaznamuje greh, neka temna razsežnost, ki nas žalosti in straši. Pa saj tudi ne more biti drugače. Človek je bil ustvarjen za življenje, medtem ko smrt – kakor nam kaže Sveto pismo že od prvih strani (prim. 1 Mz 2,3) – ni bila v prvotnem Božjem načrtu, temveč je prišla pozneje kot posledica greha, sad »nevoščljivosti hudega duha« (Modr 2, 24). Zato je razumljivo, da se ob tej temni resničnosti človek zgane in upre. Glede tega je pomenljivo, da se je tudi Jezus, ki je bil »preizkušan v vsem, vendar brez greha« (Heb 4, 15), bal smrti: »Oče, če je mogoče, naj gre ta kelih mimo mene« (Mt 26, 39). In kako bi mogli pozabiti njegove solze ob Lazarjevem grobu, čeprav se je pripravljaj, da ga bo obudil (prim. Jn 11, 35)?

Čeprav smrt v biološkem pogledu lahko razumemo, je ni mogoče doživljati »sproščeno«, ker pač nasprotuje najmočnejšemu človekovemu nagonu. Glede tega je koncil izjavil: »Vpričo smrti postane uganka človeškega bivanja najtežja. Človeka mučijo ne le bolečine in napredujoči razkroj telesnih sil, ampak tudi, in to še bolj, strah pred večnim uničenjem.«²⁰ Žalost bi bila neutolažljiva, če bi bila smrt popolno uničenje, konec vsega. Smrt torej prisili človeka, da si postavi temeljna vprašanja o smislu življenja: Kaj je onkraj zidu smrtne sence? Je ona dokončni mejnik življenja ali obstaja kaj, kar jo presega?

15. V človeški kulturi obstajajo od najstarejših do naših časov vsi odgovori, ki omejujejo življenje na to, kar doživljamo na zemlji. V Stari zavezi obstajajo v knjigi Kohelet (Pridigar) nekateri namigi, ki vsiljujejo misel, da je starost podobna stavbi, ki jo rušijo, in smrt naj bi bila njeno popolno in dokončno porušenje (prim. 12, 1–7). Toda prav v luči teh pesimističnih odgovorov je pomembnejša upanja polna razsežnost, ki izhaja iz vsega razodetja, še zlasti iz evangelija: »Bog pa ni Bog mrtvih, ampak živih« (Lk 20, 38). Sv. Pavel pričuje, da bo Bog, ki daje življenje

mrtvim (prim. Rim 4, 17), dal življenje tudi našim umrljivim telesom (prim. Rim 8,11). In Jezus pravi o sebi: »Jaz sem vstajenje in življenje, kdor vame veruje, bo živel, tudi če umrje« (Jn 11, 25–26). Ko je Kristus prešel mejo smrti in razodel življenje, ki je onkraj te meje, na tistem za človeka neraziskanem »ozemlju«, ki je večnost. On je prva priča nesmrtnega življenja – v Njem je človeško upanje polno nesmrtnosti: »Res nas žalosti usoda smrti, toda tolaži nas obljuba prihodnje nesmrtnosti.«²¹ Tem besedam, ki jih bogoslužje daje v tolažbo vernikom ob slovesu od dragega človeka, sledi oznanilo upanja: »Tvojim vernim, Gospod, se življenje spremeni, ne pa uniči. Ko s smrtjo razpade šotor našega bivanja na zemlji, nam je že pripravljeno večno bivališče v nebesih.«²² V Kristusu je smrt, ta dramatična in pretresljiva resničnost, odrešena in spremenjena, tako da razodeva obraz »sestre«, ki me vodi v Očetovo naročje.²³

16. Vera tako osvetljuje skrivnost smrti in daje starosti vedrino, ker je ne pojmuje in živimo več kot nedejavno pričakovanje nekega uničujočega dogodka, temveč kot obljub polno približevanje cilju polne zrelosti. To so leta, ki jih je treba živeti s čutom zaupljive predanosti Božjim rokam, Očetu, ki je Previdnost in Usmiljenje; kot obdobje, ki ga je treba uporabiti ustvarjalno za poglobitev duhovnega življenja, z okrepljeno molitvijo in v ljubezenski predanosti bratom.

Zato je treba pohvaliti vse družbene pobude, ki omogočijo starostnikom, da še naprej skrbijo zase telesno, duhovno in v odnosih z drugimi, pa tudi tako, da koristijo drugim, katerim dajejo na voljo svoj čas, zmožnosti in izkušnje. Na ta način se ohranja in krepi veselje do življenja, ki je temeljni Božji dar.

Po drugi strani pa to veselje do življenja ne nasprotuje želji po večnosti, ki dozoreva v ljudeh z globokim duhovnim izkustvom, kakor izpričuje življenje svetnikov.

Evangelij nas glede tega spominja na besede starčka Simeona, ki je pripravljen umreti, ker je mogel vzeti v naročje pričakovanega

Odrešenika: »Zdaj odpuščaš svojega služabnika, o Gospodar, po svoji besedi v miru, kajti moje oči so videle tvojo rešitev« (Lk 2, 29–30).

Apostol Pavel se je čutil nekako razklanega med dvojim: da bi še naprej živel in mogel oznanjati evangelij in željo, »da bi se razrešil in bil s Kristusom, kar bi bilo dosti boljše« (Flp 1, 23). Ko je sv. Ignacij Antiohijski radostno šel mučeništvu naproti, je izpovedal, da čuti v duši glas Svetega Duha kot živo »vodo«, ki mu izvira v notranjosti in ga vabi: »Pridi k Očetu.«²⁴ Zglede bi lahko še nadaljevali. Ti ne mečejo nikakršne sence na vrednost zemeljskega življenja, ki je kljub omejitvam in bolečinam lepo in ga je treba živeti do konca. Pač pa nas spominjajo, da življenje ni zadnja vrednota, kajti v krščanskem pojmovanju ima konec zemeljskega bivanja obris »prehoda«, mostu od življenja k življenju, med krhkim in negotovim veseljem te zemlje ter pravim veseljem, ki ga Gospod hrani za svoje zveste služabnike: »Pojdi v veselje svojega Gospoda!« (Mt 25, 21).

Voščilo za življenje

17. Ko vam v tem duhu voščim, dragi bratje in sestre, da bi vedro preživljali leta, ki jih je Gospod vsakomur določil, se mi samodejno poraja želja, da bi vam razodel čustva, ki se mi porajajo v tem obdobju mojega življenja, ko sem že več kot dvajset let na Petrovem sedežu in pričakujemo tretje tisočletje, ki je že pred vrati. Kljub omejitvam, ki jih prinašajo leta, ohranjam v sebi veselje do življenja. Zahvaljujem se Gospodu. Lepo je, če se človek lahko razdaja do konca v korist Božjega kraljestva.

Hkrati pa čutim velik mir, ko pomislim na trenutek, ko me bo Gospod poklical: iz življenja v življenje! Zato mi pogosto prihaja na ustnice, brez trohice žalosti, molitev, ki jo duhovnik moli po maši: »In hora mortis meae voca me, et iube me venire ad te! – Ob uri moje smrti pokliči me in k Tebi priti pusti me!« To je molitev krščanskega upanja, ki ničesar ne odvzame veselju

sedanjega trenutka, medtem ko izroča prihodnost varstvu Božje dobrote.

18. »In k Tebi priti pusti me!« To je najgloblja želja človeškega srca, tudi v tistem, ki se tega ne zaveda.

Daj nam, da se bomo v vsakem življenjskem obdobju jasno zavedali življenja in ga okušali kot dar, ki ima v sebi še nadaljuje obljube.

Daj nam, da bomo z ljubeznijo sprejemali tvojo voljo in se vsi izročili Tvojim usmiljenim rokam.

In ko bo prišel trenutek dokončnega »prehoda«, nam daj, da bomo stopili vanj z vedrim srcem, ne da bi žalovali za čimerkoli, kar bomo zapuščali.

Ko se bomo namreč srečali s Teboj, potem ko smo Te dolgo iskali, bomo znova našli vsako pristno vrednoto, ki smo jo spoznali na zemlji, hkrati z vsemi, ki so šli pred nami v znamenju vere in upanja.

In Ti, Marija, Mati romarskega človeštva, prosi za nas, zdaj in ob uri naše smrti.« Tesno nas povezuj z Jezusom, tvojim ljubim Sinom in našim bratom, ki je Gospod življenja in Božja slava.

Amen!

V Vatikanu, 1. oktobra 1999.

Janez Pavel II.

Opombe

¹ Sv. Janez Damaščan, *Expositio de vera religione*, 2, 29.

² Prim. Papeški svet za laike, *Dostojanstvo starejših ljudi in njihovo poslanstvo v Cerkvi in v svetu*, CD 83, Ljubljana 1999.

³ Virgil, *Georgike*, III, 284.

⁴ Bogoslužje velikonočne vigilijske.

⁵ Sv. Irenej Lionski, *Adversus haereses*, 4, 20, 4.

⁶ Prim. Janez Pavel II., *okr. Centesimus annus (Ob stoletnici)*, CD 45, Ljubljana 1991, 18.

- ⁷ Prim. prav tam, 23.
- ⁸ Sv. Janez Zlatousti, *Commentarium ad Romanos*, 10, 2.
- ⁹ Prim. Cato maior, seu *De senectute*, 19, 70.
- ¹⁰ »Vse je ničevost in beda duha«, 5–6.
- ¹¹ »Auges sapientiam, dat maturiosa consilia«, v: *Commentaria in Amos*, 2, 263–264.
- ¹² Corneille, Sertorius, a. II, sc. 4, b. 717.
- ¹³ »Magna fuit quondam capitis reverentia cani«, *Fasti*, lib. V, v. 57.
- ¹⁴ *Sententiae*, XLII.
- ¹⁵ Prim. Janez Pavel II., okr. *Euangelium vitae* (Evangelij življenja), CD 60, Ljubljana 1995, 65.
- ¹⁶ Prim. Pr. t.
- ¹⁷ C. Norwid, *Nie tylko przyszłośæ ...*, *Post scriptum*, I, vv. 1–4.
- ¹⁸ »Levior fit senectus, eorum qui a iuventute coluntur et diliguntur«, Cato maior, seu *De senectute*, 8, 26.
- ¹⁹ Govor po vrnitvi z dežele, 11.
- ²⁰ Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu (CS), 18.
- ²¹ Rimski misal, 1. Hvalospev pri maši za rajne.
- ²² Prav tam.
- ²³ Prim. sv. Frančišek Asiški, *Sončna pesem*.
- ²⁴ Sv. Ignacij Antiohijski, *Pismo Rimljanom*, 7, 2.

ROMANO GUARDINI

O staranju

Radijski nagovor

I

Spregovoril naj bi o tistem življenjskem obdobju, ki ga imenujemo starost. To bi bilo mogoče s fiziološkega vidika, kakor to dela medicina; ali s praktično-družbenega, kakor to storijo tisti, ki se sprašujejo, kako se star človek najbolje vključi v življenje družbe – ali kakor koli že. Mi hočemo vprašanje zastaviti filozofsko: ali je starost samo sklep življenja, po katerem ni ničesar več, ali pa ima svoj smisel; morda ima celo zelo dober in globok smisel. Tedaj bi moralo biti pomembno smisel razumeti in si prizadevati za njegovo uresničenje.

O starosti pa seveda lahko govori samo tisti, ki o njej nekaj ve. Zares pa more nekaj o njej vedeti samo tisti, ki je sam v njej. Sicer govori iz duhovne naravnosti mlajšega, za katerega pa starost sprva ni nič častitljivega, kakor trdi nedolžen idealizem. V njem kvečjemu prebuja občutke vzvišenosti in nespoštovanja. Pogosto čuti, da ga avtoriteta, ki si jo prilašča star človek, jezi. In

Romano Guardini, Vom Alterwerden. Eine Rundfunkansprache, v: isti, Die Lebensalter. Ihre ethische und pädagogische Bedeutung, 15. Taschenbuchauflage 2016, str. 90–100, Matthias-Grünwald-Verlag, Ostfildern. Vse pravice ima Katholische Akademie in Bayern, München. – Romano Guardini, 1885–1968. Profesor na univerzah v Berlinu, Bonnu, Tübingenu in Münchnu, kjer je bil do svoje upokojitve predstojnik katedre za krščanski svetovni nazor in religijsko filozofijo. Od decembra 2017 je »božji služabnik« na poti do časti oltarja. Slovenski božji služabnik Anton Strle je Romana Guardinija zelo cenil. O njem je veliko pisal: A. Strle, Teologi za prihodnost, Družina, Ljubljana 1998, 121–153. – Pričujoče Guardinijevo besedilo je s prijaznim dovoljenjem založbe prevedel Anton Štrukelj.

ne pozabimo skrivne sovražnosti, ki jo napredujoče življenje goji do upadajočega.

Pomislimo moramo le na šego nekaterih primitivnih ljudstev, da bi videli, s kakšno neusmiljenostjo se je uveljavila ta sovražnost. Sicer se pa sploh ni treba ozirati tako daleč nazaj. Ali ni v komaj minulih rjavih? letih veljalo dokaj nečloveško merilo glede tega, katero življenje je vredno oziroma nevredno? Od kod mnenje, da je vredno samo mlado življenje, ki naj bi ga star človek zapostavljal? Tudi če povsem odmislimo, da ni več produktivno, da obremenjuje skupnost in bi ga bilo treba zato odstraniti.

Takšna čustva, kakor vsa čustvena stališča, imajo seveda svoj nasprotni pol, ki je pri starem človeku samem, če se je napačno postaral. Tedaj goji zamero do življenja, ki se mu izmika; mladim zavida njihovo mladost, njihovo prihodnost, njihovo načrtovanje in upanje ter jim poskuša vzeti veselje do vsega tega – morda že samo s tem, da zavrača vse novo in povečuje vse staro.

Potemtakem ni lahko verodostojno govoriti o starosti. To predpostavlja, da ima človek sam izkušnjo starosti; a predpostavlja tudi, da je človek spoznal nagnjenje, ki ga spravlja v jezo do življenja, v zavist do mladosti, v zagrenjenost do novosti, in vsaj poskuša to obvladati.

Kdor se torej loti poskusa, da bi kaj povedal o smislu starosti, s tem priznava, da je storil nekaj od vsega tega, in to je seveda kočljiva stvar. Vsekakor je treba o tem stanju stvari vsaj spregovoriti, da se to področje razjasni.

Čas, ki smo ga porabili za to, nikakor ni bil izgubljen, kajti povedano nas je že uvedlo v središče vprašanja. Postalo je namreč jasno, da staranje ne pomeni le tega, da smo presegli neko število let ali da smo s svojimi telesnimi močmi v nekem stanju, ampak da obstaja pravilno in napačno staranje. In da je stališče mlajšega človeka do starosti odvisno tudi od tega, kako se stari sami pojmujejo in živijo.

II

Zdaj moramo kot prvo in odločilno povedati to, kar je sploh temelj vsake življenjske modrosti: pravilno se stara tisti, ki notranje sprejme staranje.

To nikakor ni samoumevno in nikakor ni lahko. Človek zelo pogosto staranja ne sprejema, ampak zgolj prenaša. S tem seveda ne more odpraviti dejstva, da je star sedemdeset let namesto petdeset ali trideset; da mu njegove moči ne dopuščajo več, da bi stekel po stopnicah navzgor, ampak mora iti počasi; da njegova koža ni več gladka, ampak dobiva gube. A to poskuša in s tem prihaja v globoko neresnico. Kako pogosto se to dogaja, nam pokaže prvi pogled na ljudi, ki jih srečujemo na tramvaju ali v družbi ali v gledališču. Storiijo vse mogoče, da bi prikrili dejstvo staranja in hlinili neko mladostnost, ki je ni. Takšna prevara se seveda ne posreči niti na zunaj, ker izkušeni pogled spregleda komedijo, tako da se neresnici pridruži še smešnost.

Prva zahteva se glasi takole: sprejmi starost! Čim bolj pošteno se to zgodi, iz notranjega spoznanja o njenem smislu in s čistejšo pokorščino resnici, toliko pristnejše in dragocenejše bo obdobje življenja, ki ima to ime.

Kajti tudi starost je življenje. Starost ne pomeni samo iztekanja izvira, ki ne žubori več; ali ohlapnosti oblike, ki je bila prej krepka in napeta. Starost je življenje, svoje vrste in svoje vrednosti. Pomeni seveda približevanje smrti; a tudi smrt je še življenje. Smrt ni samo prenehanje in izničenje, ampak ima v sebi smisel. Pomislimo na dvojni pomen, ki ga ima beseda »končati« in ki pride na dan v povezavi s pridevnikom »poln«. »Do-polniti«, »do-končati« pomeni pripeljati do konca, a tako, da se izpolni tisto, za kar gre. Zato smrt ni izničenje, ampak končna vrednost življenja – to pa je naš čas pozabil. Stari so govorili o »*ars moriendi*«, o umetnosti umiranja. S tem so hoteli reči, da obstaja pravilno in napačno umiranje: golo iztekanje in izničenje – ali pa sklenitev in izpolnitev, poslednja uresničitev bivanja. Če to velja o smrti, potem velja tem bolj o staranju.

Prvi pogoj za to pa je, rečeno še enkrat: sprejemanje. Kolikor se posreči, toliko se spremeni način, kako doživljamo to življenjsko obdobje. S tem pa gotovo nič ne zamolčimo o bridkosti tega obdobja; o vedno večji nebogljenosti in potrebnosti pomoči, ko je človek odvisen od drugih; o nespoštovanju, ki ga povzroča njegova šibkost, in vsem tistem, kar vsebuje beseda v Knjigi pregovorov, ko spominja na »leta, o katerih porečeš: «Niso mi všeč!» (Prid 12,1). Toda celo to dobi drugačno naravo, če se zna starejši sprijazniti s svojim bivanjem in ga vedno znova sprejema – ali pa je s tistimi, ki ga ne podcenjujejo, v bistvu enakega mnenja, le da je žal na neugodni strani.

Kolikor se sprejema, toliko se bo spremenil tudi njegov odnos do mlajših. Izgublja zamero do življenja, ki se mu izmika, in zavist do tistih, ki ga še imajo. Priznava njihov obstoj; še več, uči se jih ljubiti in jim poskuša pomagati. Tega pa ne iz volje po gospodovanju, ki zamaskira zavist s pomaganjem, ampak, rad bi rekel: iz solidarnosti v iskanju življenja samega; iz želje, da bi to tako zelo ogrožano in zmedeno življenje postalo pravilno.

To pa potem mladi začutijo in se sami naučijo priznavati starost v postaranem človeku. Opazijo, da je tu pristen življenjski lik, tudi če tega lika ne morejo zares razumeti. Postajajo zaupljivi in od tega lika sprejmejo v svoje lastno bivanje prvino, ki je sami iz sebe ne morejo najti. Kako velika stvar je solidarnost različnih življenjskih likov v hotenju, naj življenje postane polno in pravilno!

III

V čem je torej smisel starosti? Zdi se mi, da v dveh stvareh.

Življenje ni enolična reka, ampak se razčlenjuje v različna obdobja, ki so vsakič zaprta vase. Tako ima na primer otroštvo svoj lastni smisel, namreč smisel rasti. To takoj predpostavlja, da je tu okolica, ki omogoča in podpira to rast ter v tej naravnosti samo pridobiva vrednote, ki jih sicer ne more pridobiti. Ko torej otroštvo tako počiva v sebi, je vendarle tu tudi zaradi poznejšega življenja.

Kajti odrasli živi od tega, kar je živel in postal kot otrok. Njegovo bitje pokaže pomanjkljivosti in napake, če otroštvo ni bilo pristno izpolnjeno. Nekaj ustreznega velja o življenju mladega človeka in tudi o življenju, ki je prispelo do zrelosti. Tako ima tudi starost svoj lik, katerega smisel je mogoče določiti z besedo »modrost«.

Človek, ki je pravilno postal star, je zmožen razumeti celoto življenja. Nima več prave prihodnosti; zato se njegov pogled vrača na preteklo. Vidi povezave; spoznava, kako se v njih med seboj določajo različne zasnove, dosežki, pridobitve in odpovedi, radosti in stiske. Tako nastaja tista čudovita sestava, ki jo imenujemo »človeško življenje«.

Pogosto govorimo o osebnosti in s tem mislimo na značilen način, kako je človek on sam; kako se v zgradbi njegovega telesno-duševno-duhovnega življenja sestavljajo v celoto različne zasnove; kako je vse določeno iz tistega prvotnega središča, ki ga imamo v mislih, ko rečemo: »on« in ne kdo drug. Ta oblika osebnosti ima tako rekoč stoječ značaj. Občutimo jo, ko srečamo kakega človeka in v pogovoru, pri sodelovanju ali v boju opazimo, kdo je. Ista osebnost pa ima tudi časno obliko, in to je pot njenega življenja. Prvi lik je kakor portret, drugi kakor melodija. V obeh se izraža, kako si je Bog zamislil tega človeka. To zamisel mu je pri njegovem rojstvu hkrati podaril kot načrt. Notranje zasnove, zunanje okoliščine, življenjski pripetljaji in usode pa so snov za uresničenje tega načrta. Človek ga izpelje po meri svojega spoznanja, svoje dobre volje, svoje življenjske resnobe; ali pa ga zgreši, ali ga pusti propasti.

Dokler je človek v toku naprej kipečega življenja, dokler načrtuje, se bojuje in upa, mu ta Božja misel ni jasna. To se zgodi šele pod pritiskom približujočega se konca; ko človek začenja zreti nazaj. Tedaj vidi in razume povezave – a pod pogojem, da ima pogum in hoče videti, kaj je, ter poštenost, da hoče videti samo to, kar je resnično.

Od tod prihaja modrost. In tu, pri vsej razliki osebnosti in usod, more vsak, mlad ali star, prav kot človek iz pogleda na celoto svojega življenja razumeti marsikaj tega, kar pri drugih še plava

v toku uresničevanja. Tem more povedati marsikaj koristnega – a spet pod pogojem, da so pripravljeni učiti se iz tega. Najbolj lastno pa seveda nikdar ni izrečeno z besedo.

Toliko o prvem. Drugo je tesno povezano z njim, a ima vendar poseben smisel. In sicer prihaja iz bližine, v katero človek, ki se stara, ne prispe na koncu, ampak ob Večnem.

Spet je treba postaviti pogoj, da ve za večnost. Torej da ni zapadel v takšno brezupnost, da samo živi naprej, povsem ujet v tok časa. Takšen človek pozna samo včeraj in jutri in med tem bežen sedaj. Ne ve za večnost, ki ni vključena niti v neki včeraj in jutri niti v neki sedaj. Povejmo še razločneje: ne ve za Boga in njegovo brezčasno kraljestvo.

A vzemimo ugodnejši primer. Predpostavljajmo, da človek ni zapustil notranjega središča svojega bivanja. Ni zapadel goli naravi z njeno domnevno skrivnostjo niti goli zgodovinskosti in nesmislu vere v napredek. V tem človeku je živa zavest o veljavnem in trajnem. Živo je tudi to, kar v njegovem bitju pripada veljavnemu in trajnemu, tako da neumrljivo v njem ustreza Božji večnosti. Tedaj bo med njegovim staranjem to vedno močnejše. Stvari in dogodki neposrednega življenja izgubljajo svojo neodložljivost. Nasilnost, s katero si lastijo prostor misli in čustvovanje srca, popušča. Mnogo tistega, kar se mu je zdelo zelo pomembno, postaja nepomembno. Drugo, kar je imel za neznatno, pa pridobiva resnobo in sijaj. Uteži se spremenijo, in merila nove vrste postajajo jasna.

Tudi to vpliva na tisti pogled na celoto življenja, o kateri smo govorili. To opozarja na tisto, kar v verski govorici imenujemo sodba. »Sodba« pomeni, da so stvari izvzete iz prikrievanja govorjenja, iz zmešnjave zaradi laži in nasilja, ter prenesene v čisto moč Božje resnice, ki je ni mogoče niti podkupovati niti goljufati. Na to sodbo, ki se bo po smrti zgodila v soočenju z Bogom, se v pravilni starosti nekako pripravljamo.

Tudi to ustvarja modrost in, iz nje, avtoriteto. Slednja ne sloni na nikakršni oblasti, ampak na doživeti resnici in se izpričuje sama po sebi. Modrost daje starosti smisel, ki ga nima nobeno drugo življenjsko obdobje.

IV

Vprašanje staranja obstaja torej v tem, da ga človek sprejme, razume njegov smisel in ga uresničuje. Toda dodati je treba nekaj drugega: veliko je odvisno od tega, da prav tako celotna skupnost sprejme staranje; da mu pošteno in prijazno daje pravico do življenja, ki mu pripada.

Danes povsod opazamo pojav, da imajo za človeško dragoceno samo mlado življenje, medtem ko staro pojmujejo kot usihanje. Ali se to ne ujema natančno s tem, da je vedno manj starih ljudi, ki znajo s svojim bivanjem zares narediti nekaj zavestno smiselnega? Ali se obe dejstvi medsebojno ne pogojujeta? In ali pri vsej nenehno naraščajoči sposobnosti in moči ne porajata čudno in skrb zbujajočo nezrelost?

Veliko in z vedno večjo zaskrbljenostjo govorijo o naraščajočem deležu starih ljudi pri skupnem obstoju ljudstva. A še nikoli se nisem srečal z vprašanjem, ali ni razlog za resnično zaskrbljenost v tem, da star človek danes sploh nima več prave vloge v celoti, ker sam sebe ne dojema več v svojem smislu. Potem je pač samo breme za družino, skupnost, državo.

Zelo pomembno je – tudi v sociološkem in kulturnem pogledu – razumeti, kaj v vsej celoti pomeni človek, ki se stara. Razumeti, da je presežena nevarna otročjost, po kateri naj bi bilo človeško vredno samo mlado življenje. Razumeti, da naša podoba o bivanju vsebuje obdobje starosti kot dragoceno prvinu in da se šele z njo dopolni lok življenja – ter se nikakor ne omejuje na drobec in ne gleda na preostanek kot na odpad. Kaj pomagata vsa medicinska gerontologija in vsa socialna oskrba, če star človek sam ne dospe do zavesti svojega smisla? Potem ga ohranjajo pri življenju samo biološko, a je sam sebi in svoji okolici le v nadlego.

Iz tega pa vendar izhaja sklep, da mora skupnost dati človeku, ki se stara, možnost pravilno doživljati svoje staranje. To je namreč samo delno odvisno od njega. Po drugi strani je to odvisno od njegove okolice, njegove družine, kroga njegovih prijateljev, a

onkraj tega tudi od družbe, skupnosti in države, da mu naklonijo takšne življenjske razmere, ki si jih sam ne more zagotoviti.

Če pride do tega in se ujema z voljo starejšega človeka, da pravilno stori svoje, tedaj nastane razmerje, ki je nujno potrebno za celoto. Kajti skupna zavest, v kateri starost nima svojega lastnega smisla in možnosti za uresničenje tega smisla, je zasnovana napačno. Tedaj smisel doživlja izpade življenjske polnosti, izgube spoznanja in popačene presoje, ki se uveljavljajo na različnih ravneh.

Tudi tukaj naj bi bila pretekla desetletja v resen pouk vsakomur, ki ima oči v glavi in čutenje v srcu.

KARDINAL ANDRÉ VINGT-TROIS

Trenutek resnice

Staranje je pomemben vidik, ki ga družbena ureditev pre malo upošteva. Mesto, ki ga ima oseba v družbi, dejansko določajo predvsem njene sposobnosti proizvodnje in potrošnje. Ko stopimo iz sistema proizvodnje ali, drugače povedano, ko se upokojimo ali smo v pokoj poslani, stopimo na slabo označeno področje. Ko postopno zapuščamo še sistem potrošništva, ker zanj bodisi nimamo več dovolj sredstev bodisi se naše potrebe zmanjšujejo ali vsaj spreminjajo, takrat človek v najboljšem primeru postane nevtralen družbeni element, v najslabšem pa je v napoto, ker je neuporaben in celo drag. Zato ni čudno, da se starejši počutijo vse bolj odrinjeni na rob družbe.

Čas korenitega izpraševanja

Zato je odhod v pokoj nekako preizkus resnice. Do tega trenutka nas je bolj ali manj podpirala misel, da smo nekdo zato, ker nekaj delamo, saj nam je naše udejstvovanje dajalo neko priznanje in pomen. Nenadoma ugotovimo, da so dela in dejavnosti, ki jih ne moremo ali celo ne smemo več opravljati, svet pa se vrtil naprej. Takrat je treba poiskati, prepoznati in udejanjiti zmožnosti, ki jih lahko imamo zunaj omenjene produktivnosti in poklicnega udejstvovanja. Zdi se mi, da je to trenutek resnice, ker je vprašanje, ki si ga nujno postavimo in se mu ne moremo

O odgovornosti starih staršev do svojih otrok in vnukov ter o spremljanju ostarelih staršev glej knjigo pogovorov s kardinalom Vingtom-Troisom: La Famille, un bonheur à construire (Družina, sreča, ki jo moramo zgraditi), Parole et Silence, 2011, str. 147–153. Prevedla Jasmina Rihar.

izogniti, tole: »Ali nisi nič drugega kakor to, kar delaš, ali si *več* kakor to, kar delaš?« Je trenutek resnice, ker smo se prisiljeni vprašati stvari, ki se nam jih prej ni bilo treba. Premisliti moramo svoja merila o tem, kaj je življenje – ne življenje na splošno, temveč naše življenje v tem trenutku: »Če danes nisem ničesar dokončal, če nisem naredil nič drugega, kakor zadovoljil svoje osnovne potrebe in pustil, da hrup sveta pride do mene, ne da bi me o njem kar koli vprašali, je v tem primeru moj dan izgubljen? Kako bom sploh izmeril, kdaj je dan izgubljen in kdaj ne?« Takrat se lahko začnemo spraševati po preteklosti in primerjati: »Kakšno vrednost sem imel v očeh drugih v svojem poklicu? In jaz, sem pokazal zanimanje za druge? Kako sem jih potreboval? Kako je danes? Kaj se je spremenilo?« Počasi se nam tako izrisuje celotna pot.

Pri vsem tem ne gre zgolj za mesto v družbi in odnose z drugimi. Gre tudi za odnos do stvari in predmetov. V dejavnem življenju jih vedno potrebujemo in o tem sploh nimamo časa premišljevati. Ko pa nehamo delati, potrebe niso več iste. Je to zgolj zaradi prenehanja dejavnosti ali nekaterih stvari ne uporabljamo več, ker niso nujne za življenje? Ena od resnic, ki jih odkrijemo ob upokojitvi, je način, kako uporabljamo in vrednotimo stvari. So take, brez katerih zlahka shajamo, pa tudi take, na katere ostanemo navezani, največkrat iz čustvenih razlogov. A vselej nastopi trenutek, ko si moramo reči: »Tega ali onega ne potrebujem več.« Zase lahko rečem, da sem imel srečo, da sem v življenju večkrat zamenjal domovanje. Vsakokrat sem moral opaziti, da pravo vprašanje ni bilo »Ali bom lahko vse svoje stvari nesel s sabo?«, temveč »Česa ne bom ohranil?«. To je lahko dokaj očiščujoče. Tako sem na primer dolgo časa vlekel s seboj čudovito knjižno omaro iz hrastovega lesa. Nazadnje je ostala v Toursu. Ko sem zapustil rezidenco nadškofov v Parizu, sem vzel s seboj samo nekaj knjig in pustil za sabo vse, kar se mi je z leti nabralo in bo morda lahko služilo drugim.

Ura odločitve

Ta življenjski trenutek resnice ima duhovno vrednost: izgovori, da stvari ne premislimo do konca, drug za drugim padejo. V tem svetu se še posebno v obdobju zrelosti za vse zelo trudimo. Vendar je pri vseh prizadevanjih in bolj ali manj zanimivih vlaganjih – tudi ko gre za preživljanje prostega časa ali nepoklicno udejstvovanje – še vedno veliko »razvedrila«, ki nam preprečuje, da bi iskali globlji smisel in namen človekovega življenja.

Ko dosežemo upokojitveno starost, se nam močneje začne zastavljati vprašanje, ali na Božji klic odgovoriti ali ne, ne glede na to, kako se nam zastavlja. Zavedati se namreč začnemo, da čas, ki ga lahko svobodno uporabljamo, ni neskončen. Izziv je, da ne ostanemo pri obžalovanju tega, kar smo naredili in česar ne bi bili smeli narediti, niti pri obžalovanju tega, česar nismo naredili, pa bi bili morali, ter da si hkrati ob tem ne domišljamo, da smo nekako »poravnali račune«. Poleg vsega tega se moramo, še preden za to ne bomo več sposobni, vprašati: »Ali sem ali se nisem sposoben zjutraj in zvečer zahvaliti Bogu? Zahvaliti se mu za preživeti dan v upanju, da mu bom znal prisluhniti vsak trenutek dneva, ki se začeneja?«

Pomembno je, da začutimo, kako Bog deluje tudi v omejitvah, ki jih prinaša starost, ko že čutimo, da se je začel neobrnljiv potek, ki se konča s smrtjo. Izkušnja slabljenja in pešanja, izkušnja ugašanja je priložnost, da razločimo, kako Bog ne deluje le v moči, ki jo človek po naravi lahko uživa, temveč tudi v onemoglosti, in to na paradoksalno še bolj učinkovit način, ki nas celo bolj prevzame. Vprašanje je namreč, ali se bomo pustili po Duhu združiti s Sinom, ki je vstal, ker je Očetu prepustil vse, kar je od njega prejel, in je tako izpolnil njegovo voljo, da je svoje življenje daroval in tako premagal smrt.

Ko nismo več vpeti v vrtimec načrtov in uresničevanj, ampak smo prav nasprotno na poti omejevanja vseh dejavnosti, se to zmanjšanje lahko dobesedno spremeni in položi v dinamiko poslanstva Cerkve z izkušnjo in pričevanjem, da se Božja vsemogčnost razodeva in udejanja v odpovedi.

Starati se v današnjem času

Danes vse omenjeno pridobiva nove, še nevidne razsežnosti, ker se je povprečna življenjska doba toliko podaljšala. Včasih se je delalo trdo in brez počitnic, ljudje so začeli delati zelo mladi. Prvi, ki so jih upokojili, ker niso več mogli opravljati svojega dela, pokojnine večinoma niso dolgo uživali. Njihovi nasledniki so imeli vse večjo srečo, saj se je neprimerno izboljšala higiena, napredovala sta zdravstvo in tehnika, zaradi česar se je lahko delalo manj in manj težko. Zato lahko odkrijemo nekaj novosti, ki so povezane z doseganjem vse višje starosti ter ne nujno z gospodarskim in duhovnim vidikom osebe.

Najprej se zdi, da se pri »seniorjih« ali »starih« zabrišejo družbene razlike. Ne glede na raznovrstnost okolja, iz katerega izhajajo, se v starosti pogosto izoblikujejo nekakšne situacijske skupnosti, ki jih zaznamujeta solidarnost in bližina; ti sta lahko posledica marginalizacije ali pa dejstva, da gre za sodobnike, ki so doživeli iste velike dogodke in spremembe.

Potem pri vse bolj številnih starejših opazimo usmerjenost spomina na posamezne izkušnje in doživetja iz preteklosti (kadar jih lahko izrazijo). Gre za dogodke, ki so odločilno zaznamovali in izoblikovali njihovo osebnost in ki se jih sami morda sploh ne zavedajo, vendar se jih zdaj vse bolj spominjajo in pozabljajo na druge stvari, tudi na sedanost. V vsakem posameznem primeru pride na dan neki zaseben del resnice.

Poleg vsega tega se je razvila oskrba starejših oseb. Pred drugo svetovno vojno je večina ljudi živela na podeželju v sistemu odnosov, ki so bili mnogo bolj tesni in neposredni kakor ti, ki jih danes poznamo v mestih. Takrat se ni računalo na telefon. Neredko je bil za vso vas le en telefon. Sosedska pomoč in družinska urejenost, ko je pod isto streho bivalo več generacij, vse to je bilo veliko bolj razvito. Danes je pomoč postala večinoma strokovna in posredovana po administrativnih poteh, kar je materialno verjetno učinkovitejše, a veliko bolj brezosebno.

To se potrjuje tudi na negovalnih oddelkih domov, kjer stanovalec potrebuje bolj ali manj stalno zdravniško pomoč. V zadnjih letih so se pogoji za sprejem v te ustanove (vsaj v Franciji, op. prev.) zelo zaostрили in za pridobitev mesta v njih mora biti starejši resnično nesposoben živeti in skrbeti sam zase. To pomeni, da tam živijo le popolnoma odvisne osebe, kar odločilno vpliva na ozračje. Kadar so zraven tudi upokoјenci, ki gredo lahko ven, pridejo nazaj in pripovedujejo o tem, kar so doživeli, s tem pa prinašajo v življenje kakovost, ki jo ljudem z omejenimi odnosi primanjkuje.

In družina

Misel na odvisnost in osamitev vznemirja vse, ki se bojijo, da bi jih »dali« v strokovno ustanovo in odrezali od vsega, še preden bi zares izginili. Ta tesnoba je dostikrat povezana z občutkom odgovornosti za naslednje generacije. Če kaj škripa v odnosih med otroki in vnuki ali če zakon ne deluje, ko se razdre družina in si najmlajše podajajo sem ter tja, so stari starši zadnje priče nesprejemljivim stvarēm. In nekateri se sprašujejo, kaj lahko naredijo oz. kaj naj storijo. Pogosto bi radi bili zatočišče ljubezni, vsaj tistim, ki bi jim to morda pomagalo.

Vendar taka razpoložljivost zahteva neko mero odpovedi. Nad svojimi odraslimi otroki namreč stari nimajo iste avtoritete kakor v času, ko so jih še vzgajali. Če so sami starši, so oni prvi odgovorni in nezamenljivi za svoje otroke. Stari starši, ki želijo pomagati svojim potomcem, morajo torej živeti neko askezo, ker se ne morejo več obnašati, kakor bi še vedno bili, kar so bili doslej. Biti zavetje, ne da bi se pri tem vsiljevali, zato včasih zahteva spreobrnjenje.

Na drugi strani se otroci čutijo dolžne svojim staršem. Okoliščine so lahko zelo različne glede na samostojnost ostarelega starša, glede na to, ali živi sam ali ne, glede na stanje njegovega zakonca, če je še vedno z njim. Vse to pa od manj starih prav tako zahteva delo na sebi. Na splošno menimo, da je kakovost odnosa odvisna od tega, kar lahko delamo skupaj. Vendar z nekom, ki je

zaprt v dom za ostarele, ne moremo početi veliko stvari. Težko se je pogovarjati in nenadoma se nam zazdi, da ni več stika. Takrat se je treba vprašati in poiskati tisto, kar nas povezuje, tudi ko stvari ne moremo več deliti in jih doživeti skupaj. To je trenutek resnice tako za starega človeka kakor za obiskovalca.¹

Kar velja za odnos med starši, ki pešajo, in njihovimi otroki v polni moči svojih let, velja širše za vse nas: kako sprejemamo, obravnavamo in doživljamo starost in staranje, razkriva temelje naše družbe in to, kar jo poganja globlje od hipnih stvari in načrtov. Je preizkus resnice.

HANNA-BARBARA GERL FALKOVITZ

Življenje je izročanje

Od konca do dovršitve: starost

V nekaj rodovih se je uveljavil preobrat od visokega spoštovanja starosti do skoraj izključnega poveličevanja mladostnosti. Namesto modrosti je nastopilo hlepenje po novosti. Spokojnost zamenjujejo s hladnostjo. To ima seveda posledice ne le za precenjevanje mladosti, ampak tudi za samozavest starejših. »Ostani mlad za vsako ceno« in »Nikar se ne postaraj« sta trdna ukaza.

Uvajanje v svobodnost

»Risanje pomeni zapuščanje,« je odvrnil slikar Max Liebermann na vprašanje o lahkotnosti njegovih stvaritev. Podoben stavek naj bi izrekel Michelangelo, češ da kipar samo odstranjuje tisto, kar je odveč: *per forza di levare*. S tem olajšuje brezoblično gmoto. V resnici je bistvena značilnost umetnosti, da ne prikazuje 1:1 vsega, kar je pred očmi, kar bi bila kvečjemu slaba fotografija. Pač pa je treba poudariti odločilne poteze – kakor vzorno vidimo na čudovito asketski cistercijanski arhitekturi, a tudi v jasnosti japonskih risb s tušem.

Staranje večinoma razumejo površno kot čas nujnega zapuščanja, ko je prisilno treba odlagati zdravje, odnose, tudi dragocene

Hanna-Barbara Gerl Falkovitz, roj. 1945, je zaslužna profesorica religijske filozofije na Tehnični univerzi v Dresdnu. Njen članek »Leben heisst Weglassen. Vom Ende zur Vollendung: das Alter«, v: IKaZ Communio 47 (2019) 271–276, je prevedel Anton Štrukelj.

stvari in ljubljene osebe ter tisto, kar smo vse življenje kopičili. Tega časa pa naj ne bi dojemali samo kot muko, kot otožno slovo in pripravo na smrt. To je tudi čas osvobajanja in svobodnosti.

Askeza (tudi če je vsiljena) v najboljšem smislu pomeni uvajanje s pogledom na izreden cilj. V resnici ima odpoved smisel le, če meri na cilj (*telos*) in če odvrženi balast odpira pogled. Starost kot poslednje življenjsko obdobje usmerja pogled na cilj, *telos*, ravno tudi v bolečih izkušnjah upadanja. Staranje je tudi priložnost, da smemo zapuščati, in sicer z možnostjo pridobitve. »Odpoved ne le jemlje, odpoved tudi daje. Podarja nam neizčrpno moč preprostosti,« pravi Heidegger v knjigi *Feldweg*.¹ Ida Friedericke Görres pravi: »Skrivnostnega dogajanja staranja ne vidim kot spuščanje v temno dolino, ampak kot vzpenjanje na poslednji vrh, pred katerim moraš odložiti vso nepotrebno prtljago.«²

Prihodnost kot vzpenjanje določa že sedanjost. Preprosteje: cilj določa lèt puščice. Zato spada oznaka cilja, *telos*, k bistveni opredelitvi smisla staranja, ki vključuje dokončni polet življenjskega prizadevanja. Do takega cilja je danes mogoče pripeljati intenzivno medicinsko pomoč in lajšanje bolečin. Ali je na ta način podaljšano življenje tudi prijazno do človeka? Osamljenost, izguba nalog in utesnitve vodijo v zbežnost, na katero bolj kakor medicina daje odgovor duhovna zamisel. Iz česa pa zasije smisel, ki ga ne moremo »narediti«?

Prvi odgovor: poleg lajšanja bolečin je potrebna terapija odnosov, kajti človek je bitje odnosov: *homo est animal relationabile*. V resnici se v starosti redčijo prav odnosi. V duhu sedanjega časa naj bi jih izsilili s prireditvami za starejše, s spolnostjo v domu starejših (kakor je surovo prikazano v igri Terezije Walser »King Kongs Töchter« iz leta 1998), s prisiljenimi sestanki. K temu spada tudi odrivanje konca, kakor se motovilasto izrazi Woody Allen: »Ne bojim se umiranja. Ne bi bil rad zraven, ko bo prišlo do tega.«³

Takšno pojmovanje »animiranja starejših« je v najhujšem nasprotju s kulturo odnosov. Natančneje jo je mogoče opisati z osmišljenji bivanja, ki hkrati navajajo stopnje človeškega zorenja.

Osmišljenja bivanja

Da bi razločneje orisali skrito možnost staranja, navedimo tri osmišljenja, ki so vsa sicer navzoča v stopnjah rasti človeškega življenja, a so različno močno izoblikovana: »Kdor misli, da so vsi sadeži zreli hkrati z jagodami, nima pojma o obiranju grozdja,«⁴ je rekel Paracelsus (1493–1541).

Prvo, neposredno osmišljenje je že v otroštvu. To je napetost med mi in jaz ali, izraženo v »bivanjskih polih«, življenje *od zunaj navznoter*. Otrok potrebuje »istovetnost mi«, ki mu jo naklonimo, preden more zrasti do »istovetnosti jaz«. »Jaz se prebudi ob Ti,« se glasi bistvena resnica bivanja po Martinu Bubru.⁵ Bivanje se krepi v dialogu z vnaprej danim občestvom.

Drugo osmišljenje dozorevajočega človeka je napornejše, saj je pot »od mene k meni«. Lastna notranja neenotnost, ki se nekako izraža v napetosti med nagonom in lastnim jazom, potrebuje stalno izravnavo; potrebuje uskladitev in vzdrževanje moči lastnega jaza, ki težijo k središču in bežijo od lastnega središča (se pravi centripetalnih in centrifugalnih sil). Bivanjske pole »istovetnosti jaza« je mogoče doživljati v napetosti *odznotraj navznoter*. Če so kolikor toliko uravnoteženi, se more jaz, ki ima svoje težišče v sebi, obračati navzven brez nevarnosti za odtujitev ali nestanovitno obvladovanje.

Iz dosedanjega izhaja, da človeškega bivanja ni mogoče živeti v gospodovalnem monologu, tudi ne s samim seboj. Nasprotno: bivanje je dialoško, navzven in navznoter. Ta zasnova se pokaže še v tretjem napetostnem polju: k bivanju spada tudi to, da se »pozitivno« zapusti in s tem presega. To tretje osmišljenje se v starosti pojavlja z vso silo: kot odnos *odznotraj navzgor*. »Zgoraj« pomeni, da bivanje svojega težišča nima niti samo »zunaj« (v drugih) niti samo »znotraj« (v samem sebi), ampak »nad seboj«. To življenje »onkraj sebe« ali »nad seboj« pomeni neki »zgoraj«, ki ločujoče priteguje pogled. Opraviti ima z vrednostnim in verskim smislom, ki ga ne »ustvarimo«, ampak je »tu«. »Zato imam rajši jesen kakor pomlad, ker oko jeseni išče nebo, spomladi pa zemljo,« pravi Kierkegaard.

Vprašanja o vrednosti in smislu niso razkošje kulture, ki bi si jih v sekularnih časih mogla tudi prihraniti, ampak ji pripadajo na podlagi stvari same. Če se posreči usmerjenost navzgor, nastopi razvozlavanje. Namesto da bi se zakovali v kopici dotedanjega, namesto da bi propadali v žalosti zaradi tega, kar počasi izgubljam, je mogoče odlagati odvečno, tudi krivdo, je mogoče odpravljati poplave, pospravljati kulise. Starost v posebnem smislu pomeni izbiro. Seveda če se v izbiranju (prostovoljnem ali vsiljenem) pojavi tisti »več«, ki človeka spremlja kot vseživljenjski nemir: kam smo »usmerjeni«?

Prestati neizogibnost

Usmerjenost vsebuje soočenje z lastno in tujo smrtjo, v kateri vidimo svojo smrt. Če smrt odrivamo, postane nekaj pošastno grozljivega, čemur se človek poskuša izogniti. Toda biti navzoč ob smrti drugega človeka, more biti osvobajajoče. Osvobaja nas tesnobe, a tudi teže oklepanja začasnega. Občutiti je mogoče, da se v prehodu prikazuje tisto, kar pomeni dovršitev. Da gre za mejo, ki se odpira z druge strani.

Kljub vsemu oklepanju ljudje nosimo v sebi, prav zaradi pritiska telesnih ali duševnih utesnitev, globoko hrepenenje po razmejitvi. Predvsem budizem govori o preseganju v »nič« – očitno naj bi breme bivanja prešlo v radost nič, v radost, da bi se znebili vseh končnih ovir v enem samem podrtju zapreke. Tudi tu bi bila smrt lepa. A prehod bi bil navsezadnje osvoboditev od samega sebe, torej propad.

Zato moramo priklicati še drugo možnost. Namreč, da preseganje samega sebe hkrati pomeni dokončni prihod k sebi. Pomeni dotik, v katerem se človek niti ne raztopi niti ne propade ali se znebi samega sebe, ampak pri tem ostane ohranjen. Takšen dotik se javlja v svetopisemskem izročilu. To ne govori o umiranju kot zatonu kaplje, ki izgine v morju. Seveda je Evropa vedno znova sanjala tudi o popolnem zlitju, pri čemer so obrisi končno zabri-

sani. Toda ne podoba morja, ampak neka druga podoba je zares zanetila mišljenje: to je srečanje v ljubezni. To ne obstaja v tem, da dva postaneta eno brez razlike, marveč oba ostaneta razločno opredeljiva v blaženosti združenja. Obstaja najdenje sebe, ki pomeni jasnost, še več, stopnjevanje najdenja samega sebe. Ljubezen ne uniči ljubečih. Tako obstaja po svetopisemskem pojmovanju v srečanju z Bogom, najbolj Živim, sreča lastne človeške izpolnitve, sreča, da si sam nezamenljivo živ. Današnja kultura je postala hladna do teh običajnih, v resnici podcenjenih verskih odgovorov. Namesto tega ljudje posegajo po zamislih o izničenju ali popolnem razkroju. Vsekakor je odločilno za postsekularno iskanje, ali se ve, da nas nekdo drži. *Bivanje pomeni, da nas nekdo drži, da nas ohranja v osebni istovetnosti.* Šele na tej podlagi se je mogoče izročati, šele na tej podlagi je mogoče pojmovati dopolnitev kot dopustitev, da smo dopolnjeni.

Odtrgati se od vezanosti

Ne nazadnje je zaradi tega mogoče prestati tudi najhujše in najstrašnejše ovire, tudi v minljivosti vsakdanjega življenja, ker je po krščanskem izročilu Bog sam vstopil v končnost. Tukajšnje vezi je mogoče prestati, ker je bil nekdo pribit na križ, ker je bil *Crucifixus*. Še globlje: On je z vstajenjem hkrati razrešil vezi in vezanosti sedanjega bivanja. Vstajenje je preseganje meje. Vstajenje ni raztopitev v Božje, ni nekakšna odsotnost. Zelo pomembno je, da so Jezusove rane na njegovem telesu ostale v celoti ohranjene in so ga mogli po njih prepoznati po njegovi smrti. Očitno bodo te brazgotine ostale tudi, ko bodo rane sedanjega bivanja izkrvavele. Po drugi strani pa bo z velikim zamahom odpadlo vse, kar ni spadalo k njegovemu obrisu: vse, česar je bilo preveč, a tudi vse malenkostno, vse nevzdržno in tudi vse, kar smo si sami prizadejali. Kdor pa ne more izročati, more vsaj dovoliti Njegovi roki, da ga odreši.

Dovršitev

Osmišljenje starosti torej ne pomeni, da se terapevtsko prepričujemo, saj vemo, da je tudi v umišljenem svetu samoprevara. Osmišljenje pomeni, da spet oživimo pozornost na izkušnjo, da je v koncu vidna dopolnitev. Pogled zgolj na preteklost more voditi k cinizmu, brezizhodni žalosti, naveličanosti samega sebe in otopenosti. Kreposti modrosti, razlikovanja in presoje, a tudi goethejevskega »preseganja« in »odpovedi« pa ne izhajajo iz pogleda na preteklost, iz morebitne mučnosti, da je bilo življenje »zaman« ali zapravljeno. Te kreposti izhajajo iz pogleda na možno dovršitev tudi nedovršenega. Zato pa je treba opustiti iluzijo, utvaro vitalnosti do zadnjega diha in se pustiti dovršiti. Posnemanje mladosti, zimzelene čilosti z veliko truda je smešno. Starost pokaže, da bivanja ne napravimo sami. V tej negativni opredelitvi pa je tudi pozitivna, da se bivanje izroča Tistemu, ki ga je priklical v njegov začetek. Tudi iz tega razloga moramo začetek in konec človeškega življenja varovati kot skrivnostne prehode.

Psalm za končnim smislom pričakuje nov smisel: »Jaz pa bom po tvoji pravičnosti gledal tvoje obličje, se nasičeval, ko se zbudim, s tvojo podobo« (Ps 16,15).

Opombe

¹ Martin Heidegger, *Der Feldweg*, Frankfurt 2010, 28.

² Ida F. Görres, *Zwischen den Zeiten*, Frankfurt 1960, 387.

³ Woody Allen, *Without Feathers*, New York 1975, 106.

⁴ Theophrastus Bombastus Paracelsus von Hohenheim, *Medizinische, naturwissenschaftliche und philosophische Schriften*. Bd. 1: Früheste Schriften, Hildesheim 1996, 14: »zeit bringt rosen, wer vermeint es seint alle frucht mit den erpern zeitig, der weißt nichts vom weinber lesen«.

⁵ Martin Buber, *Princip dialoga*, Društvo 2000, 1982. Prevedel Janez Zupet.

IVICA RAGUŽ

Mala teologija starosti

Licet igitur a senectute et ruga ad iuventam transcendere et hoc est in hac parte mirabile, quod corpus ad adulescentia pergat ad senium, anima vero si venerit ad perfectum, a senecta in adulescentiam transmutatur.

Od starosti in gube je torej mogoče prestopiti k mladosti in to je čudovito v tem, da telo napreduje od mladosti k starosti, duša, ki je dosegla popolnost, pa se iz starosti spreminja v mladost.

(Origenes, Hom. in Ez, XIII, 2)

Splošno znano je, da je evropska družba vse starejša, tako da bodo osebe tretjega življenjskega obdobja morda v bližnji prihodnosti postale večina prebivalstva. Življenjska doba se podaljšuje, najprej zaradi boljših življenjskih razmer, pa tudi zaradi velikega razvoja sodobne medicine. To bo verjetno povzročilo, da bo morda človek kar polovico svojega življenja preživel v starostnem obdobju. Ena od vročih tem, ki se nanaša na to obdobje, je umetnost umiranja, pa tudi vprašanje o sklepnem obdobju življenja glede na neozdravljive bolezni, zlasti glede razprave o evtanaziji in umetnem vzdrževanju življenja, vprašanje duševnih bolezni oseb, vezanih na dolgotrajno starost, in druge teme. Temu dodajmo, da starost ni samo dejstvo, ampak tudi problem, tako rekoč sramota v naši družbi. Povedali bomo, da danes povzdigujejo izključno mladost, pravzaprav je sramotno reči, da je kdo star oziroma videti star. Tako negativno razumevanje starosti se nanaša tudi na druga življenjska obdobja, tudi na zrelo in otroško dobo.¹ Medtem ko je bila nekoč

Ivica Raguz, roj. 1973, prof. dogmatike na Katoliški teološki fakulteti v Đakovu, kjer je bil tudi dekan. Je urednik hrvaške izdaje »Međunarodni katolički časopis Communio«. Članek »Mala teologija starosti« je iz hrvaščine prevedel Ivan Povšnar.

zrelost ozko vezana na ustanovitev družine in otrok ter opravljanje zanesljivega dela, sta danes obe stvarnosti negotovi. Danes redko-kdo želi biti zrel, prevzemati odgovornost, kaj šele biti vrh tega še star. Vsi želijo biti mladi, večni »Petri Pani«, seveda mladi brez kakršnih koli odločitev, ki bi določale tek življenja. Ista ideologija »mladosti« se nanaša tudi na otroško obdobje, ko se imajo otroci takoj za »mlade«. Pri tem se ni zdelo potrebno, da bi jih oblikovali z vzgojo in pripravljali na zrelo obdobje.

Ta in še druga vprašanja so za Cerkev velik izziv. Cerkev je v svoji zgodovini vedno razvijala pastoralo za starostna obdobja, danes pa je ta naloga še važnejša in potrebnejša. K temu želi prispevati tudi to razmišljanje. V prvem poglavju bomo na splošno spregovorili o pomenu, težavah in stranpoteh ter o napačnih načinih življenja v starostnem obdobju. V drugem poglavju pa bomo spregovorili o teologiji starostnega obdobja na temelju Svetega pisma in izročila.²

O starosti in njenih težavah

Staranje se začne v tistem trenutku, ko človek spoznava, da nima več časa, da preživetja preteklost prevladuje nad pričakovano prihodnostjo. Prihodnost in njene možnosti postajajo vse bolj omejene, zožuje se okvir novega in odprtost k novemu, drugače od mladosti, ki je opredeljena predvsem z odprtostjo k novemu, k prihodnosti: »Bolj živijo od spominov kakor od upanja, ker jim je preostali del življenja kratek, preteklost pa dolga; upanje je obrnjeno k prihodnosti, spominjanje pa k preteklosti. To je razlog njihovega govorjenja: nenehoma govorijo o svoji preteklosti, ker v pripovedovanju spominov najdejo zadovoljstvo.«³ Človek torej postane star v tistem trenutku, ko njegova prihodnost izgublja pomembnost, se pravi, ko se vse bolj obrača v preteklost in živi v njej. Povedano z eno besedo, medtem ko imajo mladi ljudje čas in sploh ne doživljajo časa, stari ljudje nimajo časa, občutijo pritisk, »skrajšanje« časa. S takim izkustvom časa je povezana izkušnja sveta in prostora. Po Jeanu Améryju čas označuje svet in prostor. Zato

se čas »skrajšuje«, tudi svet in prostor izgubljata pomembnost.⁴ To je mogoče opaziti, ker stari ljudje raje ostajajo na svojem mestu, kjer je manj gibanja. Tako živijo bolj v preteklosti, v spominih nanjo, bolj vedo, kaj se je zgodilo v davni preteklosti, kakor kaj se je zgodilo nedavno.

To pri starih ljudeh prebuja občutek »kulturne odtujenosti«.⁵ Ker vse manj živijo v sedanjosti, postajajo odtujeni moderni družbi in kulturi. Stari ljudje so »nesodobni«, živijo v svojih doseženih idejah, prebranih knjigah in svojih svetovnih nazorih. Težko se odpirajo novim dogajanjem v kulturi, če pa jim to vseeno uspe, na to svojo odprtost k novemu gledajo z dvomom, ker tega niso ustvarili oni sami. Améry to znova sijajno povzema, ko trdi, da za stare ljudi »ni samo telo tisto, ki jih ne nosi več, telo, ki je postalo težko in obremenjujoče. Tudi kultura postaja kot slabo srce, občutljiv želodec in slabo zobovje, kultura postaja žalost in beda.«⁶ Če k temu dodamo še, da je moderna kultura podvržena nenehnim menjavam in spremembam, vsakodnevnim tehnološkim in drugim iznajdbam, se vse bolj krepi občutek odtujenosti starih ljudi v odnosu do moderne družbe.

Poleg tega imamo še skrajno relativizacijo nekoč pomembne vloge starih ljudi v družbi z vidika modrosti. Stari ljudje v tradicionalnih družbah so s svojim poznavanjem varovali spomin posamezne družbe in družine. Danes pa v tradicionalnih družbah, v družbah, ki se v polnosti obračajo k prihodnosti, modrost starih ljudi nima nobenega pomena. Še več, da bi bili stari ljudje znotraj današnje družbe »modri«, se morajo učiti od mladih oziroma edina možnost za stare ljudi v moderni, netradicionalni družbi, da preživijo, je v tem, da so in ostanejo mladi, kakor je opozoril in to postavil tudi kot resnično merilo za stare ljudi avstrijski filozof Paul K. Liessmann.⁷

Tukaj prihajamo do prve težave in tudi do izkoreninjenosti današnjega življenja v starosti v današnji družbi. To pomeni, da družba, v kateri prevladuje ideologija mladosti kot edino merilo (»jeunisme«) samouresničitve in uspešnosti, sili stare ljudi, da so mladi, da se obnašajo kot mladi, oblačijo, mislijo in delujejo

kakor mladi ljudje. To je vidno posebno v oblačenju, saj danes po oblačilih ne moremo več razlikovati starih ljudi od mladih. Pri ženskah, dandanašnji pa vse bolj tudi pri moških, obstaja velika obsedenost z estetsko kirurgijo in preparati proti staranju. Tako se dogaja, da stari ljudje dobivajo plastična, umetna in, povejmo to iskreno, nenaravno oblikovana obličja.⁸ Ironija je v tem, da kljub omenjenim estetskim prijemom stari ljudje ostanejo še naprej stari oziroma jih z lahkoto prepoznamo prav po teh nenaravnih, umetnih, tako rekoč kičastih izrazih njihovega telesa. Odtujenost od sedanjosti in prihodnosti lahko povzroči pri starih ljudeh občutek skrajnega pesimizma, negativnih občutkov do vsega obstoječega. O tem je pisal že Aristotel: »Ker so preživeli mnoga leta in so bili v marsičem ogoljufani, pa tudi sami so večkrat naredili napake, in ker se večina človeških podjetij konča slabo, se o ničemer ne izražajo pozitivno, in delajo vse v manjši meri, kot bi bilo potrebno. /.../ Nerazpoloženi so, nerazpoloženost pa obstaja v tem, da na vse gledajo črno. Potem sumničijo zaradi nezaupanja, nezaupni pa so zaradi izkustev.«⁹

Druga značilnost in druga težava je izguba telesne moči. Telo postaja v starosti vse bolj »masa«, vse manj pa »energija«, kakor piše Améry in nadaljuje: »Uboga noga, neposlušno srce, uporni želodec: vi nasprotniki ustvarjate v meni bolečino, meni, ki se vas istočasno želim dotikati in vas varovati, ampak tudi obžalovati in vas iztrgati iz telesa, vas zamenjati. Zavrti se mi v glavi, ko pomislim, da sem jaz moja noga, moje srce, moje telo, da sem jaz vse tiste celice, ki se zdaj počasi obnavljajo, hkrati pa da to nisem, da postajam sebi tuj, kolikor bolj se jim približujem, te pa postajajo spet to, kar sem.«¹⁰ Telo ni več isto kakor prej, z lahkoto se utru-di, težje prenaša tegobe dneva, gibljivost in zdržljivost izgublja moč, metabolizem je počasnejši. Po vsakem okrevanju zaradi neke bolezni in slabosti telo izgublja moč in ni več tako kakor prej. Pojavljajo se tudi nekatere manjše bolezni, visok krvni tlak, bolečine v kosteh, v kolenih, vid in sluh slabita. Človek v svoji telesnosti postaja tujec samemu sebi, težko sprejema, da je to on, in spet, da ni isti, kakor je bil prej. Telo je vse manj prepustno, odprto, vse bolj

se pojavljajo neke vrste trde luščine »groba«, kot je uvidel Platon (»soma« – »sema«). Telo nekako sili starega človeka k zaprtosti v odnosu do sveta, h »kulturni starost«, o kateri smo govorili. Telo nima več moči učiti se, odpirati se novemu, postaja vse bolj utrujeno in utrujajoče.

Ta splošna telesna izčrpanost in oslabeledost se izražata posebno, kakor je zlasti uvidel Cicero v *De senectute* (O starosti), v zmanjšanih in zelo omejenih možnostih uživanja hrane in pijače. Hrana ne daje več užitka kakor prej, ker človek opaža, kako škodljivo deluje na telo, naredi ga debelega, počasnega in povzroča splošno telesno oslabeledost. V starosti tudi pijača daje vse manjši užitek, ker je več ali manj vezana na uživanje hrane, poleg tega telo vse manj prenaša alkohol, povzroča glavobol, povišan krvni tlak, utrujenost, dosti bolj, kakor je bilo to v mladosti. Na koncu telesna oslabeledost prizadene tudi človekovo spolno moč. Telo se težje sprosti, veliko bolj je podvrženo vsakodnevnim skrbem in bolečinam, težje doseže užitek, lažje se utruji; poleg tega pogosto ne sledi volji in želji, kar prav tako povzroči izgubo zanimanja za intimni, spolni odnos.

Taka sprememba lahko pripelje do nekaterih problematičnih načinov življenja v starosti. Pri nekaterih splošna telesna oslabeledost povzroči, kar Améry imenuje »narcisoidna melanholija«. ¹¹ Stare ljudi telesna oslabeledost sili, da se obsedeno ukvarjajo s svojim telesom, kar prinaša s seboj začarani krog ljubezni in sovraštva do lastnega telesa. Telesna oslabeledost je za mnoge stare ljudi tragedija, ki povzroči občutek zamere, brezvoljnosti. Ta brezvoljnost se kaže v prepuščanju obstoječim užitkom, predvsem hrani in pijači. Zato pogosto tako nadaljevanje uživanja v hrani in pijači naredi stare ljudi še starejše, bolj utrujene in brezvoljne. Nekateri stari ljudje se nočejo spopasti z novonastalim položajem. Z vsemi močmi poskušajo narediti svoje telo spet mlado. To se nanaša posebno na spolno moč. Živimo v ideologiji mladosti, ki propagira zlasti spolno moč, spolnost pa kot enega od najpomembnejših pogojev uresničena sebe in sreče: če ne moreš več imeti spolnosti, si obsojen na nesrečo in neuspeh! Tako nam postaja razumljivo, zakaj je sodobni človek neprenehoma izpostavljen reklamam, nasvetom,

novim zdravilom (viagra) in preparatom za boljšo spolnost. Zato ne samo da mladi ne marajo starih ljudi, ampak tudi stari ljudje ne marajo starih ljudi, prezirajo jih in si želijo biti samo z mladimi! Vsekakor, ideologija mladosti ni edini razlog, toda pogosto je prav vpliv te ideologije vzrok, ki sili k prešuštvu celo ljudi v obdobju starosti, da sami sebi dokažejo svojo spolno moč, ali pa jih naredi odvisne od raznih zdravil in preparatov.

Tretja lastnost in tretja težava starosti je upokožitev, prenehanje običajnih dejavnosti, s katerimi se je človek ukvarjal vse življenje, ko odhaja v neko vrsto upokojitve, ki jo je Norberto Bobbio imenoval »birokratska upokožitev«. V mnogih starih ljudeh to povzroči občutek lastne nevrednosti in nekoristnosti v družbi. Ta občutek pogosto pripelje do tega, da stari ljudje vidijo povsod izgubo spoštovanja do njih. Posebno jih prizadene, da moderna družba ceni izključno človekove tako imenovane instrumentalne dejavnosti, to je tiste, ki prinašajo neko korist. Stari ljudje so obsojeni na neinstrumentalne, lahko rečemo kontemplativne dejavnosti (konjički, druženje in varstvo otrok), ki jih današnja družba ne ceni ali jih, v najboljšem primeru, nima za pomembne. Zato se nekateri stari ljudje z vsemi močmi poskušajo izogniti upokojitvi, ovirajo mlade ljudi zaradi zavisti pri prevzemanju odgovornosti.¹² Ali pa poskušajo tudi naprej delati, kot so delali prej, kar jih pripelje do skrajne izčrpanosti, depresije in telesnih bolezni.¹³

Četrta lastnost in težava starostnega obdobja je strah pred smrtjo. Starost nastopi v tistem trenutku, ko se človek zave smrti, in sicer tako, da se je boji. Mladi se je ne bojijo, pravzaprav nikoli ne mislijo nanjo, zanje smrt ni vprašanje, čeprav so kdaj zelo bolni. Naprezajo se do skrajnih meja, sploh ne pomislijo, da je posledica tega lahko smrt. Stari ljudje pa se bojijo vsega in marsičesa, strah jih je zaradi vsakega najmanjšega prehlada, ker morda tudi v tem prehladu preži smrt. To intenzivno izkustvo smrti in strahu pred njo se krepí tudi s tem, da ljudje v starostnem obdobju postajajo vse bolj osamljeni, še posebno če so njihovi življenjski partnerji, prijatelji in znanci že umrli ali so težko bolni, zato v časopisih najprej preberejo osmrtnice. Strah pred smrtjo v mnogih starih

ljudeh budi nezaupanje in sumničenje do vsega ter je pogosto vzrok večnega stokanja in neprestanega nasprotovanja mladim ljudem, pri katerih želijo prebuditi občutek krivde. To lahko povzroči, da stari ljudje začnejo prezirati tudi smeh oziroma doživljajo smeh drugih kot prezir in grozo: »Stari ljudje se nagibajo k samopomilovanju, toda ne zaradi istih razlogov kot mladi. Mladi ljudje so žalostni zaradi človekoljubja, stari ljudje pa zaradi nemoči, ker domnevajo, da jim preti vsako zlo. To pa je razlog, kot smo rekli, zakaj so ljudje nagnjeni k žalosti. To je tudi vzrok, zakaj tožijo in zakaj ne marajo šaljivih pripomb in smeha; osebe, ki so nagnjene k stokanju, namreč stojijo nasproti osebam, ki imajo rade smeh.«¹⁴ Zaradi tega, zaradi strahu pred smrtjo, se stari ljudje nenehno ukvarjajo s seboj in svojimi boleznimi (hipohondrija), govorijo o sebi in izgubljajo zanimanje za druge. Prav tako zaradi strahu pred smrtjo mnogi stari ljudje postajajo pohlepni in skopi, ker vidijo v denarju svojo gotovost. Zato pravita Cicero in Montaigne, da stari ljudje lahko vse pozabijo, toda torbice z denarjem nikoli.¹⁵ Tukaj je dobro omeniti Jeana Améryja, ki govori o tako imenovani »družbeni starosti«.¹⁶ Francoski filozof je sijajno uvidel, kako starost nastopi v tistem trenutku, ko človek postane bitje »imetja«, bitje posesti. Človek z »imetjem«, posestjo, posebno z nepremičninami, družino, uspehom in častmi, postaja s tem pravzaprav odvisen od »imetja«. Družba ga kot takega »prilepi« na to »imetje«, pa tudi sam postane »prilepljen« z lastnim »imetjem«, postane nesposoben za novo in drugačno, ostane zaprt znotraj že »doseženih« možnosti. V tem smislu se zgodi skrajni paradoks, da stari (seveda ne samo stari, ampak tudi tisti odrasli, ki s tem postanejo predčasno »stari«) postajajo vse bolj stari ljudje z »imetjem«, pohlepnostjo in skopostjo.

Končno mnoge stare ljudi onesposobi strah pred smrtjo. Večkrat lahko postanejo zares podli, namreč da jim je vseeno, kaj bodo in komu bodo kaj rekli, pogosto žaljivo in brez spoštovanja. Strah pred smrtjo pri mnogih starih ljudeh povzroči zanemarjenost lastnega telesa in pri oblačenju. Nekako si vzamejo pravico, da jim ni treba več skrbeti zase in za telesno higieno, kar življenje z njimi težko naredi znosno.

Lahko bi navedli še druge vidike starostnega obdobja. A že omenjeni zadostujejo, da spoznamo, kako to obdobje nosi s seboj nekatere posebnosti, ki jih ne srečujemo v drugih življenjskih obdobjih, posebnosti, ki lahko spremenijo starost v nesrečno, nesmiselno in neizpolnjeno življenjsko obdobje. Zato tudi Sveto pismo opozarja na neuspelo starost: »Boljši je ubog, pa moder mladenič kakor star in ponorel kralj, ki se ne pusti več poučiti« (Prid 4,13). Glej tudi: »Tri vrste ljudi sovraži moja duša, zelo se mi gnusi njihovo življenje: prevzetan berač, sleparski bogataš in prešušten starec brez pameti. Če v mladosti nisi ničesar nabral, kako boš kaj našel v starosti?« (Sir 25, 2–3). Zdaj bomo pokazali, kako krščanska vera razume starost, kakšne smernice ji daje in kako naj bo starost prežeta z odrešitvijo v Jezusu Kristusu.

Starost pri kristjanih

Videli smo, da je prva in najvažnejša posebnost starosti izkušnja, da preteklost glede na prihodnost prevladuje: preteklost postaja vse bolj »dolga«, prihodnost vse »krajša«. Stari ljudje so zato v nevarnosti, da živijo povsem v preteklosti, zaprti za vsako prihodnost, zaprti za vse novo. Za kristjane pa starost ni konec človekovega življenja, ni kraj brez prihodnosti, ampak nov začetek kot prihodnost polne skupnosti z Jezusom Kristusom. To pomeni, da je starost za kristjane obdobje upanja, ne brezupa, obdobje prihodnosti, toda prihodnosti v smislu adventa, prihoda Boga k nam. V tem pomenu kristjani tudi v starosti ne zapadajo v brezup ničevosti, kakor se lahko dogaja pri nevernih, pred katerimi je samo velika žalost in nazadnje nesmisel revnega spominjanja na preteklost (Norberto Bobbio). Ne, kristjani gredo na srečanje oziroma vedo, da na srečanje k njim prihaja Nekdo drug, to pa je Jezus Kristus. Zato je zanje starost predvsem obdobje upanja, da gremo h Gospodu. Seveda bi vsako življenjsko obdobje moralo biti obdobje upanja, toda v starosti bi se moral človek še zlasti zavdati, da je edino, kar ga opredeljuje za smiselno in blaženo bitje,

srečanje z Jezusom Kristusom oziroma da je človekovo življenje edino smiselno, če je odrešeno v Jezusu Kristusu.

To se nanaša tudi na razumevanje časa. Za vse kristjane, ne samo za stare ljudi, je čas »kratek«, kakor piše sveti apostol Pavel: »To pa rečem, bratje, da je odmerjeni čas kratek. Odslej naj bodo tisti, ki imajo žene, kakor da bi jih ne imeli, tisti, ki jočejo, kakor da ne bi jokali, tisti, ki se veselijo, kakor da se ne bi veselili, tisti, ki kupujejo, kakor da ne bi nič imeli, in tisti, ki ta svet uporabljajo, kakor da ga ne bi izrabljali, kajti podoba tega sveta mineva« (1 Kor 7,29–31). Tisto je »kratko«, »skrajšano« s prisotnostjo Jezusa Kristusa in to kristjanu prinaša drugačen pristop k času. Kar sveti apostol Pavel pove z besedo »kakor da«. Kristjani morajo imeti odnos do sveta, do stvarnosti tega sveta pod vidikom »kot da«. Ne govorimo o begu in zavračanju sveta in njegovega časa, ampak o izkušnji odrešitvske osvoboditve v Jezusu Kristusu: svet, njegova stvarnost, s tem pa tudi čas nimajo več moči nad tistim, ki veruje v Jezusa Kristusa. Kristjan s tem »kakor da« živi v drugačnem času, v času vere, upanja in ljubezni, ki mu prinaša svobodo glede na kozmični, družbeni čas brez vere. Čas je »kratek«, »povzet«, čas je nekako noseč, pripravljen in napet za skorajšnji skok do končnega srečanja z Jezusom Kristusom. V tem izkušnja »kratkosti časa« ne prihaja šele s starostjo, ampak izhaja iz samega dejstva vere v Jezusa Kristusa: že s tem, da veruje, je kristjanu čas »kratek«. To velja tudi za kristjane visoke starosti. »Kratkost časa« jih ne zapira v obupujoče in prazno spominjanje na preteklost, ampak jih obrača k prihodnosti, naredi jih za »noseče«, napete, pripravljene za srečanje z Jezusom Kristusom. V tem pomenu za kristjane starih obdobj »kratkost časa« ni grožnja, ampak svoboda, osvoboditev od časa tega sveta za »skok« h končnemu srečanju z Jezusom Kristusom. Naposled, v času »hitrosti«,¹⁷ pri čemer je človek izgubil občutek za čas, krščanski starostniki z »vzporednim časom« lahko dajo času dostojanstvo, doživljajo vse dogodke, stvari in ljudi v času.

Prav tako pojmovanje starosti kot »soka« upanja, srečanja in odrešenja omogoča starim ljudem, da jo mirno sprejmejo ter da v duhu krščanskega upanja na srečanje s Kristusom sprejmejo tudi

svojo telesno oslabeledost in omejenost. V tem pomenu starim ljudem ni treba na vsak način postati mlad, kar od njih zahteva moderna družba in filozofija brez vere (tako kot P. K. Liessmann). Stari ljudje sprejemajo svojo starost, ker je obdobje upanja, srečanja in odrešenja. Ni jim treba biti na vsak način mlad, ni jim treba spreminjati telesa v nekaj, kar ne more biti – v plastično, umetno in kičasto telo. Prav tako se krščanskim starim ljudem ni treba čutiti ogrožene, ker so »kulturno« ali »birokratsko« stari, zato ker je pred njimi advent, srečanje s Kristusom, ki omogoča polnost nad vsako tuzemsko novostjo in mladostjo. V tem smislu krščanska starost prinaša s seboj mirno prenašanje lastne omejenosti glede nerazumevanja nove dobe, novih dogodkov in novih misli. Stari ljudje mirno lahko priznajo, da mnogih stvari ne vedo in ne razumejo, pri tem pa se učijo življenja v veri, v veri, ki v sebi razumeva neznanje in temo kot sestavni del odnosa do Boga. Prav tako krščanskim starim ljudem ni treba biti za vsako ceno »sodoben«, »sodoben« s tem svetom, še več, smejo in morajo biti nesodobni in ni jim treba oponašati sveta (prim. Rim 12,2). Za stare ljudi, pa tudi za vse kristjane je »sodobnost« predvsem so-dobnost z Jezusom Kristusom. Tako razumljena »sodobnost« – kot odmik od tega sveta in kritika sodobnosti – mora na poseben način prežemati krščansko starost. Modrost take krščanske starosti je usmerjena proti opitosti in obsedenosti modernega človeka, precejkrat tudi modernih kristjanov s sodobnostjo sveta.¹⁸

V krščanski starosti ne sme biti prostora za pesimizem, za negativno stališče do vsega obstoječega, namreč da je bilo prej vse boljše in da bo poslej vedno vse slabše. To ne pomeni, da starost za kristjane ni več težavna. Starost je, kakor vse človeške stvarnosti, prav tako v znamenju križa, torej je prevzeta z izkušnjami teme, osamljenosti, zapuščenosti, pa tudi z boleznimi. Kristjani se zavedajo, da sta starost in staranje, ki vodita v smrt, posledica greha. Če ne bi bilo greha, bi verjetno vsi ljudje končali svoje življenje v globoki starosti, brez smrti, vzeti bi bili k Bogu: »Vseh Henohovih dni je bilo tristo petinšestdeset let. Henoh je hodil z Bogom, potem ga ni bilo več, kajti Bog ga je vzel« (1 Mz 5,23–24; Heb 11,5). Ker je starost v znamenju križa, lahko in mora postati obdobje »hoje za

Bogom«, obdobje upanja, upanja v srečanje z Jezusom Kristusom in poveljučano Cerkvijo.

Postopna telesna oslabeledost lahko povzroči, da stari ljudje v polnosti zapostavijo užitke. Ker pa so ti vezani na medsebojno druženje, so stari ljudje v nevarnosti, da se umaknejo od vsakega druženja, se osamijo in obsodijo na osamljenost. Nekateri pa lahko še naprej vztrajajo v užitkih in druženju, kar jim na koncu lahko ogrozi zdravje. Prav tako je za mnoge stare ljudi vitalnost pravo prekletstvo in vzrok za nečistost, kar povleče za seboj vstopanje v neurejene odnose, ki ogrožajo in uničujejo lastno družino, prijatelje pa lahko pripeljejo do popolne izgube lastne identitete in celo do obupa. Primer za tako starost sta dva pohotna starca, ki sta poskušala zapeljati Suzano (prim. Dan 13; tudi Sir 25,2).

Zaradi tega je lahko izguba telesne moči priložnost za modrejše in resničnejše življenje. To je posebej poudaril Cicero v delu *De senectute*. Nezmožnost ali omejenost v telesnih užitkih mora postati priložnost, da se človek osvobodi slabih navad teh užitkov, ki ga pogosto pahnejo v suženjstvo, ga naredijo odvisnega od njih ter rušijo njegovo telesno in duhovno zdravje. Človek, ki se izroči telesnim užitkom, zanemarja lastno notranjost, duhovnost, živi zunaj sebe in je nesposoben, da stopi v svojo notranjost. Zato je pomanjkanje telesne moči in pomanjkanje uživanja v telesnih užitkih priložnost, da v starosti bolj odkrije svojo notranjost in duhovnost, če tega ni storil že v mladosti in zreli dobi. Zato bi starost morala biti obdobje modrosti, ko se človek posveča svoji notranjosti in duhovnosti ter na stvarnost gleda in jo okuša iz notranjosti, kontemplacije, mirnega odmika od lastnih potreb in užitkov. Modrost starosti obstaja prav v tem varovanju mladih in odraslih pred ideologijo »zdravja«, egoizma in hibridnosti zdravega življenja. Pozabljamo ali nočemo videti, da je v tistem znanem Juvenalovem stavku »*Mens sana in corpore sano*« na začetku naročilo za »molitev«: »*Orandum est ut sit mens sana in corpore sano*«, kar pomeni: »Moliti moramo, da bo zdrav duh v zdravem telesu.« Povedano z drugo besedo, molitev, duhovno življenje, odnos z Bogom je tisto, kar lahko človeku podari zdravje duha in zdravje telesa.

Cicero je zelo jasno poudaril »sožitje«, convivium.¹⁹ Convivium, sožitje, sobivanje, je druženje, ki ima svoj temelj na resničnem pogovoru. Resnični pogovor je namreč mogoč samo tam, kjer se je človek odmaknil od sebe, kjer s poslušanjem pušča prostor drugemu, da spregovori, kjer je svoboda, da se govori o sebi, toda pravzaprav v svobodi od samega sebe. Tak razgovor pa, kot je to opazil Cicero, ni mogoč tam, kjer prevladujejo telesni užitki, tam, kjer se človek ukvarja s seboj in svojimi užitki. V tem smislu človekovemu druženju manjka so-žitje z drugimi. Zato se v druženjih, pri katerih imajo glavno besedo telesni užitki, človek pravzaprav druži s seboj in svojimi užitki. To je glavni razlog, zakaj ljudje v druženjih govorijo slabo ali zelo površno. Tedaj sploh ne moremo govoriti o pravem pogovoru. Še več, pogosto se v takih druženjih drugi izkoristi ne samo zaradi lastnih telesnih užitkov (da se okrepi užitek v dvoje ali troje), ampak še iz drugih interesov (nekateri informacije, spoznanja in znanstva). V tem smislu je starost za Ciceroa priložnost, da odkrije sožitje, resnično druženje, prijateljstvo, ki temelji na resničnem pogovoru, pogovoru, ki človeka naredi za pravega človeka.

Za kristjane dobi sobivanje še večji pomen, če vemo, da je človek vselej in zlasti v starosti poklican, da goji notranjega človeka, to je tistega človeka, ki so-biva z Jezusom Kristusom v duhovnem pogovoru, molitvi in evharistiji. Molitveno bogoslužje, antifona k *Moja duša* drugih večernic slovesnega praznika Kristusovega rešnjega Telesa in Krvi navaja molitev sv. Tomaža Akvinskega: »O sveta večerja, v kateri prejemamo Kristusa, obhajamo spomin njegovega trpljenja, se duša napolnjuje z milostjo in daje poroštvo prihodnje slave: O sacrum **convivium**, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis ejus, mens repletur gratia et futurae gloriae nobis pignus datur«.

O tesni povezanosti z Gospodom govori tudi sveti apostol Pavel: »Zato ne omagujemo. Nasprotno, čeprav naš zunanji človek razpada, se naš notranji iz dneva v dan obnavlja« (2 Kor 4,16). Tako se lahko vidi tudi iz Svetega pisma, kakšen pomen bi morala imeti starost v družbi in Cerkvi. Kot kraj prebivanja z Bogom in ljudmi

bi morala klicati v zavest današnjega »pozunanjenega človeka«, da more postati in ostati človek samo v sobivanju, če svojo človeškost živi kot so-človeškost, v pogovoru z drugimi zaradi drugega, ki je vedno duhovno in telesno bitje. Tudi to je treba poudariti, če imamo na umu, da se današnji človek ne pogovarja več niti duhovno, pa tudi ne telesno, kolikor je telesnost razosebljena in postavljena v virtualni svet moderne komunikacije. Zato je potreba starih ljudi, da pripovedujejo o sebi, če to ostane v okvirih sobivanja, velik prispevek za modro življenje.

V zvezi s tretjo težavo starosti, to je odsotnost prejšnjih dejavnosti ali prelom z njimi, krščanska vera z ene strani ne poziva starih ljudi, da opustijo te dejavnosti, če še imajo telesno moč zanje, niti jim ne svetuje, naj bodo v starosti popolnoma pasivni. Kristus opominja ljudi v vseh življenjskih obdobjih: »Tedaj bom rekel svoji duši: ‹Duša, veliko dobrin imaš, shranjenih za vrsto let. Počivaj, jej, pij in bodi dobre volje.› Bog pa mu je rekel: ‹Neumnež! To noč bodo terjali tvojo dušo od tebe, in kar si pripravil, čigavo bo? Tako je s tistim, ki sebi nabira zaklade, ni pa bogat pred Bogom« (Lk 12,19–21). To velja tudi za starost. Tudi v starosti je nevarno biti brez dela, ne samo za zdravje telesa, ampak tudi za zdravje duha. Treba je delovati še naprej, odpirati se novemu, kot se je na primer Cicero v starosti začel učiti grškega jezika.²⁰ Seveda, tudi v starosti je človek poklican, da deluje, v skladu s svojimi telesnimi in drugimi zmožnostmi. Morda bi bilo zelo koristno sprejeti Ciceroov nasvet, da naj starost preživljamo v naravi, na vasi, v poljedelstvu, v urejanju vrta.²¹ Stik z naravo omogoča starim ljudem, da se odmaknejo od samih sebe, da medtem ko gledajo in skrbijo za naravo v svojem vrtu, od blizu spoznavajo in okušajo življenje, to pa je življenje, ki umira in se znova poraja, življenje, ki ni mogoče brez smrti, smrti, ki vodi v življenje. Zato tudi Jezus Kristus uporablja podobo umirajočega žitnega zrna, da prikaže življenje vere (Jn 12,24), ali povedano drugače: večno življenje se rodi po telesni smrti. V tem smislu preživljanje časa v naravi, stik z njo po nežni in plemeniti skrbi za njene plodove dela starejše ljudi vitalnejše, poučuje jih tudi o resničnem življenju, življenju,

ki mora iti preko smrti, hkrati pa jih tudi plemenito, v odmiku od samega sebe pripravlja na življenje po smrti. Stara oseba, ki tako živi v naravi in se ukvarja s poljedelstvom, nekako od blizu doživlja resničnost smrti in vstajenja, ki ga je Bog vtisnil v svoje stvarstvo.

Po drugi strani so kristjani poklicani, da v skladu s svojo dobo, s tistim, kar je primerno tej dobi, delujejo tudi v starostnem obdobju. V tem smislu pojmujeemo starostno obdobje tudi kot pripravljenost na odpoved, odpoved od tistih dejavnosti, ki jih je človek prej lahko opravljal. To bo za kristjana toliko lažje, ker kot vernik ve, da se njegovo dostojanstvo ne izčrpa v »zunanem človeku«, v njegovih zunanjih dejavnostih, obvezah in interesih. Njegovo dostojanstvo namreč izhaja od znotraj, od samega Boga, pred katerim ima vsak človek, tudi star, svoje dostojanstvo, predvsem dostojanstvo Božjega otroka, ki ni odvisno od tega, ali človek deluje ali ne, ali lahko deluje ali ne, ali je za družbo koristen ali ne. Na tej sledi bi krščanska starost morala odkriti pomembnost kontemplativne, to je neinteresne, nekoristne dejavnosti, v kateri se izrazi tisto resnično dostojanstvo človeka kot Božjega otroka in kot od Boga ustvarjenega bitja. Torej, v času izključno instrumentalne dejavnosti starost, ki ni obtežena z doseganjem uspeha, opozarja vso družbo, posebno mlade in zrele osebe, da človek izgublja svoje dostojanstvo tam, kjer izključno deluje instrumentalno, kjer je vse podrejeno nečemu drugemu, kjer v tem delovanju samega sebe podredi temu drugemu. Modrost starih ljudi, ki počiva na modrosti odrekanja, se skriva prav v negi in varovanju kontemplativnega delovanja, brez interesnega opazovanja vseobsegajoče resničnosti, opazovanja, ki mu edino uspe razkriti resničnost vseh stvari.²²

Ko imamo pred očmi to svetopisemsko besedilo, bi lahko prevzeli napačno stališče, da ljudje v starostnem obdobju pričakujejo možnost posvetiti se duhovnemu, verskemu življenju, ki se ga niso mogli udeleževati v zrelem obdobju. Toda tako stališče najprej ne zadeva bistva verskega življenja, to je življenje duhovnega nemira, priznanja lastnih grehov, boja proti svojim neurejenim navadam, torej življenje žrtev in trpljenja, ki nas pripelje do skupnosti z

Bogom. Kdor misli, da bo s samo starostjo postal duhovno bitje in oseba vere, se pravzaprav obsodi na nesrečno starost, saj se s pešanjem starega človeka še slabša tisto življenje, ki ga je človek živel v neveri in brezbožnosti. Zato se ne smemo čuditi, da mnogi stari ljudje z višjo starostjo postajajo še bolj nesrečni, obupani in v vprašanjih vere še bolj brezbožni. Kajti kdor se je navadil edino na uspeh in kariero, se mu bo starost spremenila v pekel. Da bi se to ne zgodilo, je treba že zdaj v odraslem obdobju živeti duhovno in v veri, namreč življenje v kontemplaciji.

Četrto lastnost starosti, to je bližino smrti, moramo razumevati kot pripravo na smrt, kot »ars moriendi« (umetnost umiranja). Pri tej pripravi imamo v mislih, da kristjani pojmujejo smrt kot prihod pred Božjega sodnika in v zvezi z Božjo sodbo obstaja možnost obsodbe na večno pogubljenje. Zato je starost priložnost, da se že v tem življenju vnaprej okusi Božja sodba, da se preišče celo življenje v duhu priznanja in kesanja za grehe, ki smo jih storili v mislih, besedah in dejanju ter z opuščanjem dobrega. Za stare ljudi je tako starost lahko milostni trenutek, kot je bil za Abrahama in Mojzesa, ki sta v starosti postala drugačni osebi – lahko postane milostni trenutek »izhoda iz sebe«, pokore, kesanja in spreobrnjenja.²³

V tem okviru je koristno navesti misel Teilharda de Chardina. On razlikuje dve vrsti pasivnosti: »pasivnost rasti« (*les passivités de croissance*) in »pasivnost manjšanja« (*les passivités de diminution*).²⁴ Obe pasivnosti sta pomembni za resničnost človeškega življenja. Prva kaže, da v življenju obstajajo »pasivnosti«, zunanja dogajanja, ki niso odvisna od nas, pomagajo pa nam v našem prizadevanju, podpirajo ga in po njem postajamo uspešni. »Pasivnost manjšanja« pa obsega vsa tista dogajanja, ki nam preprečujejo rast, ki nas »manjšajo«. Manjšanje je zunanje in notranje. K prvemu spadajo virusi in bakterije, ki uničujejo naše telo, pa tudi nekatere nesreče. Notranje manjšanje pa je neorganiziranost, duševna nestabilnost, moralno propadanje, pa tudi starost. Le-te pridejo do vrhunca ob času smrti. Po de Chardinu mora biti »pasivnost manjšanja« za kristjane priložnost, da se izročijo Bogu, in možnost, da bodo

izročeni Bogu, da on reže, kleše in čisti kamen, namenjen temu, da zavzame primerno mesto v nebeškem Jeruzalemu.²⁵ Zdi se, da današnjemu človeku, današnjemu kristjanu, manjka prav te modrosti, modrosti, ki razume pripravljenost na sprejetje te »pasivnosti manjšanja«. To modrost bi morali sprejemati in prinašati v naš današnji svet prav stari ljudje.

Tako pojmovanje življenja v starosti, starosti, ki sprejema »pasivnost manjšanja«, omogoča čudovito stališče umirjenosti in bistrega humorja pri mnogih starih ljudeh, humorja, ki se kaže v tisti blagi, mirni in nežni barvi glasu, kot je to dobro uvidel Cicero.²⁶ Iz oči v oči s smrtjo in skorajšnjim srečanjem z Gospodom se stari ljudje zavedajo tistega, kar je najvažnejše v življenju, tistega, kar človeku na koncu edino preostane in kar ga edino lahko izpolni, to pa je ljubezen, ljubezen drugega človeka in ljubezen do drugega človeka ter Božja ljubezen do nas in naša ljubezen do Boga. Prav zavedanje o najvažnejšem, o pomembnosti ljubezni, je tisto, kar krščanski starosti daje moč mirnosti in nežnega humorja v primerjavi z vsemi drugotnimi in ne tako pomembnimi stvarmi ter glede na »imetje«, ki naredi človeka za »družbeno starega«. Že Cicero je govoril, da ne odhaja iz tega življenja kakor iz svoje hiše, ampak kakor iz gostišča.²⁷ Za vse kristjane, in tako tudi za vse stare ljudi, je to življenje kakor »gostišče«, ker »je naša domovina v nebesih« (Flp 3,20). Zatorej krščanskim starim ljudem ni nujno postati »družbeno star«, če niso obremenjeni s pohlepnostjo in skopim hlepenjem za imetjem. Vedo, da je najvažnejše »biti«, biti v Jezusu Kristusu, kar jih osvobaja vsake družbene osredotočenosti na dosežke, uspehe in časti tega sveta.

Tako stališče v odnosu do sveta omogoča starim ljudem, da lahko v miru in brez krčev, zunaj vsake sramotnosti, pogumno in mirno povedo resnico o stvareh, kar ni vedno značilnost mladeniške in odrasle dobe, ko je človek obtežen z obzirnostjo v skrbi za lastno prihodnost, kariero in uspeh ter podrejen »konformizmu prihodnosti«.²⁸

Sklep

V Novi zavezi sta zgled svete krščanske starosti starček Simeon in prerokinja Ana (Lk 2, 25–38). To je starost, ki je bogaboječa in polna upanja (»Bil je pravičen in bogaboječ. Pričakoval je Izraelovo tolažbo«, Lk 2,25), prerokinja Ana pa bila prepojena z molitvijo in služenjem Bogu (»noč in dan je s postom in molitvami služila Bogu«, Lk 2,37), živela je starost, za katero je bil značilen duh otroštva. Starček Simeon in prerokinja Ana držita v naročju dete in v njem spoznata Jezusa, pravega Boga. S svojo bogaboječnostjo sta varovala in negovala duha otroškosti že pred srečanjem z detetom Jezusom Kristusom. S tem sta nam zgled resnične krščanske starosti, to pa je starost, ki z vero v Jezusa Kristusa varuje duha otroškosti. Iz tega razloga se v nam vsem znanem stavku, da so stari ljudje podobni otrokom, skriva globoka modrost. Resnična starost namreč človeka ponovno vrača k tistemu resničnemu duhu otroštva, to pa je duh umirjenosti, odprtosti, neobremenjenosti s seboj, duh otroško-starostne razigranosti in hvaležne pripravljenosti na odvisnost od drugih ljudi. Tak odnos otroške odvisnosti od Boga in drugih ljudi osvobaja starost nevarnosti, o katerih smo poprej govorili.

Velja pa tudi obratno. Ne samo, da morajo stari ljudje ostati v duhu otroštva, ampak morajo biti tudi mladi in zreli ljudje kakor stari ljudje. Lahko rečemo, da morajo vsi kristjani ne glede na svoje življenjsko obdobje živeti, kakor da so stari, v zvezi z vsemi krščanskimi lastnostmi starosti, o katerih smo govorili. Kristjanom tako ni ideal biti mlad, kakor to želi današnja družba. Kristjani v vseh življenjskih obdobjih so in bi morali biti v Jezusu Kristusu ter otroški in mladi, zreli in stari. Sijajno je vse to povzel sveti Avguštin, ki opozarja na prepletenost posebno otroškega in starostnega duha v krščanskem življenju: »Naj bo vaša starost otroška starost, vaše otroštvo pa odraslo otroštvo. Vaša modrost naj ne bo ohola, vaša ponižnost pa naj ne bo brez modrosti«. ²⁹

Taka starost, to je starost, ki se živi v veri in upanju, je blagoslov za družbo in za svet: »Kako lepo pristaja sivi glavi razsodnost, starim, da znajo svetovati! Kako lepo pristaja starcem modrost,

uglednim pa razmislek in nasvet! Venec starcev je bogata izkušnja, njihov ponos pa strah Gospodov» (Sir 25,4–6).

Opombe

¹ Prim. A. Matteo, *Tutti muoiono troppo giovani*, Soveria Mannelli 2016.

² Avtor navaja obsežno literaturo. Med njimi I. Raguž, *Uvod u teologiju životnih doba*.

³ Aristotel, *Retorika* II, 13.

⁴ J. Améry, *Über das Altern: Revolte und Resignation*, 31. Tukaj lahko navedemo, da je Jean Améry ponudil verjetno najboljši prikaz fenomenologije starosti in njenih težav. Toda kakor napoveduje tudi sam naslov knjige, za Améryja kot ateista in človeka, ki je naredil samomor, starost povzroča izključno resignacijo. Zasluga njegove knjige je, da so povsem stvarno predstavljene starost, vse njene muke in beda, oziroma knjiga je pokazala, kako so vsi poskusi moderne družbe v boju zoper starost poceni in navsezadnje nesmiselne rešitve. Tak nihilistični pristop k starosti, kakor koli zveni paradoksalno, utira pot k edino pravičnemu in resničnemu življenju v starosti, ki ne počiva na poceni in nesmiselnih rešitvah tega sveta, to pa je življenje v veri v Jezusa Kristusa.

⁵ J. Améry, n. d., 107–136.

⁶ Isti, n. d., 121.

⁷ P. K. Liessmann, *Schandmaulkompetenz. Eine kleine Philosophie des Alters*.

⁸ Glej R. Redeker, *Bienheureuse vieillesse*, 59–147.

⁹ Aristotel, *Retorika*, II, 13.

¹⁰ J. Améry, n. d., 61.

¹¹ N. d., 50–53.

¹² Romano Guardini zato po pravici poudarja, kako so pogosto stari ljudje tudi sami odgovorni za odklonilno držo družbe do njih, kako lahko postanejo neznosni zaradi svojega egoizma in negativnega razpoloženja do vsega novega, do mladih in odraslih ljudi. Prim. R. Guardini, *Ethik. Vorlesungen an der Universität München*, I, Mainz-Paderborn 1993, 656.

¹³ Aristotel, *Retorika* II, 13.

¹⁴ Aristotel, *Retorika*, II, 13.

¹⁵ I. Raguž, *Razgovori s prijateljsima. Montaigne-Nietzsche*, 50 s.

¹⁶ J. Améry, n. d., 79–90.

¹⁷ Glej H. Rosa, *Beschleunigung und Entfremdung*, Berlin 2013.

¹⁸ Nietzsche, *Nesuvremena razmatranja*.

¹⁹ Cicero, *De senectute* XIII.

²⁰ Avgustin piše Hieronimu, da je star, ampak se tudi še naprej želi učiti.

²¹ Cicero, *De senectute*, XV.–XVI.

²² Filozof Odo Marquard, *Theoriefähigkeit des Alters*.

²³ Sv. Janez Pavel II., *Pismo starejšim*, 8 (glej ponatis v tej reviji).

²⁴ Th. de Chardin, *Milieu Divin. Essai de vie intérieure*, Seuil, Pariz 1993.

²⁵ N. d., 93.

²⁶ Cicero, *De senectute*, IX.

²⁷ N. d., XXIII.

²⁸ O. Marquard, *Zum Lebensabschnitt der Zukunftsminderung*, 116 s.

²⁹ Avguštin, *En. in Ps.*, 112,2.

MICHAEL SIEVERNICH

Umetnost staranja

Pastoralni premisleki

Ko je okoli 1968 protest močno razgibal mlado študentsko generacijo, so se v nasprotni smeri pojavila razmišljanja čisto drugačne vrste, namreč o starosti. Ali niso divji mladci prepevali ravno odpev o starih in njihovem mufu,¹ tako da so se morali ti v literarnem smislu začeti braniti? Ali pa se je oglasila antropološka stalnica in sta nenadoma začeli hoditi z roko v roki spremenljivost in končnost?

1. Razpravljanje o starosti

Ples je leta 1968 odprl Jean Améry (1912–1978), psevdonim Avstrijca Hannsa Mayerja, ki je pripadal že starejšemu rodu, ko je sredi spreminjanja položaja generacij napisal knjigo *Über das Altern* (O staranju) (1968)². Če upoštevamo visoko valovanje v času, se pisec umešča bolj v eksistencialistično globino resignacije starosti. V skromnih petih esejih obravnava minevanje časa in s tem to, kako staranje omogoča doživljanje končnosti; piše o odtujevanju telesa; o družbenem staranju v pogledu drugih; o kulturnem staranju, ko človek ne razume več sveta; in končno o tem, kako se učimo umirati in biti vedno bolj nevidni. Tanka knjižica je postala

Michael Sievernich DJ, roj. 1945, prof. ddr. h. c., poučevanje na Visoki šoli Sankt Georgen v Frankfurtu/M., na Univerzi Johannes Gutenberg v Mainzu in na univerzah v Latinski Ameriki (Argentina, Mehika). – Članek »Die Kunst des Alterns. Pastorale Überlegungen«, v: *IKaZ, Communio* 47 (2019), 250–259, je prevedel Marijan Peklaj.

mednarodna uspešnica s številnimi izdajami in prevodi, vse do nedavno izdanega kitajskega prevoda (2018), v katerem brez dvoma odseva naraščajoča problematika staranja na Kitajskem. V okvir Améryjevega pogleda na starost spadajo poleg njegovega judovskega izvora težke izkušnje pri begu in v nacističnem koncentracijskem taborišču. V knjigi *Hand an sich legen* (Položiti roko nase) (1976) je pisal o samomoru, ki ga je deset let pozneje storil sam.

Leta 1970 je francoska pisateljica Simone de Beauvoir (1908–1986) objavila obsežen esej *La Vieillesse*³, v katerem s številnimi kulisami zgodovinsko in politično rekonstruira starost. Ob pogledu na lastno starost (62 let) z razrednega stališča kritizira škandalozni položaj odtujenih starejših ljudi kot »zločin« naše družbe in s to ostro kritiko zanesljivo zadene eno od občutljivejših točk časa. Ko se je enako pohujševala nad biološko usodo minljivosti in položajem starejših ter to povezala z zahtevo po politični spremembi sistema, je sprožila pravi preplah. Ta nova uspešnica slavne pisateljice je doživela mnoge izdaje in prevode, ki jih še danes berejo.

Leta 1972 je takrat mlad nemški pisec Alfons Deeken (rojen 1932) dal na svetlo v angleščini napisano knjigo z naslovom *Growing old, and how to cope with it*⁴, ki je na Japonskem in pozneje tudi v drugih jezikih postala mednarodna uspešnica. Medkulturni uspeh te in 30 drugih knjig gre pripisati njegovemu dolgoletnemu delovanju na Japonskem, kjer je bil misijonar in profesor na univerzi Sophia v Tokiu. Cenil je deželo in kulturo, ki pripisuje posebno vrednost generaciji starejših in je zato ustanovila vsakoletno praznovanje *dneva čaščenja starih* (Keiro no Hi). Veliko zanimanje Japoncev za teme, kot so starost, bolezen, smrt, smisel življenja, resnica na bolniški postelji, spremljanje umirajočih, hospic in spremljanje žalovanja, ki jih je pisatelj širil s predavanji in v medijih, izhaja ne nazadnje iz tega, da ima dežela vzhajajočega sonca v svetovnem merilu najvišji delež nad 65 let starih ljudi v celotnem prebivalstvu (27 %) ter da se gerontološka in etična vprašanja obravnavajo zelo zadržano, če že ne veljajo za tabuje. V primerjalni medkulturni perspektivi prihaja na dan antropološka podobnost, kamor spadata tudi morala in vera.

Zgoraj navedeni avtorica in avtorja so napisali svoje knjige pred nekako pol stoletja. Vendar njihove teme, starost in staranje, pa tudi reševanje težav, ki so s tem povezane, v tem obdobju nikakor niso zbledeli. Nasprotno, javno zanimanje za vprašanja starosti in staranja je znatno naraslo. Demografski podatki opozarjajo na procese preobrazbe, ki na poseben način vplivajo na zahodno industrijsko in bogato družbo. K temu spadajo premiki v starostni sestavi družbe; delež ljudi, ki so stari nad 65 let, v nemški družbi se povečuje in obsega danes že dobrih 21 % celotnega prebivalstva ter še raste. Za leto 2030, torej čez deset let, računajo z dvigom na 29 %, po oceni za leto 2060 pa bi bila to že tretjina (34 %) celotnega prebivalstva. Tako je Nemčija (poleg Italije) evropska dežela, katere rast se dogaja pri starajočih, ne pri mladih. K temu prispeva medsebojno vplivanje trajno nizkih števil rojstev in rastoče pričakovane dolgotrajnosti življenja. Danes lahko ženske računajo na pričakovano starost 83 let, moški na samo 78 let. Druga tendenca sedanjega časa je razpiranje starosti, pri čemer danes razlikujejo tretjo in četrto fazo življenja: »mladi starci« s svojimi dejavnostmi vse do univerze za tretje življenjsko obdobje (v velikih mestih), ki so stari med 65 in 80 let, medtem ko priletnim (starim starcem) grozi obolevnost in potrebujejo nego. Končno je opaziti feminizacijo visoke starosti, tako da je v številu tistih, ki so prekoračili 75 let, žensk tri četrtine.

Na dlani je, da novi položaj pelje k vprašanju, kaj je treba narediti. Pred novimi izzivi stojijo na eni strani zadevne stroke kot gerontologija in geriatrija, psihologija in znanosti o negovanju. Raste zanimanje gospodarstva za starejše ljudi in njihove različne potrebe na področjih kulture, športa, oblačenja in potovanj. Obenem naraščajoča revščina zaradi starosti opozarja na socialno etično težavo, posebno ker starejšim ljudem ni treba priskrbeti le tega, kar je nujno, ampak naj bi jim pomagali »tudi s primernim deležem pri sadovih gospodarskega napredka« (*Drugi vatikanski koncil*, LA 11). Končno se stopnjuje potreba po življenjski pomoči in umetnosti spokojnosti. In teološka, duhovna in pastoralna vprašanja v zvezi s človeškim staranjem dobivajo vedno večjo veljavo.

2. Življenjska starost

Kdor sliši besede o starosti, praviloma misli na tretjo fazo starosti, najsi gre za mlade stare ali stare stare. Nehote nam pride na misel tisti del življenja, ki sledi biološkemu ritmu in se neustavljivo bliža koncu življenja. Vendar v življenje spadajo vse starostne faze, od časa pred rojstvom in dobe dojenčka k starosti mladostnika in odraslega pa vse do obdobja krepkega odraslega na vrhuncu življenja, ki lahko traja veliko let. Beseda »starost« torej ne meri le na zadnji stadij, temveč zaobjema vsa obdobja življenja. Otrok se čustveno veseli, da je »že« starejši, medtem ko se odrasli ravno tega predvsem boji.

Da bi označili potek različnih obdobj življenja in jih postavili v kronološko zaporedje, so naredili razne očrte, ki začenjajo s številom let življenja. Ta postopek so od začetega novega veka ponazarjali z risanjem stopnic. Tak očrt življenja je lahko imel pet, sedem, enajst ali več stopenj; temu številu stopenj življenja so pripisovali različno simboliko. V vsakem primeru pa stopnice nakazujejo sestopanje, ki moškega in žensko pripelje do starca in starke. Stopnje so pogosto opremljene z raznimi znaki. Starost vsekakor velja za obdobje pešanja in propadanja, kar je neredko spodbujalo posmeh.⁵

Kot kontrast k temu je postavljen čisto drug očrt sedmih stopnic, pri katerem dobe življenja ne vodijo k obžalovanja vrednemu propadu, temveč nasprotno po novem rojstvu krsta k duhovni poti, lahkotnosti, sreči. Avtor te umetniško retorične sheme je Avguštin, ki je svojim pripravnikom za krst razložil podobno kot zunanje staranje (*aetates*) sedem duhovnih stopenj življenja. Pri tem hiponski škof uporabi rimske oznake za življenjska obdobja: otroštvo (*infantia*), deška doba (*pueritia*), mladostništvo (*adolescencia*), moška doba (*iuventus*), doba starejšega odraslega (*senium*) in starčevska doba (*senectus*). Teh šest obdobj življenja hoče vzporediti z ustrezajočimi moralnimi vrednotami: nedolžnost, spoštljivost, potrpežljivost, krepkost, zaslužnost ter »sivi in modrosti poln razum« (*canus sapiensque intellectus*). Vendar sedmo duhovno obdo-

bje življenja ne pelje tako kakor pri stopnicah življenja v ukrivljeno starčevsko dobo, temveč v večni sobotni počitek in nesmrtnost. Kakor je rečeno pri Jobu: »Iz šestih nadlog te bo rešil, v sedmi te ne bo zadelo nič hudega« (Job 5,19). S sedmo življenjsko dobo torej zemeljska obdobja vodijo v večni Božji spokoj, imanenca se združi s transcendenco.⁶

Življenjska obdobja, njihova poimenovanja, zaporedje in posvetno ali versko pojmovanje dobijo druge barve, če ne beremo diahrono, ampak sinhrono, tako da so različne dobe postavljene druga poleg druge, s primerjanjem, v konkurenci ali druga nasproti drugi. Potem razpravljamo o razmerju generacij, če na primer generacija šolarjev, ki protestira pod nalepko *Fridays for Future* (Petki za prihodnost), stavka in demonstrira za varovanje podnebja, vendar tudi starejšim generacijam očita, da so pri varovanju podnebja odpovedale. Vprašanje, ki zadeva vse človeštvo, postane konflikt med generacijama.

Razmerje med mlajšimi in starejšimi rodovi lahko dobi različne oblike, pač glede na to, ali se starostne kohorte znotraj družin ali v družbi med seboj dobro razumejo ali pa se med seboj sovražno spopadajo. Politično mislimo na medgeneracijske spopade leta 1968, ko so nastopali proti gerontokraciji in zahtevali spremembo sistema. Neredko srečamo najboljše odnose med generacijami v družinskih okvirih, kadar dejavni stari starši ali pradedje in prababice vzpostavijo s svojimi vnuki posebne čustvene odnose, vsekakor tudi kot dopolnjevanje starševskega sloga vzgajanja. Pomen vloge starejšega rodu v tretjem življenjskem obdobju se poveča, tudi na vzgojnem in verskem področju, če na primer vzgoja v posvetnih družinah pripada starejšim. Druga možna področja delovanja so ustvarjalni modeli skupnega življenja generacij. V vsakem primeru je treba preseči podobo nekoristne starosti, v kateri nekateri vidijo samo negativne pojave, ne pa pozitivnih možnosti in neodkrite energije.

Švicarski teolog Karl Barth (1886–1968) je v izmenjavi pisma z dramatikom Carlom Zuckmayerjem z blagostjo starih let povzel odnos do mladega rodu. V zadnjem letu svojega življenja je postavil sedem »pravil za starejše ljudi v odnosu do mlajših«. Naj navedemo

dve pravili: »2. Ne približuj se jim torej pretirano ne s svojim zgledom, ne s starostno modrostjo, ne s svojo naklonjenostjo, ne z dobrimi deli po lastnem okusu. [...] 7. Pod nobenim pogojem ne dopusti, da bi padli, temveč jih, ko jim sicer puščaš svobodo, vedro in sproščeno spremljaj, z zaupanjem v Boga tudi njim pripisuj najboljše, v kateri koli okoliščini jih imej rad in moli zanje.«⁷

Ali velja tudi v obrnjeni smeri, da bi mladi ljudje podobno izražali svoje vrednotenje v odnosu do starejših? Odgovor ni enoumen, saj mladi tako iščejo kot hvalijo modrost starejših, toda trma starejših in njihovo prepričanje, da vse bolje vedo, to jim zamerijo. Deset Božjih zapovedi je pomembno besedilo, tako z verskega kot etičnega vidika. Četrta zapoved normativno ureja odnos mlajših do generacije staršev: »Spoštuj očeta in mater, da se podaljšajo tvoji dnevi na zemlji, ki ti jo daje Gospod, tvoj Bog!« (2 Mz 20,12). Nad posameznikovo etično razsežnostjo sta v igri tudi pravičnost in možnost poravnavanja med generacijami. Papež Frančišek zelo dobro zadene medsebojno razmerje za naš čas: »Stari prispevajo spomin in modrost izkušnje, ki vabi, da ne bi po neumnem ponavljali istih napak preteklosti. Mladi pa nas kličejo, da bi spet prebudili in okrepili upanje. Mladi namreč nosijo v sebi nova pričakovanja in nas odpirajo prihodnosti, tako da ne ostajamo ujeti v domotožju po strukturah in navadah, ki v današnjem svetu niso več nosilci življenja« (*Veselje evangelija* 108).

3. *Dušno pastirstvo (sebe) v starosti*

Skrb (*cura*) za pomoči potrebne lahko velja kot tipično za krščanstvo, ki je v svoji dolgi zgodovini skrbelo za ljudi vseh starostnih obdobij, od nerojenega življenja do umirajočih in onstran smrti (pokopavanje). K tem osebam, ki so potrebne varovanja in pomoči, so vedno spadale tudi generacije starejših, ki so seveda dosegali zelo različno povprečno starost. Pastorala starejših, ki upošteva različne vrste starih, se je izoblikovala šele v 20. stoletju. Do takrat je bila del pastore za starejše, uboge in bolne. Nosilec te skrbi je bil vse

od pozne antike škof kot »pater pauperum« (oče ubogih), a tudi oblastniki, redovi, ustanove ali špitali. V poznem srednjem veku so nastale Svetemu Duhu posvečene bolnišnice, v Franciji pa so nosile lepo ime »Hôtel Dieu« kot v burgundskem Beaunu. Tam *Poslednja sodba* slikarja Rogerja van der Weydna spominja na konec življenja in odgovornost usmiljenja.⁸ V novem veku se je krščanska skrb za bolne in ostarele nadaljevala, tudi v misijonih zgodnjega novega veka, potem v katoliškem ženskem gibanju 19. stoletja, ki je prevzelo pobudo na zanemarjenih področjih, kot so šolanje, zdravstvo, nega revnih in starejših, vse dokler se v 20. stoletju ni razvilo svobodno socialno skrbstvo, v njem pa tudi *Charitas Verband für das katholische Deutschland* (Karitativno združenje za katoliško Nemčijo) (1897). Danes se je polje socialne oskrbe s svojimi nosilci izredno močno razširilo in specializiralo. *Deutsche Caritasverband* (Nemška zveza Karitas) skupaj z ekumensko sestrsko ustanovo *Diakonisches Werk* spada med največje ustanove te vrste, ki se ukvarjajo z različnimi socialnimi službami, kamor spada tudi pomoč za starejše (»Altenhilfe«), in upravlja okoli tri tisoč zavodov. K temu je treba prišteti še številne druge domove, katerih nosilci so cerkvene ustanove, kot so redovi ali fundacije. Tu se odpira široko področje posamezne in institucionalne pastorage v cerkvenih ustanovah.⁹ Svetopisemska utemeljitev tega dela ljubezni je obsežena v dvojni zapovedi ljubezni do Boga in do bližnjega (Mr 12,28–34) ali v prizoru poslednje sodbe in v »delih usmiljenja«, izhajajočih iz tega prizora (Mt 25,31–46).

Če motrimo število starejših ljudi, ki so potrebni profesionalne pomoči in nege, potem gre, s tendenco naraščanja, za 3,4 milijona oseb, ki imajo pravico do storitev iz socialnega zavarovanja za nego. To pomoč dajejo v več kakor 14.000 stacionarnih domovih za nego in v več kakor 14.000 ambulantah. Približno četrtnina prizadetih dobiva stacionarno oskrbo, tri četrtine pa jih ima oskrbo na domu, pri čemer za polovico vseh prizadetih skrbijo sorodniki. Tako so družine najbolj obremenjeni negovalni »oddelki«. Tukaj je potreba po delovanju cerkvenih občestev ali tudi neplačanih moči. Prav bi bilo, ko bi kot krščanski verniki podprli prizadete družine, če naj Cerkev dohaja svojo pastoralno nalogo.

Posebnost katoliškega dušnega pastirstva je v vključujočem značaju zakramentalne zgradbe, ki se razvija v sedem antropološko utemeljenih zakramentov, od katerih so trije zakramenti iniciacije, pa vse do zakramentov, ki zdravijo telo in dušo (bolniško maziljenje, sprava) in tistih, ki izgrajujejo Božje ljudstvo (zakon, sveti red). V našem primeru je starost s svojimi tveganji glede zdravja in umiranja usmerjena k zakramentu za bolnike (*unctio infirmorum*), ki ima svetopisemsko osnovo v Jak 5,13-16, kjer Gospod po molitvi in maziljenju postavlja prizadete pokonci (*eigerei*) in odpušča grehe.

Po koncilu se je uveljavila trojiško utemeljena shema treh osnovnih krščanskih funkcij: služba oznanjevanja (martyria), bogoslužje (leiturgia) in služba diakonije. Ta očrt je zasnoval Karl Rahner v svoji pastoralni teologiji. Tam pravi, da se slavje edinosti resnice (logos) in ljubezni (pneuma) izvršuje v liturgiji.¹⁰ Toda v treh osnovnih nalogah, ki se medsebojno pogojujejo, se izraža nič manj kakor »bistvo Cerkve«.¹¹ Vendar ima ta obrazec dve plati, kajti te tri naloge se po eni strani nanašajo na pastoralno skrb Cerkve za Božje ljudstvo, ki se na različne načine udejanja z dušnopastirskimi službami. Po drugi strani pa preko tega segajo naloge za vse, ki živijo svojo vero, tudi v dobi staranja. Starejši ljudje prav tako nosijo odgovornost, da »dušnopastirsko« skrbijo zase, seveda kolikor zmorejo. Iz tega nastaja vesela izmenjava darov in nalog v tem smislu, da posamezniki po trojni službi prejemajo zveličavne darove, pri tem pa so udeleženi tudi pri nalogah. To seveda velja za dejavne in iniciativne mlade stare; toda celo za zelo nadarjene starostnike in starostnice to lahko pomeni, poslušati Božjo besedo in zanjo pričevati z življenjem; udeleževati se bogoslužja (tudi po televiziji) ali moliti za druge in za vesoljno Cerkev; sprejemati diakonijsko služenje pri pomoči in negi ter o tem reči kako prijazno besedo ali se zahvaliti. V vsakem primeru je treba varovati dostojanstvo tistih, ki potrebujejo nego, in tistih, ki negujejo.¹²

Iz raznovrstnosti oblik pastorage in dušnega pastirstva samega sebe v starosti naj navedem nekaj primerov za zgled in spodbudo:

Podobe življenja – Ker dobi lasten življenjepis z napredujočo starostjo večji pomen, je čas, da (drugim) pripovedujemo svojo življenjsko zgodbo, za kar je potrebno potrpljenje poslušalcev, tudi po telefonu. Vpletenim v take življenjske zgodbe se odpirajo obzorja za vse tisto, kar se zgodilo in pripetilo, a tudi za to, kar je ostalo od bolečin in ranjenosti. Iz tega lahko nastane obračun o življenju z vsemi odnosi in uspehi, prelomi in ozdravitvami, saj imamo vendar na starost pred seboj življenje v dvojnem smislu: preživeto zemeljsko življenje in pričakovano večno življenje. Celo če oči ne služijo več, lahko v duhu pregledujemo slikanico življenja in jo motrimo z očmi vere.

Prizori vsakdanjika – Beseda pesnika Reinerja Kunzeja (roj. 1933) na kratko pove, kaj »naša starost«¹³ še zmore, namreč prikloniti se, strmeti in častiti:

NAŠA STAROST

Naša starost
je starost, ki ji je težko skloniti se,
vendar ji še uspe prikloniti se

Naša starost
je starost, ki vedno bolj strmi

Naša starost
je starost, ki more tudi brez velike vere
častiti besedo, ki je bila v začetku

Knjiga knjig – Sveto pismo, knjiga knjig, v Stari zavezi pripoveduje zgodbo Boga z njegovim izvoljenim ljudstvom Izraelom in v Novi zavezi v evangelijskih Jezusovo zgodbo. Kdor zraste s tem pripovednim izročilom, pozna Božjo zgodovino z ljudmi in s seboj. Da bi si jo prisvojili, moramo vse življenje brati in premišljevati spise Svetega pisma. Kdor začne kot otrok, ki se je ravno naučil brati, lahko na starost živi iz tega zaklada, najsi bo iz zgodbe o stvarjenju,

knjige psalmov ali Jobove knjige ali iz evangelijev, Apostolskih del ali Pavlovih pisem. Ni bistveno, kako dolgo beremo, ampak vera v Božjo besedo, ta je prvi pogoj vsakega evangeliziranja sebe.

Pesmi upanja – V obdobju starosti ali visoke starosti se rado zgodi, in to ni zgolj naključje, da se človek spomni na pesmi iz otroških let. Čustveno so se vtisnile v spomin, tako da celo dementni bolnik ob njih začuti dih spomina na to, kdo je. Tako lahko bogata glasbena in pevska kultura deluje res globinsko.

Umetnost staranja – Knjige za sproščanje in take o vprašanju smisla so zelo iskane, tudi za preprečevanje bolečin kakor pri antičnem zdravniku Galerianu ali za življenjsko pomoč. Ljudje se posebno radi ukvarjajo s filozofsko umetnostjo staranja, s pametnimi nasveti o hoji, učenju, ljubezni in smejanju.¹⁴ K umetnosti življenja (*ars vivendi*) seveda spada umetnost umiranja. To je vedel že Seneca, ko je zapisal: kar je v življenju prešlo, smrt že davno drži (*quidquid aetatis retro est mors tenet*; Seneca, epist. 1). Misel na to, da je trajanje našega življenja omejeno in da meje ne moremo poljubno predstavljati naprej, seveda povzroča v pozni moderni nemalo razumskega ali čustvenega protesta.

Zlato pravilo – To pravilo vzajemnosti v ravnanju drugega z drugim je etično načelo, ki ga najdemo v številnih kulturah in verstvih, zato spada v dediščino svetovne kulture. Znano pregovorno pravilo pravi, da naj bi druge obravnavali tako, kakor bi želeli, da drugi ravnaajo z nami. »Na želje bližnjega računaj po sebi in premisli vse, kar počneš« (Sir 31,15), je rečeno v modrosti in novozavezo v govoru na gori: »Tako torej vse, kar hočete, da bi ljudje storili vam, tudi vi storite njim!« (Mt 7,12). V povezavi s starostno nego velja to pravilo tako za negovalno osebje (Ne imej starih za otroke!) kakor tudi za vedenje oseb v negi do tistih, ki negujejo (Bodi uvideven do negovalcev!).

Umetnost umiranja – Kdor se nauči umetnosti življenja in staranja, ne more mimo umetnosti umiranja, ki je znana kot *ars moriendi* in jo krščanstvo od nekdanj goji. Srednjeveška cerkvena pesem realistično zatrjuje: *Media in vita morte sumus* »Sredi življenja nas objema smrt.« Toda glede na krščansko upanje velja

tudi obrnjeno: »Sredi smrti nas objema življenje.« Zato Cerkev obdaja življenje in skrb (*cura*), umiranje in smrt s svojimi obredi.¹⁵ Kajti upanje na večno življenje pri Bogu in drug z drugim je veselo sporočilo. Velika noč je ključna beseda, zmaga nad smrtjo, ker je Kristus vstal od smrti.

Opombe

¹ Namig na napis na študentskem transparentu 9. novembra 1967 v Hamburgu, ko so protestirali proti nacistični preteklosti univerzitetnih avtoritet (op. prev.).

² Jean Améry, *Über das Altern. Revolte und Resignation*, Stuttgart 1968.

³ Simone de Beauvoir, *La vieillesse*, Pariz 1970 (Slov. prevod: Starost. Stališče zunanosti, OPRO, Ljubljana 2018).

⁴ Alfons Deeken, *Altsein ist lernbar. Anleitung und Hilfe*, Kevelaer 1973 (angl. 1972).

⁵ Wolfgang Reinhard, *Lebensforme Europas. Eine historische Kulturanthropologie*, München 2004, 175–197, slike 176 sl.

⁶ K besedilu in razlagi glej Alois Grillmeier, *Die sieben Stufen zur Weißheit. Die Lehre des hl. Augustinus von der sieben geistlichen Lebensaltern*, v: *Weisheit Gottes – Weisheit der Welt*, Festschrift für Joseph Ratzinger zum 60. Geburtstag, po naročilu kroga učencev izd. Walter Baier in drugi, 2 zvezka, St. Ottilien 1987, 1355–1375.

⁷ *Späte Freundschaften*. Carl Zuckmayer und Karl Barth in Briefen, Zürich, 2. izd. 1978, 56 sl.

⁸ Prim. Bernhard Schneider, *Christliche Armenfürsorge. Von den Anfängen bis zum Ende des Mittelalters. Eine Geschichte des Helfens und seiner Grenzen*, Freiburg - Basel - Dunaj 2017.

⁹ K raznovrstnim razsežnostim prim. Martina Blasberg-Kuhnke (izd.), *Altern in Freiheit und Würde. Handbuch christlicher Alternarbeit*, München 2007.

¹⁰ Karl Rahner, *Ekklesiologische Grundlegung und die Grundfunktionen der Kirche*, v: *Handbuch der Pastoraltheologie*, zv. 1, izd. Franz Xaver Arnold m. d., Freiburg 1964, 128 in 233–236.

¹¹ Papež Benedikt XVI., okr. *Deus caritas est* (Bog je ljubezen), CD 112, Ljubljana 2006, 25a.

¹² Prim. *Die Zukunft der Pflege im Alter. Ein Beitrag der katholischen Kirche* (Die deutschen Bischöfe 92), Bonn 2011.

¹³ Reiner Kunze, *Die Stunde mit dir selbst. Gedichte*, Frankfurt 2018.

¹⁴ Otfried Höffe, *Die hohe Kunst des Alterns. Kleine Philosophie des guten Lebens*, München 2018, 96.

¹⁵ Prim. Richard Hartmann (izd.), *Vergiss die Alten nicht. Hohes Lebensalter als Herausforderung für Kirche und Gesellschaft* (Fuldauer Hochschulschriften 61), Würzburg 2018.

VERENA WETZSTEIN

Demenca kot izziv

Etične perspektive

Demenca ni le osrednji izziv sodobnega časa. Demenca v starosti je za sedanjo družbo pravi izziv. Število starih in zelo starih ljudi z diagnozo demence narašča, otroci kot tisti, ki naj bi zanje skrbeli, stanujejo praviloma daleč stran, plačana nega pa ni zgolj vprašanje denarja, ampak tudi pomanjkanja osebja. Poleg tega zmanjšane umske zmožnosti človekovega delovanja med napredujočim procesom demence komajda izpolnijo zahteve, ki jih svojim članom nalagajo moderne družbe. V družbi, v kateri so zelo pomembni odločanje o sebi, avtonomija, intelektualna zmogljivost, svoboda in neodvisnost, se zdi, da ljudje z napredujočo demenco ne morejo uresničevati vsega, kar velja za vodilno vrednoto.

Demenca in za njo oboleli ljudje nekako ogrožajo ureditev naše družbe. En možen odziv na ogrožanje je obramba. Pri naši temi izražamo obrambo kot stigmatizacijo ljudi z demenco. To na primer razberemo iz prispevkov, ki še vedno določajo razpravo o demenci v javnosti. O njej govorimo kot o »smrti pri živem telesu«, »smrti v življenju«, »živem pogrebu«, »človeka nevrednem hiranju«, »strašnem trpljenju – ponižujočem za bolnika«, »oropanju človeškosti«, »strašni mori«, »bolezni stoletja« ali »starostni bolezni prihodnosti«. Drastične in čustvene podobe so lahko izgovor za to, da ubesedijo težko dojemljivo demenco.

Verena Wetzstein, roj. 1970, dr. teol., je vodja študija za etično področje na katoliški akademiji v Freiburgu in vodja projekta foruma za paliativno oskrbo v nadškofiji Freiburg. – Članek »Demenz als Herausforderung. Ethische Perspektiven«, v: Internationale katholische Zeitschrift, Communio 47 (2019), 302–313, je prevedla s. Vesna Jelen ŠS.

Popuščanje duševnih sil v starosti, osebnostne spremembe, ki so povezane z demenco, in potrebnost nege, ki določa zadnji stadij, se zdijo, da so ena sama osebna tragedija – tragedija, ki sproža tesnobo in vliva strah. Kolektivno se začenja nekaj takega, čemur pravijo psihiatri obrambna reakcija: proces demence tabuiziramo, prizadete stigmatiziramo. Demenco določimo kot bolezen, ki zadene posameznike in s katero se morajo spoprijeti posamezniki. V javnosti prevladuje pravkar opisana podoba človeka nevredne tragedije.

Ta prispevek izhaja iz teze, da se tovrstne prispodobe o demenci hranijo iz moralnih korenin, ki imajo za podlago določene predstave o človeku. Spor glede podob o človeku pri tem ni zgolj teoretična razprava, temveč razglabljanje o etičnih osnovah naše družbe ter ima posledice za obliko in obseg pravic in dolžnosti do ljudi z demenco. Odločilno je, tako bo treba prikazati, kakšna je podlaga za razumevanje osebe pri ljudeh z demenco. Ali iz tega razumevanja izhaja, da imajo osebe zaradi zmanjšane spoznavne zmožnosti tudi zmanjšano človeško dostojanstvo in s tem omejene človekove pravice? Ali pa izhajamo iz takega razumevanja osebe, ki utemeljuje etične dolžnosti njenega varovanja v vseh obdobjih človeškega življenja, torej tudi v obdobju demence?

Prispevek si zastavlja nalogo, da bi v grobih potezah razkril te osnove in nakazal vidik za etično odgovorno ravnanje. Zato bo treba najprej pokazati, da je doslej prevladujočo strah zbujujočo podobo demence v javnosti določalo glavno načelo, ki se opira na patologizacijo te bolezni, in je s tem povezano razumevanje osebe. Tako pojmovanje ni pravilno samo v sebi in tudi ne s pogledom na posledice, torej na ravnanje z ljudmi z demenco v moderni družbi. Prikazati želimo etično perspektivo, na podlagi katere je mogoče skupno ravnanje in zavzemanje v blagor ljudi z demenco v naši družbi. Slednjič gre pri temi demenca za vprašanje etičnih osnov in perspektiv naše družbe.

1. Korenine sedanjega pojmovanja demence

Sedanji pojem demence izhaja iz različnih dejavnikov. V svojem jedru se tiče dveh razsežnosti, ki ju je treba v nadaljevanju motriti glede na njune implikacije in posledice.

Patologizacija

Medtem ko so skozi stoletja zgodovino duhovnih izgub v starosti določali različni koncepti in načini patologizacije, je v 70-ih letih prejšnjega stoletja prišlo do vplivne in do danes odločne opredelitve. Starostno demenco so sprejeli v splošno bolezensko shemo. To je prineslo s seboj patološko razlikovanje senilne demence od same starosti. Alzheimerjevo demenco, po številu daleč največjo skupino demenc, odtlej opredeljujejo kot bolezen, ki jo je treba razlikovati od splošnega procesa staranja in jo klinično diagnosticirati. S tem se je povečal razpon med zdravim, aktivnim staranjem in bolezenskim staranjem.

Če je s patologizacijo demence in s tem povezano razmejitvijo od zdravih oblik staranja stopila v ospredje tudi medicina kot disciplina, pristojna za demenco, tedaj pri opredelitvi bolezni ne smemo omalovaževati vpliva družbeno-kulturnih vrednotenj. Medtem ko razumskost in samozavest veljata za bistvo pretežno prevladujoče podobe človeka, se zdi kot logična posledica, da procese staranja, ki prihajajo z izgubo sposobnosti za razumsko odločanje o sebi, odrinemo na področje patološkega in jim nadenemo pečat »bolan«. Načelno v bolezni poskrbimo za bolnega človeka. Pri demenci pa vendarle lahko pride do nekakšne osamitve teh ljudi.

Kognitivna paradigma

S to prvo bistveno točko sedanjega koncepta demence je kognitivna paradigma prepletena na različne načine. Medtem ko se je v zgodovini raziskovanja Alzheimerjeve demence v 20. stoletju njen koncept vedno znova spreminjal, je vse od poimenovanja

njena bistvena prvina postopno izgubljanje kognitivne sposobnosti. Okrog tega jedra se giblje mehko obrobje, na katero je vplival vsakokratni napredek v biološko-medicinskih raziskavah in njegovi diferenciaciji na različne discipline, ki je porajal v sebi spreminjajoče se koncepte. Taka pojmovanja imajo seveda daljnosežne praktične posledice za ravnanje z ljudmi z demenco. Kdor ne more več ravnati razumno in samostojno, ni več oseba v polnem pomenu besede. Tako v tovrstnih zasnovah označujejo ljudi z demenco le še za osebe v socialnem smislu, kot postosebe (J. McMahan) ali nekdanje osebe (P. Singer). Njihov moralni status se med demenco vedno bolj omejuje, dokler ni le še vprašanje dogovora, koliko je treba srečevati človeka z demenco s spoštovanjem in na kaj se to spoštovanje razteza. Konceptije, ki status osebe kakega človeka vežejo na dejansko posedovanje zavestnih sposobnosti, morajo po logični posledici ljudem z demenco odrekati ali postopno omejevati dostojanstvo osebe. Če pa sledimo stopnjevanemu moralnemu konceptu osebe, tedaj ljudje z napredujočo demenco vedno bolj izpadajo iz koncepta varovanja človekovega dostojanstva.

Ali naj potem ljudi z demenco od nekega določenega stadija ne nagovarjamo več kot osebe? Ali naj za ljudi z napredujočo demenco ne uporabljamo več pojma človekovo dostojanstvo? – Vprašanje o moralnem statusu je nadvse pomembno. Na njegovi podlagi se odločamo o ravnanju na kočljivih področjih, kakršna so: pravica do življenja, obseg prepovedi usmrtitve ali pa oskrba in spremljanje človeka z demenco.

2. Drugačen pogled: vključujoča etika demence

Danes prevladujoči pojem demence je sicer en možen vzorec razlage. Vsekakor so v njegovi osnovi premise, ki jih je, kakor smo videli, mogoče razlagati z antropološkim redukcionizmom (kognitivna paradigma) in funkcionalnim pristopom (patologizacija). V njegovih bistvenih točkah pri tem pomembni vidiki zbledijo. Obenem ta prazna mesta omogočijo, da sedanji pojem

demence povežemo z redukcionističnimi pojmovanji osebe in jih podpremo. Obstaja utemeljen sum, da se ta pojmovanja pomešajo s prevladujočim konceptom demence in morejo voditi v razjedanje dostojanstva ljudi z demenco. S tem povezane možne posledice za ravnanje z ljudmi z demenco so na dlani.

Solidarna družba se s tem ne more sprijazniti in bi se dosledno morala znebiti sedanjega koncepta demence. Zato tukajšnji pristop predlaga, da zastavimo na ravni globoke strukture ter za izhodišče razmislekov izberemo temeljito drugačno podobo človeka in razumevanje osebe. V nadaljevanju bomo zato opozorili na načela celostne podobe človeka, na temelju katere bo mogočo drugačno obravnavanje demence. Za antropološko podlago bomo pri tem vzeli teološko antropologijo. Pokazalo se bo, da bo iz predlaganega razumevanja osebe mogoč drugačen, celosten pogled na demenco. V nadaljnji perspektivi je mogoče od tod potem etično odgovorno sprejeti praktične odločitve za ravnanje z ljudmi z demenco v naši družbi.

Vsak človek je oseba

Etika demence, ki ljudi z demenco obvaruje pred razjedanjem v odvzem statusa osebe, more razumno izhajati le iz temeljne domneve, da vsem ljudem skozi celotno življenje pripada enako dostojanstvo. Drugače od redukcionističnih teorij osebe pa druga smer izročila znotraj zahodne misli izhaja iz tega, da moralni status človeka ni vezan na nič drugega kakor na merilo človeškosti. Razlog za pripisovanje osebnosti v tem izročilu seveda ni odvisen od dejanskih sposobnosti.

Vključujočo etiko demence je treba meriti po statusu osebe pri ljudeh z demenco. To predvideva temeljno sprejemanje, da vsem ljudem vse življenje priznavamo enako dostojanstvo. Na podlagi take opredelitve osebe, ki jo je predložil že Boecij, prevladuje v evropskem moralno-filozofskem in moralno-teološkem izročilu temeljno soglasje, da je vsak človek oseba. S tem je povezano tudi sklepanje, da vsakega človeka, ne glede na to, kakšne sposobnosti

ima, varuje človeško dostojanstvo. Moralni status človeka ni vezan na nič drugega kakor na merilo človeškosti. Podlaga za priznavanje osebnosti torej ni odvisna prav od dejanskih sposobnosti, kot je spoznavanje ali avtonomija: vsak človek je oseba. »Oseba« in »človek« se skladata že po svojem obsegu pomena.

Z antropološkega vidika je bistvena predstava o enotnosti in notranji vrednosti našega bivanja. Skoraj vsakdo »izrecno ali intuitivno potrdi misel, da ima človeško življenje samo po sebi vrednost, ki je popolnoma neodvisna od njegove osebne vrednosti za kogarkoli«. Naši vsakdanji izkušnji ustreza opažanje, da odsotnost zavesti ni odsotnost osebe. Nikakor ne izgubimo osebe, ko možganske funkcije vedno bolj pojemajo. Pričevanja iz poročil o doživetjih dokazujejo, da svojci in negovalci večinoma samoumevno priznavajo dostojanstvo osebe pri ljudeh z demenco.

Teološko je to dostojanstvo utemeljeno v človekovi bogopodobnosti. Tega dostojanstva tudi dementnost ne more odvzeti. Osebnost sestavljata človekovo bit in njegovo dostojanstvo; to velja za vsakega človeka, neodvisno od njegovih spoznavnih sposobnosti. Med tem, da si oseba in človek, ni mogoče razlikovati. Človek in oseba sta pojma, ki ju je mogoče medsebojno razlagati. To, da si oseba, torej ni seštevek posameznih lastnosti. Zato je treba z Dworkinom zatrditi: »Še vedno poudarjamo veljaven status ljudi z demenco kot moralno bistvo in potrjujemo pomembnost njihovega življenja. Zato vztrajamo pri tem, da ni dovoljeno z njimi ali zanje storiti ničesar, kar bi jim v besedišču naše družbe odrekalo dostojanstvo.«

S tem na novo interpretiramo tudi osrednjo točko procesa demence, spreminjanje osebnosti v njenem pomenu. Subjektivna tragedija, ki more zajeti prizadetega in svojce s tem procesom, prav nič ne spremeni prepričanja, da imajo ljudje z demenco prav tako kakor vsi drugi brezpogojno dostojanstvo, ustrezno s katerim se je treba srečevati z njimi. Temeljna misel pojma zaščite človeškega dostojanstva ni ravno to, da izhajamo iz dejanskih sposobnosti, ampak iz brezpogojnega dostojanstva vsakega človeka.

Identiteta in kontinuiteta

SedANJI koncept demence vsebuje težnjo, da ne bi upoštevali življenjskega položaja ljudi s to boleznijo. Stanje demence je postavljeno absolutno: zdi se, da naredijo človeka le spoznavne izgube, ki jo spremljajo. Onkraj tega upoštevamo v glavnem le eno stopnjo procesa demence.

Nasprotno pa teološka etika resno jemlje argument identitete in zgodovinske verodostojnosti življenja človeka, pa tudi vsakokratno konkretizacijo življenjskega položaja. En in isti človek je tisti, ki kot človek z demenco razpolaga z enako pravico do življenja kakor starajoči se, odrasli, novorojeni ali nerojeni. Identiteta osebe je vedno tudi nepretrganost s preteklostjo. Argument o nepretrganosti osebe izhaja iz tega, da je človeško bivanje neprekinjeno in se izraža v različnih življenjskih obdobjih, ki pa vendar vsa spadajo k časovnemu razponu ene in iste osebe v različnih obdobjih.

Dejstvo, da teče proces demence brez moralno relevantnih prekinitev, dobi svoj polni pomen šele iz tega razloga. V vsakem trenutku demence je človek v kontinuiteti s svojim življenjem poln individualnih nagnjenj in vtisov, ki jih je v življenju izoblikoval: »Tudi če se ljudje ne morejo izraziti kot osebe, ostajajo s svojimi mnogoterimi odnosi do drugih oseb, pa tudi na podlagi svoje telesne navzočnosti zanje navzoči kot oseba z vsemi pravicami in zahtevami.« Čeprav se v procesu demence osebnost nekega človeka spremeni, ostaja oseba človeka z demenco identična z osebo pred nastopom prvih simptomov, pa tudi onkraj procesa demence. Iz medicine funkcionalno pogojeno razločevanje v stadije demence integrativnega vzorca ne smemo več uporabljati v prid procesa, ki poudarja potek.

Ranljivost življenja

Spoštovati je treba poseben življenjski položaj, v katerem je dementni človek. Njegovo življenje je postalo ranljivo in se počasi, a napredujoče nagiba h koncu. Ob današnjih težnjah, ki ne iščejo

vzročnih možnosti zdravljenja za ljudi z demenco, je pomembno opozorilo teološke etike, da razdrobljenost in ranljivost bistveno spadata k človekovi biti. Nasproti utopijam o celovitosti in popolnosti je treba postaviti védenje za prelome in izgube, ki so sestavni del življenja. Za vsakega posameznega prizadetega in njegove svojce je življenjsko obdobje demence nemara eno najtežjih. Ne smemo se odpovedati upanju, da bodo našli zdravilne ali blažilne ukrepe. Dokler uspeva zdravljenje le simptomatično, postaja opozorilo proti izključevalnim težnjam vedno pomembnejše: pustiti, da bo razdrobljeno in okrnjeno življenje varno v odnosih, ki dajejo človeku vso pomoč, da bi mu olajšali življenje. Iz tega izhaja praktična zahteva, da posvečamo pozornost spremljanju in negi še bolj kakor doslej.

Telesnost

V nasprotju z danes prevladujočim razpravljanjem je treba resno jemati človekovo telesnost. Proti enostranskemu osredotočenju na spoznavanje je treba spomniti, da je človek sicer določen kot razumno bitje, vendar ni treba, da se njegova obdarjenost z razumom uresničuje v vsakem trenutku enako. Razumevanje osebe, ki poudarja samo spoznavne sposobnosti in konkretne telesnosti človeka sploh ne upošteva, je abstraktno. »Zgreši nepogrešljive pogoje obstoja konkretnih oseb (...),« h katerim bistveno spada razsežnost telesnosti.

Osredotočenost na dejansko razpoložljivo duševno zmogljivost po redukcionističnih pojmovanjih osebe ima nadaljnjo odločilno napako: predvideva antropološki dualizem, ki smo ga imeli že za preseženega, in ga pod sekularnim predznakom znova uvaja v pravo. Po tem gledanju sestavlja zdaj razpoložljiva zavest s svojimi kognitivnimi sposobnostmi to, da si oseba. Telo se potem pojavi le še kot biološki dodatek. Tako neupoštevanje človekove telesnosti vsekakor ne vključuje antropološkega pomena telesa za osebo. Samo v svojem telesu se lahko človek izrazi, srečuje z drugimi ljudmi in svetom. Pri tem ima njegova telesnost tudi moralni pomen: šele

telesna sposobnost izražanja omogoči, da oseba sebe izrazi. Zato zasluži spoštovanje in dostojanstvo vse življenje. Človeka pa spoštujemo le tedaj, kadar mu izkazujemo spoštovanje v vsaki obliki izražanja, v kateri biva. Na ta temeljni pogoj je treba spomniti, kadar podvomimo o statusu osebe ljudi z demenco.

Spoštovanje človekove telesnosti kot izraz njegove osebe vključuje vedno večje upoštevanje procesov v telesu tudi ob demenci. Na pomen nekognitivnih sposobnosti so v psihiatriji opozorili že prej. Thomasu Fuchsu gre zahvala, da je v razpravljanje o osebi in demenci vnesel pojem telesne fenomenologije. Potemtakem je mogoče dokazati, da vsako doživetje zapusti vtis tudi v našem telesu, ki ostane pričujoč tudi z napredujočim izgubljanjem spomina. Tako za kontinuiteto osebe ne skrbi le spomin pomnjenja, ampak povsem bistveno tudi neka oblika telesnega spomina, ki zagotavlja nepretrganost našega življenja v času in ostaja neokrnjen še dolgo v napredujočo demenco. Posledice za pojme spremljanja, terapevtske procese, vprašanja o komunikaciji in negovanju ali etična vprašanja, recimo o vrednosti vnaprejšnjih navodil pri ljudeh z demenco, ki izhajajo iz tega, lahko na tem mestu samo omenimo.

Odnosnost – življenje v odnosih

Demenca pokaže predvsem na temeljni pogoj človeškosti: na človekovo odnosnost. Nasproti doslej prevladujočemu opisovanju človeka z demenco kot monadičnega individuumu je treba postaviti to človekovo odnosnost. Človek lahko živi svoje življenje le v razmerju do drugih. K človeškosti bistveno spada to, da ljudje živimo samo v odnosu, tj. v zvezi z drugimi in skupaj z drugimi.

V zvezi z demenco to pomeni: tudi če ljudje z demenco med boleznijo nemara polagoma izgubljajo stik s svojim okoljem, V zvezi z demenco to pomeni: tudi če ljudje z demenco med boleznijo nemara polagoma izgubljajo stik s svojim okoljem, ne postanejo posamezna osamljena bitja. Celo v skrajni nemoči zaradi demence morejo drugi zaznavati njihovo človeško dostojanstvo.

3. Pogled naprej

Vračanje k osnovam našega govora o demenci je dodalo ta prispevek v globinsko sestavo etičnega mišljenja, argumentiranja in ravnanja. Medtem ko smo danes prevladujočo podobo demence prepoznali kot vezano na redukcionistična pojmovanja osebe, si je prispevek zadal nalogo, da na ravni predstav o človeku spregovori o celostnem razumevanju osebe. Pri tem se je pokazalo, da pojmovanje o človeškem dostojanstvu vseh ljudi, njihovi identiteti in kontinuiteti, njihovi razdrobljenosti, njihovi telesnosti in ne nazadnje njihovi odnosnosti zmore spremeniti sedanj o omejeno podobo demence. Namesto spoznavne in bolezenske perspektive nastopi drugačno gledanje na človeka z demenco: to je človek kot dostojanstveno bitje. Tak pojem osebe postavlja človekovo sposobnost za odnose za bistveni temelj naše osebnosti in se popolnoma razlikuje od pojma osebe, ki se zgleduje ob patologizaciji in razumski zmogljivosti. Tako oblikovan pojem osebe more biti podlaga za etično odgovorno oblikovanje družbe.

Solidarna družba ima nalogo, da odkrito pove, kako obravnava rastoči pojav demence. Javno spopadanje z vprašanjem demence bo mogoče šele takrat, ko se bo razpršila na začetku opisana demonizacija. Ko se družba ne bo izmikala pojavi demence, se bo poslovila od stigmatizacije ljudi s to boleznijo ter se praktično in etično zavzemala zanje. Kajti demenca je izziv za vso družbo.

Nekaj slovstva

Verena Wetzstein, *Diagnose Alzheimer. Grundlagen einer Ethik der Demenz*, Frankfurt/M. 2005.

Verena Wetzstein, *Alzheimer-Demenz. Perspektiven einer integrativen Demenz-Ethik*, v: Zeitschrift für medizinische Ethik 51 (2005) 27–40.

Eberhard Schockenhoff – Verena Wetzstein, *Relationale Anthropologie. Ethische Herausforderungen bei der Betreuung von*

dementen Menschen, v: Zeitschrift für Gerontologie und Geriatrie 38 (2005) 262–267.

Reimer Gronemeyer, *Demenz. Wie unsere alternde Gesellschaft den Kollaps vermeidet*, München 2019, Ulrich H. J. Körtner, *Das Menschenbild der Leistungsgesellschaft und die Irritation der Demenz*, v: Zeitschrift für medizinische Ethik 58 (2012) 3–22, ter: Deutscher Ethikrat, *Demenz und Selbstbestimmung*. Stellungnahme, Berlin 2012.

S. EMANUELA ŽERDIN

Ne živetariti. Živeti– do konca!

V Nemčiji je bil jeseni 2018 objavljen skupni dokument vseh krščanskih Cerkva z naslovom *Krščanska vnaprejšnja volja pacienta – z opravilno sposobnostjo pacienta in njegovo osebno odločanje o načinu oskrbe in zdravljenja*. To je dopolnjena izdaja dokumenta iz leta 2011, ki temelji na že prej izdanem dokumentu iz leta 1999. Dopolnjeno izdajo je zahtevala sprememba časa in zakonov v Nemčiji.

Potrebo po dopolnitvi dokumenta je prav tako zahteval nov način oskrbe bolnikov, ki je prišel iz Amerike in se imenuje *Advance Care Planning – vnaprej načrtovana oskrba*, v katero so vključeni ne samo umirajoči bolniki, ampak tudi veliko drugih težko in neozdravljivo bolnih.

Prispevek dr. Schlöglja govori o nasprotjih med pojmom vnaprejšnje volje in *advance care*, pa tudi o novih pogledih krščanske teologije.

1. Krščanska vnaprejšnja volja pacienta kot razvojni proces

Dr. Schlögel najprej usmerja našo pozornost na dve pomembni spremembi, ki sta nastali od 2011 do 2018.

Pred 20 leti smo se ukvarjali z vprašanjem, ali je smiselno narediti obrazec vnaprejšnje volje za paciente. V ozadju je bil strah, da bi se s takim dokumentom nesmiselno podaljševalo življenje, ki ne bi služilo ničemur več. Prav tako je bilo v ozadju pojmov-

Prikaz dokumenta krščanskih Cerkva v Nemčiji iz leta 2018 o krščanski vnaprejšnji volji pacienta po članku dr. Herberta Schlöglja, »Christliche Patientenvorsorge und Advance Care Planning. Eine Beziehung mit Spannungen«, v: IKaZ Communio 47 (2019), 290–301.

nje v družbi, ki je smrt nekako povezovalo samo z zdravljenjem z zdravili, medtem ko je tema o osebni smrti postajala vse bolj neprebojni tabu.

V katoliškem izročilu najdemo vse od Pija XII. veliko razprav o evtanaziji. Krščanski pogled na smrt in umiranje je drugačen od pogleda preostale družbe. Kljub nekaterim nasprotujočim si mnenjem vedno znova najdemo odsev krščanske vere v Kristusovo prisotnost tudi v smrti in umiranju, povezano z upanjem v posmrtno življenje pri Bogu, kar izpričuje Jezusovo vstajenje od mrtvih. Že v dokumentu iz leta 1999 najdemo med drugim trditve, da življenje ni nekaj, s čimer lahko razpolagamo popolnoma po svoji volji in želji. Iz te krščanske perspektive vidimo, da naša vera ščiti življenje in človekovo dostojanstvo: »Brez priznanja tega dostojanstva vsakemu človeku in brez pravice vseh do življenja ni mogoče niti skupno življenje ljudi.«

Ker je dokument o krščanski oskrbi posvečen stanju na koncu življenja, ima kot priložo tudi formular glede vnaprejšnje pacientove volje, da se lahko sam odloči o načinu oskrbe in zdravljenja. Tudi tukaj je kot krščanska posebnost dodano in naglašeno stališče, da ne moremo upravljati svojega lastnega življenjem brez kakšnih koli omejitev. Prav tako nimamo pravice odločati o življenju drugih.

Tako stališče, ki omeji našo avtonomijo odločanja, želi poudariti, »da smo ljudje odvisni tudi od svoje telesnosti, od drugih ljudi in od Božje volje«. Osebno privoljenje in oskrba sta povezana ter se posebno v zadnjem obdobju življenja ne moreta ločevati. Tukaj dokument o krščanski oskrbi bolnikov misli predvsem na ljudi v tako imenovani »budni komi« in na bolnike z demenco. Pri budi komi mora biti jasno, da to ni umirajoč človek. Imamo pa prav tako nasprotno mnenje, da se tak bolnik, če zboli še za kakšno drugo boleznijo, ne bi več zdravil. Seveda je tu primerno vprašanje, koliko lahko v takem stanju nekdo sam svobodno odloča o sebi. Tu imamo prav tako različna alternativna mnenja o tem, ali pustiti, da smrt pride po tej drugi bolezni, ali pa da se bolnik zdravi in smrt pride, ko pač pride.

Spremenjeno je tudi besedilo o vnaprejšnji volji pacienta z demenco. Dokument pravi takole: »Vsak človek mora sam odgovoriti na vprašanje, ali in kdaj naj bi ga nehali zdraviti ali vsaj omejili terapijo« (CVP 16). Pomembno je, da vprašalnik ni tako sestavljen, da se na ta važna vprašanja odgovarja z nekim križcem ali kljukico. Prav je tudi, če pri tako pomembni odločitvi bolnik ali vsak drug človek tako odločitev naredi skupaj z osebo, ki ji zaupa. Seveda lahko pacient v bolezni spremeni svojo odločitev in se odloči čisto drugače, kot ko je bil še zdrav. Pomembno je upoštevati tudi pacientove nazore, vero in osebno prepričanje. Moralni teolog Eberhard Schockenhoff je glede na umetno hranjenje v budni komi navedel tole misel: »Se sploh kdo vpraša, kakšen smisel ima umetno hranjenje in nega takega pacienta ob točno določeni uri? Meni je težko priporočati takšno oskrbo. Zase si ne bi želel takega postopka!«

Pravniki v dokumentu kritizirajo predvsem besedilo, ki govori o odklanjanju pomoči pri smrti, saj mislijo, da ni dovolj jasen. Vse krščanske Cerkve odklanjajo vsako dejavno pomoč pri smrti, zato je zelo pomembno, da ne ostane samo v okviru nekega formularja. Tu so potrebni pogovori in veliko razmišljanja, ki se z nekim formularjem ne morejo prikazati.

2. Advance Care Planning (ACP) – vnaprej načrtovana oskrba

Vse paliativne aktivnosti imajo v središču svojega delovanja pacienta in njegovo voljo, tudi ko je ne more več izraziti. Ta pred 50 leti nastala miselnost je dvorezni meč, saj po eni strani ščiti voljo pacienta, po drugi pa onemogoči nadaljevanje zdravljenja tistemu, ki bi to še rad. Da bi s pacientom lahko ravnali tako, kot si on želi, niso dovolj formularji. Potrebni so dolgi, tudi uro ali dve trajajoči pogovori z različnimi strokovnimi osebami v timu. Taki pogovori so od leta 2015 v Nemčiji obravnavani kot terapija in jih plača zdravstvena zavarovalnica. Osebe, ki se s tem ukvarjajo, imajo svoj naziv – »spremljevalec pogovora«.

Vse služi temu, da bi vnaprej vedeli za željo in odločitev pacienta o zdravljenju in terapiji. V Nemčiji se pacient lahko odloča med temi možnostmi: 1. doživljenjska terapija brez omejitve, 2. doživljenjska terapija z omejitvami, 3. nobene terapije, ki podaljšuje življenje, niti ambulantne ne. Naslednji možnosti sta na voljo težko bolnim in umirajočim: 1. zdravniška pomoč pri zavestnem stanju neomejenega trajanja in 2. zdravljenje, dokler traja zavestno stanje. Pomembno je, da se take odločitve naredijo po zares kvalitetnih pogovorih. Pogovore vodijo ljudje z različnih področij, a vsekakor je dobro, da se posvetujemo z zdravnikom, ki nas zdravi. Zdravniki lahko predstavijo bolniku vse okoliščine, ki bodo sledile tej ali oni odločitvi. Za take procese in pogovore so v Nemčiji odgovorni družinski zdravniki, ki tudi sodelujejo pri načrtovanju zdravljenja in vnaprejšnje oskrbe, posebno pri težko bolnih in umirajočih.

3. Krščanska vnaprejšnja volja pacienta – v primerjavi z vnaprej načrtovano oskrbo

Čeprav se ti dve področji med seboj razlikujeta, ne smemo prezreti skupnih stališč. Predvsem, da se pacient skozi pogovore sreča s svojo lastno smrtjo in umiranjem, da se imenujejo izvrševalci njegove zadnje volje ter da se mora pacient za tak proces odločiti popolnoma svobodno in ga zato lahko tudi kadar koli spremeni.

Razlika med obema dokumentoma je predvsem v stališču krščanskih Cerkva, da človek ne more neomejeno razpolagati s svojim življenjem, kar ACP odklanja. Zato so razlike tudi pri stališču o pacientih v budni komi in bolnikih z demenco.

Dokument, ki so ga izdale krščanske Cerkve v Nemčiji, poudarja, da se morajo pri vnaprejšnji volji pacienta upoštevati vse njegove želje, kar zadeva telesno nego, pa tudi psihološke, socialne in duhovne potrebe. Iz tega vidimo, da mogoče niti ni potrebno, da pacient vedno in povsod izrazi svojo vnaprejšnjo voljo, saj ima veliko zaupanje v tim, ki skrbi zanj in bo naredil vse najboljše,

kar lahko. V škofiji Trier so tak način poimenovali »uveljavljanje paliativne kulture«.

Na koncu naj navedem še misel iz intervjuja dr. Christiana Metza, voditelja izobraževanja za paliativo in hospic v Avstriji:

Kultura oskrbe za družbo se ne razvija najprej in samo ob koncu življenja: začenja se že v mladosti, kaj ljudje cenijo in kako jih mi cenimo: ali po tem, kar potrebujejo, ali tudi po tem, kaj pomenijo za celotno družbo.

»Pouk ob smrtni postelji« (Hilde Domin) ne »skrajša umiranja«, ampak nas bolj uči, »da je treba še veliko storiti takrat, ko ni več kaj storiti«, uči nas prenašati nemoč, zdržati skupaj v težkih razmerah, dajati spodbude, ki spodbujajo in ne ponižujejo ljudi.

KOMISIJA PRAVIČNOST IN MIR SŠK

Proti nasilnemu končanju življenja

Komisija Pravičnost in mir pri Slovenski škofovski konferenci že dlje časa opaža izvajanje ideološkega in političnega projekta, kako slovensko javnost prepričati o nujnosti uzakonitve evtanazije. Komisija se zaveda, za kako pomembna, občutljiva in usodna vprašanja gre, zato želi že na tej stopnji opozoriti na nekatera dejstva, ki jih razprava ne sme zaobiti.

I.

Tako kot je na začetku življenja človek popolnoma nemočen in izročen v veselje ali breme svoji materi, tako je tudi ob koncu življenja izročen na milost in nemilost – in tudi v breme – svojim sorodnikom ali tujim ljudem. V celoti je odvisen od kulture spoštovanja človeškega življenja.

Ta kultura pa se danes ne krepi, kar se kaže tudi v neobčutljivosti slovenske družbe, da bi dosledno skrbela za paliativno oskrbo in preprečevanje bolečine ter osamljenosti. Namesto da bi se najprej in predvsem pogovarjali o tem, kako sodržavljanom olajšati zadnje obdobje življenja, nekateri raje predlagajo razpravo o tem, kako jim pomagati, da čim prej odidejo od nas. Če k temu prištejemo še strah starostnikov, da bi v stanju neozdravljive bolezni ali bližajoče se smrti svoje sorodnike preveč obremenjevali, smo že pri izvoru želja in zelo hude duševne in moralne prisile naših onemoglih bližnjih, da svoje življenje čim prej končajo.

Mnogi strahovi zagovornikov evtanazije so neutemeljeni. Vsakdo ima pravico, da zavrne zdravljenje ali kakršno koli po-

daljševanje življenja. Zaključek umetnega vzdrževanja zgolj vegetativnega življenja z nesorazmernimi in izrednimi sredstvi ni in ni nikoli bila sporna. Tudi intenzivno lajšanje bolečine z zdravili, ki bi lahko pospešila smrt, ni moralno sporno. Moralno nedopustno pa je bolnika aktivno usmrtiti oziroma zastrupiti, četudi na njegovo željo. Da o umoru na pobudo sorodnikov, dedičev ali celo drugih zainteresiranih ne govorimo!

Kot je splav otroka po svoji uzakonitvi pred 66 leti iz izjeme kmalu postal srhljivo lahkotna rutina, tako lahko zanesljivo pričakujemo tudi, da bi se po uzakonitvi evtanazije na željo bolnika prej ali slej pojavile različne prikrite usmrtitve brez veljavne ali sploh kakršne koli zahteve bolnika. Izkušnje v deželah, kjer je evtanazija že uzakonjena, so alarmantne in predstavljajo težke kršitve temeljnih človekovih pravic, med katerimi je spoštovanje življenja na prvem mestu. Tudi zato je Parlamentarna skupščina Sveta Evrope leta 2012 nedvoumno in jasno razglasila: »Evtanazija v smislu namernega umora odvisnega človeškega bitja zaradi njegove ali njene domnevne dobrobiti bodisi z dejanjem ali opustitvijo mora biti vedno prepovedana« (Resolucija 1859/2012). Gre za dosledno spoštovanje načela, da »nikomur ne sme biti življenje namerno odvzeto« (Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, 2. člen).

II.

Uzakonitev takšne prakse bi najprej še dodatno porušila absolutnost načela spoštovanja človeškega življenja. Poleg tega bi odprla vrata lahkotni in samovoljni presoji, katero življenje je vredno in katero ne. Ni zagotovila, da ne bodo nekega dne postali žrtve takšne zakonodaje tudi hudo bolni otroci in sploh vsi ljudje, katerih življenje je v nekem trenutku močno ogroženo, pa ga je z vztrajno ljubeznijo in požrtvovalnostjo mogoče rešiti. Ne bo trajalo dolgo, ko se bomo vrnili v stanje, v katerem zahodna civilizacija še ni poznala absolutne prepovedi smrtne kazni. Ne smemo si zatiskati oči tudi

pred zgodovinsko izkušnjo nacizma, ki je v koncept »nevrednega življenja« uvrstil ne le umirajoče, neozdravljivo bolne, psihično motene, ampak tudi brezdomce, Rome itn. Parlamentarna skupščina Sveta Evrope je že leta 1999 pozvala države članice, naj ohranijo prepoved usmrtitve bolnika z roko druge osebe (Priporočilo 1418). Deset let pozneje (Resolucija 1649/2009) je v zvezi z vprašanjem evtanazije ugotovila zaskrbljujoče dejstvo, da »glede na to, da v zdravstveni in socialni politiki narašča prevlada ekonomije, vse večje število ljudi nima dovolj močnih lobijev za zaščito svojih osnovnih pravic«. Ostareli, dementni in na smrt bolni so poleg nerojenih prav gotovo najbolj ranljiva skupina ljudi v naši družbi. Med močnimi in vplivnimi lobiji ter skupinami naše družbe nimajo nikogar, ki bi branil njihove pravice, med katerimi je pravica do ustrezne paliativne nege in oskrbe v končnem obdobju življenja neprimerno bolj temeljna kakor domnevna pravica do umora samega sebe. To je tudi zahteva dostojanstva človeške osebe in svetosti človeškega življenja, ki jo je treba absolutno spoštovati ne samo, ko gre za druge, ampak tudi ko gre za samega sebe. Kajti to dostojanstvo ni odvisno od ničesar in nikogar, tudi od zdravja ali bolezni ne.

III.

Uzakonitev evtanazije človeku ne daje samo pravice, da evtanazijo zase zahteva od države. Hkrati nalaga tudi zdravstveni službi, zdravnikom, sestram, farmacevtom itn., da jo izvajajo ne glede na to, da so poklicani k reševanju življenja in ne k njegovemu nasilnemu končanju. Uzakonjena evtanazija, izvajana na stroške zdravstvene blagajne, bi v to dejanje umora bližnjega, ki je moralno nedopustno, prisilila ne samo zdravstveno osebje, ampak vse državljane, ki s svojimi prispevki polnimo blagajno splošnega zdravstvenega zavarovanja – podobno kot v primeru splava. Država bi nas tako prisilila k sodelovanju pri umoru, kar je za vse, ki nam je človeško življenje sveto, moralno nesprejemljivo. Država nas bi prisilila, da ravnamo proti svoji vesti.

IV.

Bolnik, ki je že po naravi bolezni prepuščen zdravnikovi odločitvi, bo v končnem obdobju življenja ob zavesti, da isti zdravniki izvajajo tudi evtanazijo, postal žrtev strahu, kaj se lahko z njim zgodi v stanju nezavesti. Zato je vse govorjenje o humanosti evtanazije lažno, kajti resničnost je dokazano ravno nasprotna. Zagotovo je uzakonitev evtanazije bolj ali manj prikrit način navajanja in spodbujanja onemoglih in umirajočih, da jo izberejo. Gre torej za moralno in duševno siljenje v to izbiro. Odločno podpiramo zdravniške organizacije, ki se upirajo vključitvi zdravnikov v program nasilnega končanja življenja.

Zaradi naštetih razlogov Komisija Pravičnost in mir pri Slovenski škofovski konferenci odločno nasprotuje uzakonitvi nasilnega končanja človeškega življenja in vabi vse sodržavljanke in sodržavljanke, da se temu upremo. Posebej pozivamo vse člane Katoliške Cerkve, da odločno branijo posameznikovo pravico do ustrezne zdravstvene oskrbe in nege starostnikov, neozdravljivo bolnih in umirajočih. Pozivamo k spoštovanju življenja in k vsestranski pomoči in sočutju do sočloveka, ki se bliža smrti.

Dr. Anton Stres, predsednik Komisije Pravičnost in mir pri SŠK

MEDNARODNA KATOLIŠKA REVIIJA COMMUNIO

Nemška: INTERNATIONALE KATOLISCHE ZEITSCHRIFT COMMUNIO
Schenkenstrasse 8-10, A-1010 Wien, Dr. Jan-Heiner Tück, info@communio.de

Italijanska: RIVISTA INTERNAZIONALE DI TEOLOGIA E CULTURA COMMUNIO
JACA BOOK, Via Frua 11, I-20146 Milano, Dr. Aldino Cazzago, communio@jacabook.it

Hrvaška: MEĐUNARODNI KATOLIČKI ČASOPIS COMMUNIO,
Kršćanska sadašnjost, Marulićev trg 14, HR-41001 Zagreb, Dr. Ivica Raguž, communio.hr@gmail.com

Ameriška: COMMUNIO. INTERNATIONAL CATHOLIC REVIEW
Washington, D.C. 20017, P.O.Box 4557, Dr. David L. Schindler, communio@aol.com

Francoska: REVUE CATHOLIQUE INTERNATIONALE COMMUNIO
F-75004 Paris, 5, passage Saint-Paul, Dr. Serge Landes, communio@neuf.fr

Nizozemska: COMMUNIO. INTERNATIONAAL KATHOLIEK TIJDSCHRIFT
B-Groenstraat 57, B-2860 Sint-Katelijne-Waver, wilkens@rodluc.nl

Španska: REVISTA CATÓLICA INTERNACIONAL DE PENSAMIENTO Y CULTURA COMMUNIO
Andrés Mellado, 29 2ªA, E-28015 Madrid, Dr. Gabriel Alonso, Procommunio@communio-es.com

Poljska: MIĘDZYNARODOWY PRZEGLĄD TEOLOGICZNY COMMUNIO
Ołtarzew, Kilińskiego 20, PL 05-850 Ożarów Mazowiecki,
Prof. Paweł Góralczyk, Dr. Alfred Dyr, adyr@sac.org.pl

Portugalska: COMMUNIO. REVISTA INTERNACIONAL CATÓLICA
Universidade Católica Portuguesa Palma de Cima, P-1649-023 Lisboa, Dr. Henrique de Noronha Galvão,
communio@lisboa.ucp.pt

Argentinska: REVISTA CATÓLICA INTERNACIONAL COMMUNIO
Sánchez de Bustamante 2662(1425) Buenos Aires, Argentina, Dr. Luis Baliña,
communioargentina@gmail.com.ar

Madžarska: COMMUNIO. NEMZETKOZI KATOLIKUS FOLYORAT
H-1053 Budapest, Papnövelde n.7, Dr. Pál Bolberitz, communio@cela.hu

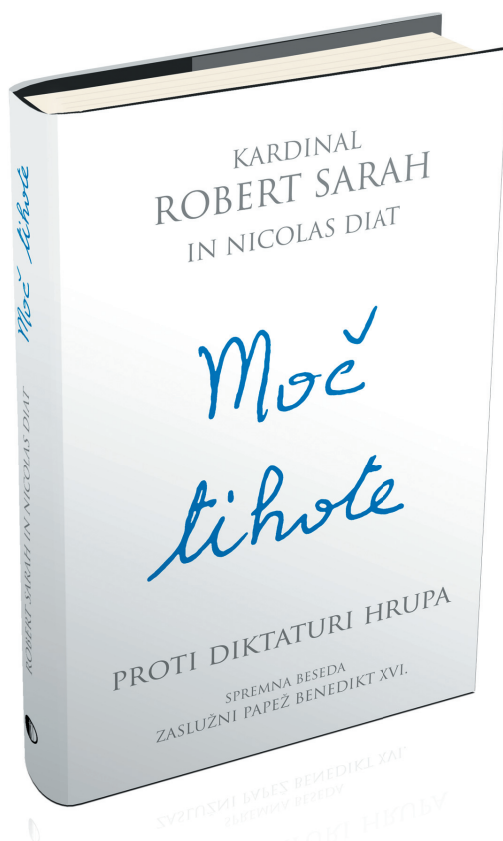
Ukrajinska: МІЖНАРДНИЙ БОГОСЛОВСЬКИЙ ЧАСОПИС СОПРИЧАСТЯ
МОНАСТИР МОНАХІВ СТУДІЙСЬКОГО УСТАВУ, Užgorod/Lviv

Češka: MEZINÁRODNÍ KATOLICKÁ REVUE COMMUNIO
CZ 11000 Praha 1, Husova 8, Dr. Prokop Broz, communio@serznam.cz

Brazilská: REVISTA INTERNACIONAL DE TEOLOGIA E CULTURA COMMUNIO
Rua São Pedro Alcântara, 12. Centro, Petrópolis, RJ 25.685-300, Dr. Edson de Castro Homem,
communio@cieep.org.br

Mednarodna katoliška revija Communio. Naslov uredništva in uprave: Družina d.o.o., Krekov trg 1, 1001 Ljubljana, p.p. 95, tel. 01/360-28-28, faks 01/360-28-29. E.mail: *anton.strukelj@guest.arnes.si* – Revija izhaja štirikrat letno. Cena posameznega zvezka: 8,50 €. Letna naročnina: 34,00 €, za tujino 41,60 €, letalska 44,00 €. DDV je vključen v ceno. Domači naročniki nakazujejo naročnino na transakcijski račun Družina d.o.o. NLB 02014-0015204714, Krekov trg 1, 1000 Ljubljana; naročniki iz tujine nakazujejo denar na devizni račun pri NLB d.d., Trg republike 2, 1520 Ljubljana, IBAN: SI56020140015204714, Družina d.o.o., Krekov trg 1, Ljubljana, SLO SWIFT oz. BIC: LJBAS12X. – Revija izhaja s finančno podporo ARRS. **ISSN 1408-9580**

Priporočamo!

Knjigi *Bog ali nič* sledi drugi poglobljen pogovor afriškega kardinala, prefekta Kongregacije za bogoslužje, in esejista Diata – tokrat o sveti tihoti, ki omogoča delovanje Božje milosti v nas. Nastanek tega pronicljivega dela je spodbudila izkušnja bivanja v Veliki kartuziji, v zadnjem poglavju pa se sogovornikoma pridruži tudi p. Dizma, vrhovni predstojnik kartuzijanskega reda.

»Brez tihote Bog izgine v hrupu. Če svet ne bo ponovno odkril tihote, je izgubljen. Potem se zemlja pogreza v nič.«

Naročila: Družina, 01/360-28-28

Cena knjige: 27,90 evra

8,50 €

3 830031 150361